

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШТОДА ДІАНА ОЛЕГІВНА

УДК 342.9:351:620.92

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ
АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело Д. О. Штода

Науковий керівник
Улютіна Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Штода Д. О. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. На основі системного аналізу положень теорії адміністративного права, чинного українського та міжнародного законодавства, практики їх застосування, перспективного законодавства сформульовано науково обґрунтовані висновки, узагальнення, пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення чинного вітчизняного законодавства про адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Визначено адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії як «адміністративно-правовий вплив уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою норм адміністративного права та інших адміністративно-правових засобів, орієнтований на цілеспрямовану діяльність із забезпечення публічного інтересу щодо розвитку альтернативної енергетики в Україні, та гарантування кожному реальному дотримання прав щодо виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, а також належного рівня захисту цих прав у разі їх порушення».

Обґрунтовано, що адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії базується на системі загальних, галузевих та спеціальних правових принципів. До останніх

віднесено принципи: спрямованості на забезпечення енергетичної безпеки України через розвиток сфери альтернативної енергетики; врахування в адміністративно-правовому регулюванні міжнародних вимог та стандартів, міжнародної взаємодії; комбінування прямих та непрямих методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії; принцип визначальної ролі в адміністративно-правовому регулюванні відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії органу виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Встановлено, що досліджувана проблематика є предметом наукових пошуків представників багатьох галузей права, серед яких домінують праці з природоресурсного та господарського права, роботи порівняльно-правового змісту; має нетривалі часові рамки існування (початок XXI століття – нинішній час). У доктрині адміністративного права відсутні комплексні дослідження особливостей правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Ця проблематика зачіпається побічно у роботах з адміністративно-правового регулювання енергетичної галузі, паливно-енергетичного комплексу, енергетичної безпеки, енергозбереження.

Запропоновано під об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії визначати сукупність публічних потреб та інтересів, що реалізуються та забезпечуються суб'єктами таких правовідносин за допомогою норм адміністративного права з метою забезпечення розвитку альтернативної енергетики, нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, зменшення залежності України від традиційних паливно-енергетичних ресурсів та забезпечення реалізації енергетичної політики нашої держави.

За критерієм узагальнення та обсягу публічних інтересів виділено загальний, родовий, видовий та безпосередні об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Визначено, які саме публічні потреби та інтереси включаються до кожного з

таких рівнів об'єктів.

Визначено предмет адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії - альтернативні джерела енергії, об'єкти альтернативної енергетики (у розумінні ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»), інші матеріальні та нематеріальні цінності (енергія, послуги та роботи, продукти інтелектуальної власності тощо).

Удосконалено поняття «альтернативні джерела енергії» та «вторинні енергетичні ресурси».

Доведено, що суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є наділені адміністративною правосуб'єктністю учасники таких відносин, які беруть у них активну участь, реалізуючи при цьому суб'єктивні права та/або виконуючи суб'єктивні обов'язки. До таких віднесено: органи державної влади, їх структурні підрозділи та посадові особи, які формують та реалізують державну політику у сфері використання альтернативних джерел енергії через управлінські, контрольні та наглядові функції; органи місцевого самоврядування; суб'єкти господарювання різних форм власності та організаційно-правових форм у галузі використання альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел.

Визначено поняття «форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії».

Обґрунтовано, що основною правовою формою адміністративно-правового регулювання досліджуваних відносин є видання нормативно-правових актів. Запропоновано авторське бачення нормативних актів як форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Визначено поняття індивідуально-правових актів як правової форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Охарактеризовано міжнародні договори як правову форму адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Доведено, що перспективною правовою формою адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній сфері є адміністративні договори. Наведено приклади їх застосування в практиці.

Зроблено висновок, що методами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є сукупність визначених нормами адміністративного права способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими суб'єктами у межах їх компетенції, цілеспрямованого впливу на об'єкти управління з метою врегулювання суспільних відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Охарактеризовано прямі методи адміністративно-правового регулювання досліджуваних відносин. Виявлено тенденцію до послаблення імперативного характеру регулювання сфери альтернативної енергетики. Зокрема, в частині зменшення документів дозвільного характеру, необхідних для провадження такої діяльності.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення ліцензування виробництва електроенергії з відновлювальних джерел енергії.

Змістовно доведено доцільність та визначено умови збереження «зеленого» тарифу як способу державного регулювання сегменту альтернативної електроенергетики.

Встановлено, що правовому регулюванню аукціонів із розподілу квоти підтримки притаманні риси, які дозволяють відносити їх до способів реалізації методу адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

У частині непрямих методів адміністративно-правового регулювання досліджуваних відносин охарактеризовано податкові преференції для виробників енергії з альтернативних джерел. Акцентовано увагу на

недоцільності впровадження акцизного податку в досліджуваній сфері. Запропоновано зміни та доповнення до Розділу VII Податкового кодексу України в частині об'єкта та бази оподаткування податком на викиди двоокису вуглецю, а також щодо звільнення від оподаткування викидів двоокису вуглецю, отриманого від використання альтернативних джерел енергії (зокрема біомаси).

Охарактеризовано «зелені» облігації як інструмент непрямого впливу держави на сферу альтернативної енергетики. Аргументовано, що саме держава з арсеналом її можливостей може суттєво вплинути на запуск і функціонування ринку зелених облігацій. Виокремлено першочергові завдання в частинах: дотримання принципів зелених облігацій; стимулювання ринку зелених облігацій; популяризації зелених облігацій. Запропоновано відповідні зміни до повноважень Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України.

Проаналізовано міжнародний досвід правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Висвітлено роль міжнародних та регіональних міжурядових організацій в забезпеченні функціонування механізму міжнародного співробітництва у сфері альтернативної енергетики.

Зроблено висновок, що на даний час іде процес зміни ролі України у міжнародному співробітництві у сфері альтернативної енергетики з пасивної на активну. Це пов'язане із наданням нашій державі статусу кандидата у члени ЄС, отриманням Україною асоційованого членства в Міжнародному енергетичному агентстві, необхідністю подолання енергетичної кризи, спричиненої військовою агресією Росії.

Визначено аспекти сфери альтернативної енергетики, озвучених ЄС в REPowerEU у контексті забезпечення енергетичної безпеки, які Україна вже зараз може врахувати при вибудові перспектив розвитку цієї галузі. Акцентовано увагу на потенційно можливих заходах із масового впровадження виробництва енергії з енергії сонця. Обґрунтовано доцільність

(беручи за основу положення Європейської ініціативи сонячних дахів) розробки в Україні Національної програми «Сонячні дахи України», продовження стимулювання просьюмерів. Виокремлено варіанти взаємодії між державою, органами місцевої влади, енергетичними спільнотами та власниками житла в частині розвитку альтернативної енергетики на місцевому рівні. Запропоновано включити до заходів організаційного забезпечення розвитку відновлюваної енергетики Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року роботу в напрямі участі вітчизняних інституцій в аносованому Стратегією ЄС щодо сонячної енергії Альянсі сонячної фотоелектричної промисловості ЄС.

Визначено напрями удосконалення правового забезпечення адміністративної відповідальності в досліджуваній сфері: розширення матеріальних норм, які встановлюють склади адміністративних правопорушень у сфері альтернативної енергетики через доповнення КУпАП відповідними статтями; завершення роботи над законодавством про умови експлуатації альтернативних джерел енергії на об'єктах альтернативної енергетики; удосконалення процесуальних норм, які визначають систему уповноважених на притягнення до адміністративної відповідальності у сфері альтернативної енергетики органів; перегляд розміру (у бік збільшення) штрафів як санкцій за адміністративні правопорушення у досліджуваній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній правовій науці проведено комплексне дослідження проблематики адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у роботі положення, висновки і рекомендації можуть бути використані: у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні адміністративного законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії; у науково-дослідній роботі – для подальшого розвитку правової науки в частині наукових розробок, присвячених проблемам

адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії; у навчальному процесі – при підготовці навчально-методичної літератури та при викладанні навчальної дисципліни «Адміністративне право» та відповідних спецкурсів для студентів та слухачів юридичних спеціальностей.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, альтернативна енергетика, альтернативні джерела енергії, енергоресурси, енергетика, використання альтернативних джерел енергії, відновлювальні джерела енергії, об'єкт альтернативної енергетики.

SUMMARY

Shtoda D.O. Administrative and legal regulation of relations in the field of use of alternative energy sources. Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for a Doctor of Philosophy Degree, specialty 081 "Law". National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the administrative and legal regulation of relations in the field of the use of alternative energy sources. On the basis of a systematic analysis of the provisions of the theory of administrative law, current Ukrainian and international legislation, the practice of their application, prospective legislation, scientifically based conclusions, generalizations, proposals and recommendations aimed at improving the current domestic legislation on the administrative-legal regulation of relations in the sphere of the use of alternative energy sources have been formulated.

The administrative-legal regulation of relations in the field of the use of alternative energy sources is defined as «administrative-legal influence of authorized subjects, carried out with the help of administrative law and other administrative-legal means, focused on purposeful activities to ensure the public interest in the development of alternative energy in Ukraine and guaranteeing everyone the real

observance of rights regarding the production, storage, transportation, supply, transmission and consumption of energy obtained from alternative sources, as well as the appropriate level of protection of these rights in the event of their violation».

It is substantiated that the administrative and legal regulation of relations in the field of the use of alternative energy sources is based on a system of general, branch and special legal principles. The latter include the following principles: focus on ensuring Ukraine's energy security through the development of the alternative energy sector; consideration in administrative and legal regulation of international requirements and standards, international cooperation; combining direct and indirect methods of administrative and legal regulation of relations in the field of use of alternative energy sources; the principle of the determining role in the administrative and legal regulation of relations in the sphere of the use of alternative energy sources of the executive power body with a special status.

It has been established that the investigated issues are the subject of scientific research by representatives of many branches of law, among which works on natural resources and economic law, works of comparative legal content dominate, has a short time frame of existence (the beginning of the XXI century - the present time). In the doctrine of administrative law, there are no comprehensive studies of the peculiarities of legal regulation of relations in the sphere of the use of alternative energy sources. This problem is touched indirectly in works on administrative and legal regulation of the energy industry, fuel and energy complex, energy security, energy conservation.

It is proposed to define under the object of administrative and legal relations in the field of use of alternative energy sources a set of public needs and interests that are realized and ensured by the subjects of such legal relations with the help of administrative law with the aim of ensuring the development of alternative energy, increasing the volume of production and consumption of energy obtained from alternative sources, reducing Ukraine's dependence on traditional fuel and energy resources and ensuring the implementation of the energy policy of our state.

According to the criterion of generalization and scope of public interests,

general, generic, specific and direct objects of administrative and legal relations in the field of use of alternative energy sources are distinguished. It is determined which public needs and interests are included in each of these levels of objects.

The subject of administrative legal relations in the field of the use of alternative energy sources is determined - alternative energy sources, objects of alternative energy (within the meaning of article 1 of the Law of Ukraine «On Alternative Energy Sources»), other tangible and intangible values (energy, services and works, intellectual property products, etc.).

The concepts of «alternative energy sources» and «secondary energy resources» have been improved.

It has been proven that the subjects of administrative-legal relations in the field of the use of alternative energy sources are the participants of such relations who are endowed with administrative legal personality and take an active part in them, exercising subjective rights and/or fulfilling subjective duties. These include: state authorities, their structural subdivisions and officials who form and implement state policy in the field of using alternative energy sources through management, control and supervisory functions, local governments, business entities of various forms of ownership and organizational and legal forms in the field of using alternative energy sources for the production, supply, transportation, storage, transmission and consumption of energy produced from alternative sources.

The concept of «forms of administrative and legal regulation of relations in the sphere of the use of alternative energy sources» is defined.

It is substantiated that the main legal form of administrative-legal regulation of the studied relations is the issuance of normative-legal acts. The author's vision of regulatory acts as a form of administrative and legal regulation of relations in the field of use of alternative energy sources is proposed.

The concept of individual legal acts as a legal form of administrative-legal regulation of relations in the field of use of alternative energy sources is defined.

International treaties are characterized as a legal form of administrative and legal regulation of relations in the sphere of the use of alternative energy sources.

It has been proven that administrative contracts are a promising legal form of administrative-legal regulation of relations in the researched area. Examples of their application in practice are given.

It was concluded that the methods of administrative-legal regulation of relations in the field of the use of alternative energy sources are a set of methods, techniques and means defined by the norms of administrative law for the implementation by authorized subjects within their competence of purposeful influence on objects of management with the aim of regulating social relations in the field of the use of alternative energy sources.

Direct methods of administrative and legal regulation of the studied relations are characterized. A tendency to weaken the imperative nature of regulation of the field of alternative energy has been revealed. In particular, in terms of the reduction of documents of a permissive nature, necessary for the implementation of such activities.

Proposals for improving the legal support for licensing electricity production from renewable energy sources have been formulated.

The expediency has been meaningfully proven and the conditions for maintaining the «green» tariff as a method of state regulation of the alternative electricity sector have been determined.

It has been established that the legal regulation of auctions for the distribution of support quotas has features that make it possible to attribute them to the methods of implementing the method of administrative and legal regulation of relations in the field of the use of alternative energy sources.

In the part of indirect methods of administrative and legal regulation of the researched relations, tax preferences for producers of energy from alternative sources are characterized. Attention is focused on the impracticality of introducing excise tax in the researched area. Amendments and additions to Chapter VII of the Tax Codex of Ukraine are proposed in terms of the object and basis of carbon dioxide emissions tax, as well as exemption from taxation of carbon dioxide emissions obtained from the use of alternative energy sources (in particular,

biomass).

«Green» bonds are characterized as a tool of indirect influence of the state on the field of alternative energy. It is argued that it is the state with its arsenal of capabilities that can significantly influence the launch and functioning of the green bond market. Priority tasks are highlighted in parts: compliance with the principles of green bonds; stimulation of the green bond market; promotion of green bonds. Corresponding changes to the powers of the State agency for energy efficiency and energy saving of Ukraine are proposed.

The international experience of legal regulation of relations in the field of the use of alternative energy sources is analyzed. The role of international and regional intergovernmental organizations in ensuring the functioning of the mechanism of international cooperation in the field of alternative energy is highlighted.

It was concluded that at present there is a process of changing the role of Ukraine in international cooperation in the field of alternative energy from passive to active. This is connected with granting our country the status of a candidate for EU membership, Ukraine obtaining associate membership in the International Energy Agency, the need to overcome the energy crisis caused by Russia's military aggression.

Aspects of the field of alternative energy, voiced by the EU in REPowerEU in the context of ensuring energy security, which Ukraine can already take into account when building prospects for the development of this industry, have been identified. Attention is focused on potentially possible measures for the mass introduction of energy production from solar energy. The expediency (taking as a basis the provisions of the European Solar Roof Initiative) the development of the National program «Solar Roofs of Ukraine» in Ukraine, the continuation of stimulating prosumers has been substantiated. Variants of interaction between the state, local authorities, energy communities and home owners in terms of the development of alternative energy at the local level are highlighted. It is proposed to include in the measures of organizational support for the development of renewable energy of the National action plan for the Development of Renewable Energy for

the period until 2030 the work in the direction of the participation of domestic institutions in the EU Solar Photoelectric Industry Alliance announced by the EU Solar Energy Strategy.

The directions for improving the legal provision of administrative responsibility in the researched area have been determined: the expansion of material norms that establish the composition of administrative offenses in the field of alternative energy by supplementing the Code of Administrative Offenses with relevant articles; completion of work on the legislation on the conditions of operation of alternative energy sources at alternative energy facilities; improvement of procedural norms that determine the system of bodies authorized to bring to administrative responsibility in the field of alternative energy; revision of the size (increasingly) of fines as sanctions for administrative offenses in the researched area.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that for the first time in domestic legal science, a comprehensive study of the problems of administrative and legal regulation of relations in the sphere of the use of alternative energy sources was conducted.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the provisions, conclusions and recommendations formulated in the work can be used: in rule-making activities - in the improvement of administrative legislation in the field of the use of alternative energy sources; in research work - for the further development of legal science in the part of scientific developments devoted to the problems of administrative and legal regulation of relations in the sphere of the use of alternative energy sources; in the educational process - during the preparation of educational and methodological literature and during the teaching of the educational discipline «Administrative Law» and relevant special courses for students and trainees of legal specialties.

Key words: administrative and legal regulation, alternative energy, alternative energy sources, energy resources, energy, use of alternative energy sources, renewable energy sources, object of alternative energy

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 2. С. 113–119.

2. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Адміністративний договір як форма адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. Актуальні проблеми держави і права. 2021. Вип. 91. С. 164–173.

3. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: поняття та види. Науковий вісник публічного та приватного права. 2021. № 3. С. 120–127.

4. Штода Д. О. Стимулююче тарифоутворення як засіб адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 230–237.

Стаття у науковому виданні іншої держави

5. Улютіна О. А., **Полюхович Д. О.** (Штода Д. О.) До питання визначення об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Visegrad Journal on Human Rights. 2021. № 3. С. 280–285. *(Здобувачкою визначено об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії як один з обов'язкових елементів складу відповідних правовідносин).*

Тези наукових доповідей

6. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Альтернативні джерела енергії як об'єкт адміністративних правовідносин: проблеми визначення поняття. Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 18–19 грудня 2020 року: тези доповіді. Львів, 2020. Ч. 2. С. 96–99.

7. Улютіна О. А., **Полюхович Д. О. (Штода Д. О.)** Учасники ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел як суб'єкти адміністративних правовідносин: окремі аспекти. Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права і Україні: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, м. Київ, 23 березня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 22–24. *(Здобувачкою вивчено окремі аспекти діяльності учасників ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел як суб'єктів адміністративних правовідносин).*

8. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) До питання ліцензування діяльності у сфері альтернативної енергетики. Сучасні вектори розвитку юридичної освіти і науки: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 21–22 жовтня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 191–194.

9. Штода Д. О. Аукціони з розподілу квоти підтримки як спосіб стимулювання державою використання альтернативних джерел енергії. Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини та держави: науково-практична конференція, м. Одеса, 7–8 квітня 2023 року: тези доповіді. Одеса, 2023. С. 86–90.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ.....	26
1.1. Поняття та принципи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні .	26
1.2. Стан наукових досліджень адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії	39
Висновки до розділу 1	50
РОЗДІЛ 2. ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ.....	53
2.1. Об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.....	53
2.2. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.....	68
2.3. Форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.....	83
2.4. Методи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.....	110
Висновки до розділу 2	148
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ.....	152
3.1. Міжнародний досвід правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії та можливості його використання в Україні	152

3.2. Удосконалення адміністративної відповідальності у сфері використання альтернативних джерел енергії.....	175
Висновки до розділу 3	188
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	199
ДОДАТКИ.....	233

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний етап розвитку як світової, так вітчизняної енергетики характеризується гострою проблемою дефіциту традиційних видів енергоресурсів. Енергетична криза, викликана поєднанням об'єктивних факторів виснаження запасів нафти, вугілля, газу тощо, з суб'єктивними чинниками, чільне місце серед яких займає військова агресія Росії, спонукає світову спільноту шукати інші варіанти забезпечення енергетичної безпеки. Це виводить на новий рівень актуальності питання активізації розвитку альтернативної енергетики. Додатково необхідність поступового відходу від традиційних енергоресурсів із заміною їх альтернативними джерелами енергії диктують міжнародні тенденції з формування вуглецево-нейтральної моделі промисловості.

Україна, маючи значний потенціал використання альтернативних джерел енергії, теж ставить перед собою завдання в збільшенні частки енергії, отриманої з альтернативних джерел. Досягти поставлених цілей можливо тільки за належної участі держави, ефективна реалізація функцій якої через діяльність відповідних інституцій є запорукою успішного втілення в життя всіх заходів щодо розвитку, стимулювання альтернативної енергетики, нарощування обсягів різних видів енергії, отриманої з альтернативних джерел. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність чіткої регламентації адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Не зважаючи на досить значний масив нормативних актів, які регулюють відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії, правове поле у цій сфері продовжує формуватися, а сучасний стан адміністративно-правового регулювання таких відносин характеризується наявністю прогалин, суперечностей та дискусійних положень.

Підкреслює нагальність, своєчасність та актуальність проведення даного дисертаційного дослідження також відсутність комплексних

монографічних праць, присвячених проблемам адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Науково-теоретичною базою дисертаційної роботи стали праці таких вчених у галузі адміністративного права як: Авер'янов В. Б., Артеменко О.В., Афанасьєв К. К., Битяк Ю. П., Богущкий В. В., Ващенко Ю. В., Галуцько В.В., Гаращук В. М., Голосніченко І. П., Гоцалюк С. Ю., Губрієнко О. М., Діхтієвський П. В., Завальна Ж. В., Журавель Я.В., Ківалов С. В., Коваль М. В., Колпаков В. К., Кострубіцька О. Є., Костюхіна В. М., Кривошеїн П. П., Кувакін С. В., Курило В. І., Курінний Є. В., Литвин Н.А., Новицький А. М., Пухтецька А. А., Раїмов Р. І., Савчук О. П., Сергєєв Р. С., Сердюченко О. В., Скороход І. В., Улютіна О.А., Черній В. Д., Чомахашвілі О. Ш., Чуприна Ю. Ю., Шкарупа В.К., Шопіна І. М., Яра О.С. та ін.

Багатогранність та специфіка об'єкту дослідження зумовила використання праць таких фахівців теорії права, екологічного, природоресурсного, господарського та інших галузей права як: Андрейцев В. І., Алексєєв С. С., Бандурка О. М., Бенедик Я. С., Білоцький С. Д., Габрель М. С., Гамбург І. А., Гамбург С. Л., Гоштинар С. Л., Григор'єва Х. А., Дейнега М. А., Джумагельдієва Г. Д., Єрмоленко В. М., Кишко-Єрлі О. Б., Комарницький В. М., Кузьміна М. М., Кулик О. І., Молдованов Д. В., Пастух А. В., Піддубний О. Ю., Рибнікова Е. Ю., Рудь Ю. М., Саміло Г.О., Скакун О.Ф., Тихомиров О. Д., Чіпко М. В. та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями: Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», Національного плану дій з відновлювальної енергетики на період до 2020

року, плану наукової роботи кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України «Розробка концепції правового забезпечення екологічної безпеки України органами публічної влади та місцевого самоврядування в контексті євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0120U102188).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є здійснення комплексного наукового аналізу адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії та розробка відповідних пропозиції щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні *завдання*:

- визначити поняття та принципи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні;
- проаналізувати стан наукових досліджень адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні;
- визначити об'єкти та суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії;
- виокремити та охарактеризувати форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні;
- дослідити особливості методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні;
- охарактеризувати міжнародний досвід правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії та можливості його використання в Україні;
- визначити шляхи вдосконалення адміністративної

відповідальності у сфері використання альтернативних джерел енергії;

- розробити науково-обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо удосконалення правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані із використанням альтернативних джерел енергії.

Предмет дослідження – адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Методи дослідження. Методологічною основною дисертаційної роботи стала сукупність таких методів наукового пізнання, як: філософські (діалектичний метод), загальнонаукові (методи аналізу і синтезу, системний та формально-логічний методи) та спеціально-правові (історико-правового, порівняльно-правового та формально-юридичного методу). Застосування *діалектичного* методу було покладено в основу формування наукової новизни роботи, зокрема для встановлення сутності адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії (підрозділ 1.1). Завдяки *формально-логічному* методу було сформульовано понятійно-категоріальний апарат дисертаційного дослідження та розкрито зміст його основних складових (розділ 1 та розділ 2). Використання методів *аналізу та синтезу* фактично у всіх структурних елементах дисертаційного дослідження сприяло уясненню стану наукових досліджень адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, виявленні прогалин та колізій в нормативних актах, формулюванні якісно нових юридичних конструкцій (підрозділ 1.2, розділ 2, підрозділ 3.2). За допомогою *системного методу* було досліджено об'єктно-суб'єктний склад адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії (підрозділи 2.1 та 2.2). *Історико-правовий метод* покладено в основу аналізу ретроспективних положень законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії (підрозділ 2.1 та 2.4). Використання *порівняльно-правового* методу дозволило співставити

вітчизняне та зарубіжне законодавство у сфері використання альтернативних джерел енергії (підрозділ 3.1 та 2.4). Дослідження змісту адміністративно-правових норм, які врегульовують відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії, мало за основу використання формально-юридичного методу наукового пізнання (Розділ 2 та підрозділ 3.2).

Нормативну основу дослідження склали Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти, які регулюють адміністративно-правові відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії, а також міжнародне законодавство у цій сфері.

Емпіричну базу дослідження становлять відомості, що містяться на офіційних веб-сайтах суб'єктів, уповноважених на врегулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії на вітчизняному та міжнародному рівнях, судова практика, вітчизняна та зарубіжна наукова література, політико-правова публіцистика, довідкові видання, власний практичний досвід здобувача.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним науковим дослідженням адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. У результаті його проведення сформульовано низку нових наукових положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

уперше:

– визначено поняття «адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії» та виділено його характерні риси;

- виокремлено спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії;

- сформульовано поняття об'єкта та предмета адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії; за критерієм узагальнення та обсягу публічних інтересів виділено загальний, родовий, видовий та безпосередні об'єкти

адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії;

- визначено поняття та склад суб'єктів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

удосконалено:

- теоретичні положення щодо поняття та змісту правових та організаційних форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел із виділенням їх різновидів;

- визначення понять «альтернативні джерела енергії» та «вторинні енергетичні ресурси» в частині переліку енергоресурсів, які до них належать;

- нормативні підходи до встановлення умов ліцензування об'єктів електроенергетики з альтернативних джерел енергії, податкових преференцій, запуску ринку «зелених облігацій», умов збереження стимулюючого тарифоутворення для електроенергії, отриманої з альтернативних джерел та повноважень державних органів у цих сферах.

дістали подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до визначення методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії з висвітленням змісту прямих та непрямих методів;

- наукові положення та практичні рекомендації щодо міжнародної співпраці України у сфері правового регулювання альтернативної енергетики з визначенням напрямів розвитку вітчизняної альтернативної енергетики в коротко- та довгостроковій перспективі та ролі держави в цьому процесі;

- доктринальні підходи щодо визначення поняття адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії;

- пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині розширення матеріальних норм, які встановлюють склади адміністративних правопорушень у сфері альтернативної енергетики через доповнення КУпАП статтями про:

порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії; порушення законодавства про стратегічну екологічну оцінку; порушення законодавства про стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел; удосконалення процесуальних норм, які визначають систему уповноважених на притягнення до адміністративної відповідальності у сфері альтернативної енергетики органів; перегляду розміру (у бік збільшення) штрафів як санкцій за адміністративні правопорушення у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у роботі положення, висновки і рекомендації використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розвитку адміністративно-правової науки в частині наукових розробок, присвячених вдосконаленню механізму адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії;

– *правотворчості* – для вдосконалення чинного та перспективного адміністративного законодавства про використання альтернативних джерел енергії;

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні проблеми теорії адміністративного права» (акт впровадження Національного університету біоресурсів і природокористування України);

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності судів в Україні.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено та обговорено на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії» (м. Львів. 18–19 грудня 2020 р.), «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права і Україні» (м. Київ. 23 березня 2021 р.), «Сучасні вектори розвитку юридичної

освіти і науки» (м. Київ. 21–22 жовтня 2021 р.), «Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини та держави» (м. Одеса, 7–8 квітня 2023 р.)

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок. Список використаних джерел налічує 302 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

1.1. Поняття та принципи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні

Для будь якої наукової роботи першочерговим завданням є визначення чіткого понятійно-категорійного апарату. Для робіт з права точність, однозначність, зрозумілість та ясність вживаних термінів і понять є конститутивною умовою для ефективного формулювання та застосування норм права, регулювання суспільних відносин, подолання колізій, вирішення спірних ситуацій тощо.

Звідси розпочати наше дисертаційне дослідження ми вважаємо за необхідне з формулювання базової для нас дефініції «адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії».

Звертаючись до надбань теорії права в царині визначення більш загальної категорії – «правове регулювання» видно, що вчені дещо по-різному його формулюють, хоча загальний зміст при цьому є фактично однаковим.

Так, відомий теоретик О.Ф. Скакун пропонує розглядати правове регулювання як упорядкування суспільних відносин, а також їх юридичне закріплення, охорону та розвиток, що здійснюється державою за допомогою норм права та сукупності правових засобів [263, с. 488].

За Г.О. Саміло правове регулювання визначається вже не як вплив держави, а як «вплив права на суспільні відносини». Такий вплив здійснюється через спеціальні юридичні засоби, домінуюче місце серед яких займають норми права [259, с. 273].

Схоже на попереднє визначення міститься у підручнику з теорії держави і права під редакцією С.Д. Гусарева та О.Д. Тихомирова. Але тут автори

уточнюють, що вплив права на суспільні відносини є «цілеспрямованим та результативним». Мета такого впливу – не лише впорядкування, а й удосконалення конкретних суспільних відносин. Досягається мета виключно через правові засоби [275, с. 254].

Досить лаконічно, як «впорядкування поведінки учасників суспільних відносин за допомогою спеціальних юридичних засобів і способів» визначається поняття правового регулювання у підручнику з загальної теорії права під редакцією М.І. Козюбри [104, с. 95].

Існує в наукових колах й бачення правового регулювання як «цілеспрямованої, нормативно-організаційної діяльності». Ця діяльність спрямована на «втілення регулюючих можливостей правових норм та інших спеціально-юридичних засобів у суспільні відносини». Метою такої діяльності є «упорядкування та прогресивний розвиток відповідних суспільних відносин» [274, с. 344].

Узагальнюючи наведене, ми вважаємо правильним визначати правове регулювання як «упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток, що реалізується через вплив на них права із застосуванням правових норм та інших правових засобів».

Стосовно поняття «адміністративно-правове регулювання», то його визначають як «здійснюваний усією системою адміністративно-правових засобів вплив суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку» [71, с. 211], тобто автори фактично накладають специфіку адміністративного права на загальне, наведене вище нами визначення терміну «правове регулювання».

Вивчення джерельної бази дозволяє нам з упевненістю стверджувати, що на даний час визначення терміну «адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії» залишилось поза увагою вчених. Хоча існує великий масив праць, у межах яких були спроби визначити поняття адміністративно-правового регулювання інших сфер суспільних відносин. Проаналізуємо декілька для врахування наявного

досвіду при формулюванні власної дефініції поняття «адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії».

Наприклад, І.М. Миронець, досліджуючи адміністративно-правове регулювання будівельної діяльності дає його наступне визначення: «це цілеспрямований, впорядковувачий, управлінський вплив держави на суспільні відносини в будівництві, межі та сутність якого зумовлені особливостями будівельних відносин як комплексної, технологічно складної, багатосуб'єктної та залежної від зовнішніх факторів системи» [150, с. 16–17]. Віддаючи належне висновкам авторки, ми вважаємо спірним (занадто широким) вживання слова «держава» для адміністративно-правового регулювання, оскільки є специфіка і конкретика відповідного суб'єктного складу. Не погоджуємось ми й з тим, що адміністративно-правове регулювання вичерпується управлінським впливом на суспільні відносини. Інший вчений – П.П. Кривошеїн, теж в межах дослідження адміністративно-правового регулювання будівництва, визначив його більш вдало, на наш погляд, як «цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини у сфері будівництва з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів (принципів, форм і методів діяльності публічної адміністрації та адміністративної відповідальності) прав фізичних і юридичних осіб безперешкодно, відповідно до норм чинного законодавства здійснювати будівництво, жити, працювати й відпочивати в доступних, безпечних, якісних і комфортних приміщеннях будівель [129, с. 28]. Але тут заперечимо щодо звуження правового регулювання до впливу «норм адміністративного права» і виключення тим самим інших засобів.

В дисертаційному дослідженні В.Д. Чернія надається визначення «адміністративно-правового регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування». Автор пропонує розуміти його як «цілеспрямовану діяльність суб'єктів публічного адміністрування, які своїми правовими актами впорядковують суспільні відносини в цій системі щодо

вдосконалення її структури та роботи всіх її елементів, зокрема, у межах адміністративної реформи» [290, с. 13]. З ним ми не погоджуємось у повній мірі, оскільки вважаємо помилковим зводити адміністративно-правове регулювання до «впорядкування суспільних відносин правовими актами» і не враховувати інші засоби та форми адміністративно-правового регулювання.

Дискусійним є авторське визначення поняття адміністративно-правового регулювання податкової діяльності в Україні І.В. Скорохода - це закріплений адміністративним законодавством порядок формування податкових правовідносин, прийнятна суспільством можливість реалізації своїх прав і законних інтересів у податковій сфері [265, с. 7], оскільки правове регулювання не формує правовідносин, а впорядковує існуючі суспільні відносини, регулює їх.

Не можемо погодитись із авторським визначенням адміністративно-правового регулювання діяльності природних монополій, розробленим Р.І. Раїмовим. А саме: «сукупність адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування ринків, де конкуренція неможлива, або недоцільна, у визначених законодавством сферах з метою забезпечення публічного інтересу» [249, с. 5]. Свої заперечення ми обґрунтовуємо тим, що за теорією права сукупність чи система правових засобів, у тому числі адміністративно-правових, є не правовим регулюванням, а іншою категорією - механізмом правового регулювання.

Враховуючи дотичність теми нашого дослідження до адміністративно-правового регулювання електроенергетики наведемо й визначення останнього, яке запропоновано Н.В. Майданевич: «це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва (в тому числі виробництва в режимі комбінованого вироблення електричної і теплової енергій), передачі електричної енергії, централізованого диспетчерського (оперативно-технологічного) управління в електроенергетиці, збуту та споживання електричної енергії з використанням виробничих та інших майнових об'єктів (у тому числі таких, що входять до

Єдиної енергетичної системи України) з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів, прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [143, с. 12]. Дозволимо собі не погодитись із тезою про вплив лише норм адміністративного права (вище ми вже висловлювали схоже зауваження до висновку П. П. Кривошеїна). Також вважаємо дискусійною вказану Н. В. Майданевич мету адміністративно-правового регулювання електроенергетики, оскільки запропонована у визначенні мета є загальною та відображає конкретику суспільних відносин, що піддаються впливу адміністративного права.

Взявши до уваги наведені думки вчених та узагальнивши їх, перейдемо до формулювання власного визначення адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Для чого спочатку зупинимось на його характерних рисах.

По-перше, адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії входить в якості складової адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання енергетичних ресурсів, адміністративно-правового регулювання паливно-енергетичного комплексу.

По-друге, для адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії притаманна відсутність окремого спеціально уповноваженого на врегулювання відносин виключно у даній сфері, суб'єкта. Функції з регулювання «розпорошені» між різними державними органами, серед яких: органи, що формують і реалізують загальну політику держави щодо всіх видів альтернативних джерел енергії (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); органи, для яких забезпечення формування і реалізації державної політики щодо окремих аспектів використання альтернативних джерел енергії/окремих видів є лише одним із напрямів діяльності (Міністерство енергетики України, Міністерство економіки України, Міністерство аграрної політики та продовольства України,

Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України); спеціальні органи, до компетенції яких входить реалізація державної політики у сфері енергетичних ресурсів, у тому числі альтернативних джерел енергії (Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); органи, які опосередковано впливають на регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії через реалізацію своїх повноважень в частині ліцензування такої діяльності, дотримання антимонопольного законодавства, легалізації землекористування для розміщення об'єктів альтернативної енергетики тощо (Державна регуляторна служба України, Антимонопольний комітет України, Державна службу України з питань геодезії, картографії та кадастру та ін.)

По-третє, адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії вирізняється особливим цільовим спрямуванням – метою такого регулювання.

Для її визначення спершу наведемо висловлені науковцями точки зору щодо розуміння сутності мети адміністративно-правового регулювання. Тобто фактично розуміння того, для чого це регулювання здійснюється, яких результатів планується досягти внаслідок такого регулювання, як має змінитись існуюче становище майбутньому відносно теперішнього стану.

Так, К.К. Афанасьєв бачить мету адміністративно-правового регулювання у «вдосконаленні форм і методів управлінської діяльності, установленні і регламентації таких взаємовідносин громадян і державних інституцій, у яких кожній людині гарантується реальне дотримання й охорона прав і свобод, а також ефективний захист цих прав і свобод у випадку їх порушення» [54, с. 3]. Інші вчені зміщують акценти в меті адміністративно-правового регулювання на більш широкі потреби, не окремих індивідів, а держави, суспільства [297, с. 67]. Обидва підходи, на нашу думку, є справедливими й такими, що не виключають, а доповнюють один одного, особливо в сучасних реаліях трансформації адміністративного права з

урахуванням людиноцентриського підходу. З цього приводу варто навести твердження В.І. Курила про те, що в даний час відбувається процес формування нової доктрини адміністративного права – доктрини публічно-сервісного права – служіння держави інтересам людини [135, с. 16].

Звернемося при визначенні мети адміністративного правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії до базових документів, тобто визначимо, які цілі в них закладені.

Стратегічні орієнтири розвитку альтернативної енергетики окреслені в «Енергетичній стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». Вже на першому етапі (до 2020 року) було прогнозовано радикальний прогрес у сфері альтернативних джерел енергії (збільшення їх частки у кінцевому споживанні до 11%). І держава мала відіграти тут ключову роль через проведення стабільної та прогнозованої політики у сфері стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел та залучення інвестицій [238]. За даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України у 2020 році загальна частка енергії, виробленої з альтернативних джерел, у валовому кінцевому енергоспоживанні склала 9,2% [87], тобто досягти прогнозованих показників не вдалося. На другому етапі (до 2030 року) заплановано посилене інвестування у сектор альтернативної енергетики, розвиток розподіленої когенерації. Нарешті кінцевою метою Енергетичної стратегії України (до 2035 року) визначено збільшити частку альтернативних джерел енергії до 25% у структурі загального первинного постачання енергії [238]. Стосовно адміністративно-правового регулювання досліджуваної сфери, то Енергетична стратегія серед своїх цілей та пріоритетів визначає «формування базових засад державної галузевої політики на підставі взаємодії держави з суспільством, базуючись на принципах ефективного управління, делегуванні повноважень і розподілу обов'язків» [238]. Як бачимо, тут чітко встановлено пріоритет у регулюванні відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії - взаємовигідна співпраця держави (в особі відповідних

органів) та недержавних інституцій, фізичних осіб.

Аналіз змісту основного для досліджуваної сфери відносин законодавчого акта – Закону України «Про альтернативні джерела енергії» [185] показує, що виконання його положень має на меті, насамперед, сприяння розширенню використання альтернативних джерел енергії у паливно-енергетичному комплексі. Окрім того, державна політика у сфері альтернативних джерел енергії (ст. 3 Закону) повинна забезпечувати нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, збільшення енергонезалежності України, забезпечувати додержання екологічної безпеки та безпеки для здоров'я людини на всіх етапах – від виробництва до кінцевого споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, гарантувати науково-технічне забезпечення сфери альтернативної енергетики, додержання законодавства всіма суб'єктами, створення привабливого інвестиційного клімату та забезпечення підтримки підприємництва. В наступних статтях цього нормативного акта (ст. 4 та 5) закріплюються основні положення щодо державного управління та державного регулювання у сфері альтернативних джерел енергії.

Таким чином, метою адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії можна вважати визначення та регламентацію таких взаємовідносин між громадянами та державою, які б дозволили забезпечити публічний інтерес щодо розвитку альтернативної енергетики в Україні, та гарантували кожному реальне дотримання прав щодо виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, а також належний рівень захисту цих прав у разі їх порушення.

Враховуючи все вищевикладене, пропонуємо визначати адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії як «адміністративно-правовий вплив уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою норм

адміністративного права та інших адміністративно-правових засобів, орієнтований на цілеспрямовану діяльність із забезпечення публічного інтересу щодо розвитку альтернативної енергетики в Україні, та гарантування кожному реальному дотримання прав щодо виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, а також належного рівня захисту цих прав у разі їх порушення».

Ефективність будь-якого правового регулювання залежить від правильного визначення основних орієнтирів, напрямів, векторів, засад такого регулювання, тобто від принципів.

Відразу хочемо акцентувати увагу на тому, що існує певна система (багаторівневість) принципів правового (у нашому разі адміністративно-правового) регулювання будь яких відносин.

На найвищому рівні стоять загальні принципи (принципи верховенства права, законності, рівноправності, свободи, гуманізму, демократизму, соціальної справедливості, рівності прав і обов'язків, невідворотності юридичної відповідальності [125, с. 44]). Вони є універсальними й застосовуються до правового регулювання усіх правовідносин, у тому числі у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Наступний щабель займають галузеві принципи. Дана правова категорія, будучи фундаментальною для галузі адміністративного права, є ґрунтовно вивченою вченими – адміністративістами. У її визначенні спостерігається фактична однотайність фахівців: «це вихідні, об'єктивно зумовлені основоположні засади, відповідно до яких формується та функціонує система та зміст адміністративного права як галузі» [47, с. 29]; «це найбільш загальні та стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення права, свобод і законних інтересів приватних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави» [52, с. 34]; «це позитивні закономірності, пізнані наукою та практикою, закріплені у правових

нормах, або узагальнення чинних у державі юридичних правил» [120, с. 18].

А от щодо переліку галузевих принципів, то тут вже маємо різноманітність думок щодо їх кількості та змісту. Одні вчені вирізняють загальні та спеціальні принципи адміністративного права. Але, на нашу думку, відносячи до перших принцип законності; принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; принцип рівності громадян перед законом; принцип демократизму нормотворчості й реалізації права; принцип взаємної відповідальності держави і людини; принцип гуманізму і справедливості у взаємовідносинах між державою і людиною, вони «дублюють» загальноправові принципи, що є зайвим. Спеціальні ж принципи тлумачаться ними як конкретизація загальних принципів у принципах окремих інститутів адміністративного права (принципи державної служби, принципи адміністративної відповідальності, принципи адміністративного процесу тощо) [49, с. 80]. За такого підходу має місце «упущення» рівня принципів галузі адміністративного права.

Пропонується також інше бачення принципів адміністративного права. Його знаходимо в роботі А.А. Пухтецької, яка до принципів адміністративного права відносить принцип верховенства права й інституційних принципів (децентралізації, централізації, деконцентрації), а також виділяє групу принципів діяльності (юридичної визначеності, відкритості і прозорості, відповідальності, ефективності і результативності) [248, с. 11]. Схожа позиція наводиться і в навчальній літературі: виокремлюється принцип верховенства права та група «принципів належного врядування». До останніх включаються принципи: забезпечення участі в ухваленні рішень і належного реагування; відкритості і прозорості; добросовісності й етичної поведінки; ефективності, компетентності і спроможності; принцип інноваційності та відкритості до змін; сталості та довгострокової орієнтованості; поваги до прав людини та культурної різноманітності; забезпечення соціальної згуртованості і підзвітності [51, с. 39–51; 52, с. 34–45].

Узагальнивши вищенаведені підходи, ми виділимо в якості принципів адміністративного права, які поширюються на врегулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії наступні: принцип ієрархічної системи суб'єктів адміністративного права та їх відносин; принцип підзаконності адміністративної діяльності; принцип спеціалізованого характеру діяльності, яка визначається функціоналом суб'єктів владних повноважень; принцип участі громадян та їх об'єднань у державному управлінні; принцип реалізації владних повноважень спеціально створеним апаратом і його працівниками-професіоналами.

Зважаючи на обмеженість обсягу дисертаційного дослідження ми не зупинятимемось на детальній характеристиці загальних та галузевих принципів, а сконцентруємось на спеціальних принципах адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, тобто таки, що дозволять чітко креслити напрями процесу удосконалення такого регулювання через визначення пріоритетів і базових цінностей.

Спочатку зазначимо, що виокремлюють два способи об'єктивізації, закріплення принципів: перший – формальне (нормативне) закріплення у тексті правових актів; другий – формування на рівні правосвідомості правничої свідомості (без зовнішнього матеріального вираження) [125, с. 41]. Дослідження змісту чинних нормативних актів показує, що до сфери адміністративно-правового регулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії можемо застосувати другий спосіб.

Першим принципом адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, на нашу думку, є принцип спрямованості на забезпечення енергетичної безпеки України через розвиток сфери альтернативної енергетики. Він впливає зі змісту стратегічних для розвитку галузі документів, насамперед, «Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», Плану заходів із реалізації даної стратегії [215], де

чітко розподілено завдання між компетентними державними органами в даній сфері. Відмітимо, що на даний час згаданий план заходів охоплює лише перший етап Стратегії (до 2020 року). Об'єктивною є нагальна потреба в розробці та затвердженні Плану заходів з реалізації етапу «Оптимізація та інноваційний розвиток інфраструктури (до 2025 року)» Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». Так само вже вичерпав себе й Національний план дій з відновлювальної енергетики на період до 2020 року [226]. Натомість новий документ перебуває лише на стадії розробки.

Також цей принцип визначений в нормативних актах: ст. 3 Закону України «Про ринок електричної енергії» [235], ст. 3 Закону України «Про енергетичну ефективність» [207], ст. 3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» [185], ст. 2 Закону України «Про альтернативні види палива» [184] та ін., та розкривається у повноваженнях державних органів, визначених у даних законах.

Другий принцип – принцип врахування в адміністративно-правовому регулюванні міжнародних вимог та стандартів, міжнародної взаємодії. Цей принцип впливає з беззаперечності того факту, що Україна і як член міжнародних організацій і як сторона міжнародних договорів і угод має впливати через уповноважені органи на відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії, з обов'язковим застосуванням прогресивного міжнародного досвіду та конкретних вимог міжнародного законодавства. Україна, будучи членом Енергетичного Співтовариства та Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA), поклала відповідальність за ефективне регулювання сфери альтернативних джерел енергії на державні органи виконавчої влади (ми вже наводили їх перелік вище в цьому підрозділі), координатором яких є Кабінет Міністрів України. Важливим міжнародним актом в контексті визначення векторів формування адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є Директива (ЄС) 2018/2001 Європейського

Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 року про сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел [13], оскільки в ст. 15 визначають вимоги до адміністративних процедур, в ст. 16 – регламентують організацію та тривалість процесу надання адміністративних дозволів на будівництво, реконструкцію та експлуатацію установок з виробництва енергії з відновлюваних джерел та активів, необхідних для їх підключення до мережі тощо. На вимоги до адміністративних процедур у сфері надання дозволів, сертифікації, ліцензування об'єктів, що використовують альтернативні джерела енергії, вказує й Директива 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлювальних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС [91].

Наступний – принцип комбінування прямих та непрямих методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Оскільки один наступних із підрозділів нашого дослідження присвячуватиметься детальній характеристиці таких методів, тут ми дозволимо собі лише констатувати наступне. В сучасних економіко-соціально-політичних реаліях акцент у методах адміністративно-правового регулювання досліджуваної сфери суспільних відносин зміщується в бік економічних (непрямих) методів, спрямованих на позитивне стимулювання розвитку альтернативної енергетики. Проте імперативний вплив держави зберігається, хоча і «полегшеному» вигляді, оскільки від нього неможливо і недоцільно відмовитись.

Виділимо й принцип визначальної ролі в адміністративно-правовому регулюванні відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії органу виконавчої влади зі спеціальним статусом – Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Саме до його завдань в процесі державного регулювання входить «сприяння збільшення частки виробництва енергії з відновлювальних джерел енергії» (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про національну комісію, що здійснює державне

регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [228]).

Таким чином, адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії базується на системі принципів, яка охоплює загальні принципи, галузеві принципи адміністративного права та спеціальні принципи, які відображають виключно особливості врегулювання саме цих відносин.

1.2. Стан наукових досліджень адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії

Всебічне, об'єктивне та повне дослідження стану адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії можливе виключно за умови вивчення стану розробки відповідної проблематики в науковій доктрині та узагальнення напрацьованих вчених. Визначення тенденцій розвитку наукової думки щодо особливостей правового (у тому числі адміністративно-правового) регулювання досліджуваних відносин є базисом, фундаментом для подальших наукових пошуків, а особливо – для формулювання пропозицій щодо удосконалення відповідного законодавства. Тому цей підрозділ нашого дисертаційного дослідження ми присвяtimo висвітленню наукових здобутків у сфері правового регулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії загалом та їх адміністративно-правового регулювання, зокрема.

Як показує практика, передумовою правового регулювання є наявність певних суспільних відносин, які такого врегулювання вимагають. Коли виникає потреба в упорядкуванні суспільних відносин з боку держави через застосування правових засобів, визначених нормами права, починається процес створення таких норм. Ведучи мову про відносини у сфері використання альтернативних джерел з позиції предмета правового регулювання з упевненістю можна сказати, що вони є відносно новими для

України. Розвиток технологій тільки в перших роках ХХІ століття дозволив вивести процеси отримання енергії з альтернативних джерел на новий рівень – від століттями застосовуваного виробітку теплової енергії з деревини, використання кінетичної енергії води та вітру, теплової гідротермальної енергії, від наукових експериментів із отримання електричної енергії з енергії сонця, вітру, припливів тощо, – до сфери, здатної конкурувати з традиційною (вугільною, атомною) енергетикою та в перспективі замінити її частково чи навіть повністю.

Зважаючи на таку відносну новизну окреслених відносин і, відповідно, законодавства, що їх регулює, ця сфера наукових досліджень є свого роду нетрадиційною для вітчизняної правової науки і на даний час тільки починає розроблятися, зацікавлюючи дослідників різних галузей права.

Характерною особливістю відносин із використання альтернативних джерел енергії є їх складний характер, що допускає можливість їх правового регулювання нормами різної галузевої належності. Це породжує дискусії з приводу правової природи та місця правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Зважаючи на беззаперечну значимість цього аспекту для нашого подальшого дослідження розпочнемо наш огляд літератури саме з праць, присвячених йому.

Аналіз джерельної бази показує неоднозначність поглядів з даного питання. Більшість науковців визначають галузеву належність відносин із використання альтернативних джерел енергії через особливості таких ресурсів. Приміром, А.В. Пастух в структурі предмета аграрного права виділяє правовідносини щодо вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива [166, с. 176]. У дисертаційному дослідженні іншої представниці науки аграрного права – С. А. Оболенської, висловлюється інша пропозиція – розглядати норми, що регламентують виробництва біопалива, як субінститут правового інституту виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників

особливості частини галузі аграрного права [161, с. 6].

Низка авторів – учених в галузі природоресурсного права, в своїх працях пропонують суспільні відносини із використання альтернативних джерел енергії включати до предмета цієї галузі. Зокрема, ще у 2005 році Л.О. Бондар стверджував про сформованість у природоресурсному праві правового інституту альтернативних джерел енергії, який «об'єднує правові норми, що регулюють використання зазначених природних ресурсів» [183, с. 340]. Пізніше ця позиція була піддана критиці О.Б. Кишко-Єрлі, яка розмежувала альтернативні джерела енергії та відновлювальні джерела енергії. З позиції автора відновлювальні джерела енергії (природні ресурси), є складовою альтернативних джерел. А правові норми, які регулюють суспільні відносини із використання відновлювальних джерел енергії, утворюють окремий інститут природоресурсного права. Авторка визначає в якості основного завдання цього інституту забезпечення цільного, комплексного врегулювання відповідних суспільних відносин та виділяє в його межах окремі субінститути правового регулювання кожного окремого виду відновлювальних джерел енергії [113, с. 253–254].

Відмінне від попередніх бачення висловлює в своїх напрацюваннях В.М. Комарницький. Він вважає, що виділення самостійного правового інституту використання альтернативних джерел енергії у структурі природоресурсного права є штучним та недоцільним. Натомість вважає правильним відносити суспільні відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії (тих, що «мають природне походження») до предмету правового регулювання комплексного правового інституту екологічного права – права природокористування [121, с. 142].

На труднощі, пов'язані із застосуванням до відносин із використання альтернативних джерел енергії «класичного/традиційного» інституту природокористування звертає увагу Х.А. Григор'єва на прикладі геліоенергетики. Вчена акцентує увагу на складному характері природокористування при функціонуванні сонячної електростанції. Воно

може поєднувати землекористування з використанням енергії сонця, і при цьому законодавство фактично не регулює особливості використання сонячної енергії як природного ресурсу, зводячись в такому разі до права використання землі як просторового базису для розміщення об'єктів геліоенергетики. Може мати місце (і це є поширеною практикою), розміщення сонячних панелей на дахах будинків, інших спорудах тощо. В такому разі, доводить Х.А. Григор'єва, сучасне законодавство взагалі не веде мову про природокористування [80, с. 57–58].

Більш прийнятною, на наш погляд, є інша точка зору щодо місця правовідносин із використання альтернативних джерел енергії – щодо комплексного міжгалузевого характеру правового інституту, який ці відносини регулює.

Цю позицію виражено в працях О. Бодак, яка вказує на наявність суттєвого екологічного складника у складі суспільних відносин, пов'язаних із використанням альтернативних джерел енергії виходячи по-перше, з того, що ряд таких джерел є природними ресурсами, а по-друге, зважаючи на екологічні ризики, притаманні діяльності із використання альтернативних джерел енергії. Але оскільки покликанням правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії, є «врегулювання суспільних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання, а також між державою і юридичними та фізичними особами з приводу виробництва, зберігання, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної та енергетичної безпеки у сфері альтернативної енергетики», ці норми «становлять міжгалузевий (комплексний) інститут права, який утворився на перетині енергетичного, екологічного, господарського, адміністративного, цивільного, фінансового, митного та ін. галузей права» [62, с. 60]. Схвалення такого бачення знаходимо й в роботах С.Л. Гоштинар [78, с. 54]. Ми теж вважаємо, що лише міжгалузовість даного елемента дозволяє врахувати і врегулювати весь спектр

відносин, які мають місце при використанні альтернативних джерел енергії.

Така багатогранність зумовлює дослідження окремих аспектів правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії спеціалістами з різних галузей права.

Оскільки розвиток альтернативної енергетики України значною мірою зумовлений виконанням нашою державою зобов'язань, взятих внаслідок підписання Угоди про асоціацію з ЄС [279], Паризької угоди [165] та інших міжнародних документів, а також через необхідність запозичення позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання відносин у цій сфері, вже проведено кілька наукових досліджень межах спеціальності «Міжнародне право».

Серед них варто виділити дисертаційну роботу С. Д. Білоцького «Міжнародно-правове регулювання у сфері екологічно орієнтованої енергетики» (2015 р.), в якій окремі підрозділи присвячено регуляторним міжнародно-правовим засадам відновлювальної енергетики та міжнародно-правовим основам регулювання біоенергетики. В результаті дослідження цих аспектів С. Д. Білоцький доходить висновку про несформованість (на 2015 рік) норм міжнародного права щодо обов'язку держав розвивати альтернативну енергетику як засобу подолання екологічних та енергетичних проблем. Вказує на закріплення подібних норм (рекомендаційного чи диспозитивного характеру) лише в одиничних міжнародних договорах та початок формування на рівні окремих держав законодавства, спрямованого на підтримку використання альтернативних джерел енергії. Відмічає фрагментарність міжнародно-правового регулювання досліджуваних відносин в комплексні, та системність секторального регулювання використання альтернативних джерел енергії (зокрема, гідроенергетики) [59, с. 297].

Безпосередньо проблемам міжнародно-правового регулювання співробітництва держав у сфері використання відновлювальної енергетики присвячено дисертаційне дослідження М.В. Чіпко (2017 р.). Автор дослідила історію формування і розвитку міжнародно-правового регулювання

співробітництва держав у сфері відновлювальної енергетики, проблематику визначення відновлювальних джерел енергії в міжнародно-правових актах, особливості співробітництва держав у сфері використання відновлювальних джерел енергії в цілях сталого розвитку. Особливу увагу було приділено інституційному механізму забезпечення регулювання досліджуваних відносин. У тому числі проаналізовано правовий статус Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії в системі міжнародного енергетичного співробітництва та досліджено співробітництво держав в сфері використання відновлювальних джерел енергії в рамках Світової організації торгівлі [292].

Значний масив наукових робіт в царині правового регулювання використання альтернативних джерел енергії належить до напрацювань фахівців галузі господарського права. Тут варто відмітити дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Г.Д. Джумагельдієвої «Правове забезпечення енергозбереження» (2012 р.), в межах якого було приділено увагу способам правового стимулювання використання альтернативних джерел енергії, розкрито сутність організаційно-правових та економічних способів стимулювання виробництва «зеленої» енергії, гарантії її збуту тощо [90]. Спеціальне дослідження господарсько-правового стимулювання використання відновлювальних джерел енергії в Україні було здійснено Е.Ю. Рибніковою (2018 р.). Авторка обґрунтовувала тезу щодо належності відносин з приводу використання відновлювальних джерел енергії у своєму кількісному та якісному вимірах, переважно до господарських і, відповідно, необхідності їх регулювання нормами Господарського кодексу України і господарського законодавства в цілому. Також Е.Ю. Рибнікова внесла вклад в удосконалення термінологічного апарату в частині визначення поняття відновлювальних джерел енергії, дослідження проблем господарсько-правового стимулювання як елементу державної економічної політики у галузі відновлювальної енергетики в Україні, визначення суб'єктного складу реалізації господарсько-правового стимулювання використання

відновлювальних джерел енергії [251]. Фактично через рік ще один представник науки господарського права – О.І. Кулик, представив результати своєї дисертаційної роботи «Господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел» (2019 р.). До надбань автора варто віднести: визначення виробництва енергії з використанням альтернативних джерел як об'єкта стимулювання; визначення поняття господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та характеристику їх основних видів; конкретизацію кола стимулюючих та стимульованих суб'єктів виробництва енергії з використанням альтернативних джерел енергії; уточнення умов та порядку застосування господарсько-правових засобів стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел; конкретизацію підстав припинення стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел та правових наслідків такого припинення через застосування заходів юридичної відповідальності [134].

Цікавить тема альтернативної енергетики й вчених галузі фінансового права – у 2020 році Д.В. Молдовановим була захищена дисертаційна робота на тему «Фінансово-правове забезпечення державної політики у сфері альтернативної енергетики». В ній проведено характеристику функціонування державної політики в сфері альтернативної енергетики, визначено основні загрози національній безпеці в сфері альтернативної енергетики та наведена власна класифікація цих загроз з формулюванням пропозицій щодо їх усунення. На окрему увагу заслуговують висновки автора щодо суті державної політики в сфері альтернативних джерел енергії, яка, на думку ученого, полягає у «фінансово-економічному та адміністративно-правовому напрямку діяльності органів влади, направленому на нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, екологічної безпеки, умов раціонального споживання та економії енергії, виробленої з альтернативних джерел за умови додержання законодавства всіма суб'єктами означених відносин» [154].

Питання правового регулювання використання альтернативних джерел

енергії привертало увагу фахівців – представників науки аграрного права. Це роботи С.А. Оболенської «Правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні» (2017 р.) [161] та А.В. Пастух «Правове регулювання вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива» (2017 р.) [167]. Через призму енергозбереження у сільському господарстві розглядала окремі аспекти правового регулювання використання альтернативних джерел енергії у своєму дисертаційному дослідженні Ю.М. Рудь (2015 р.) [256].

Щодо науки адміністративного права, то тут варто констатувати наявність великої кількості праць, які опосередковано зачіпають питання адміністративно-правового регулювання використання альтернативних джерел енергії в рамках досліджень дотичних тем.

До таких належать проведені дослідження проблем адміністративно-правового регулювання електроенергетики. Зокрема, дисертаційна робота О.М. Губрієнко «Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні» (2006 р.), в якій автор до пріоритетних функцій державного управління електроенергетикою відносить «створення умов для структурних змін у виробництві та споживанні енергоносіїв, а також для використання альтернативних джерел енергії» [83, с. 142]. Важливе значення для розвитку наукової думки у царині адміністративно-правового регулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії (для отримання електричної енергії) має й дисертація В.М. Костюхіної (2010 р.), присвячена науково-теоретичному обґрунтуванню напрямів удосконалення організаційно-правових засад галузевого управління в електроенергетиці [127]. Хоча автор і не концентрується безпосередньо на альтернативній електроенергетиці, її напрацювання та узагальнення повною мірою стосуються й даної сфери, оскільки електроенергетика та альтернативна електроенергетика співвідносяться як ціле та частина. Дещо пізніше – у 2015 році було завершено ще одне дисертаційне дослідження з проблем адміністративно-правового регулювання відносин у сфері електроенергетики

– Н.В. Майданевич, в якому зачіпались питання міжнародного досвіду правового регулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії та були запропоновані кроки з його запозичення через імплементацію міжнародних норм у вітчизняне законодавство [143]. Цінними з точки зору комплексності дослідження є й доробок О.В. Артеменко, Л.Ю. Гончарук, В.О. Качур та Н.А. Литвин [7]. Відзначимо також й напрацювання Ю.В. Ващенко – роботу «Державне регулювання у сфері енергетики України: адміністративно-правовий аспект» (2015 р.) [66]. Вніс свій вклад в науку адміністративного права в частині досліджуваних нами відносин і В.В. Коробкін роботою на тему «Адміністративно-правове регулювання енергопостачання в Україні» (2015 р.). В ній автор при розробці пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання енергопостачання в Україні обґрунтував важливість та пріоритетність постачання та використання відновлювальних джерел енергії як напряму енергетичної політики України. Запропонував комплекс заходів для збільшення обсягів використання відновлювальних джерел енергії в енергетичному балансі України: формування державної системи моніторингу процесу розвитку сфери виробництва енергоносіїв такими джерелами; удосконалення механізму статистичного аналізу показників розвитку даної сфери; удосконалення механізму фінансування заходів із розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлювальних джерел енергії [123].

Торкаються питань адміністративно-правового регулювання відносин, що є предметом нашого дослідження, й вчені-адміністративісти в межах робіт про паливно-енергетичний комплекс. Серед таких – робота А.М. Новицького «Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі» (2005 р.), в якій альтернативні джерела енергії розглядаються в якості складової паливно-енергетичного комплексу. Дослідник обґрунтовує необхідність розробки Енергетичної стратегії держави, розробляє принципи побудови такої стратегії і одним із них називає «принцип заміності традиційних джерел енергії альтернативними».

Наголошує А.М. Новицький і на необхідності формування комплексного напряму досліджень сфери альтернативної енергетики. Пропонує він і розробку національної програми поетапного ведення та доцільного фінансування розробки альтернативних джерел енергії в якості економічної складової вирішення проблем енергетичної безпеки держави [160]. Опосередковано стосується проблематики адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії дисертаційне дослідження О.Є. Кострубіцької (2009 р.) як фактично єдина комплексна праця, присвячена адміністративній відповідальності за правопорушення в паливно-енергетичному комплексі України [126].

Не можна обійти увагою й наукові праці у сфері адміністративно-правового регулювання енергозбереження, які теж побічно зачіпали питання адміністративно-правового регулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії. Це дисертаційне дослідження Р.С. Сергєєва «Засоби забезпечення раціонального використання і збереження електричної енергії в Україні: адміністративно-правовий аспект» (2010 р.) [260] та монографія Р.І. Крамар «Адміністративно-правова протидія марнотратному витрачання паливно-енергетичних ресурсів в Україні» (2011 р.) [128].

В межах дослідження адміністративно-правових засад забезпечення енергетичної безпеки України О.В. Сердюченко зачіпав й сферу «альтернативних (нетрадиційні) видів енергії» виділяючи їх в структурі енергетичної сфери держави [261].

Огляд затверджених тем дисертаційних досліджень показує, що на майбутнє дослідників цікавить публічне адміністрування галузі відновлювальної енергетики (тема роботи В.В. Желіховського, 2018 р.) [168, с. 143] та адміністративно-правові основи стимулювання використання альтернативних джерел енергії у морській галузі (тема роботи К.С. Єременко, 2019 р.) [169, с. 137].

Звичайно, це далеко не повний перелік наукових робіт, присвячених правовому регулюванню відносин у сфері використання альтернативних

джерел енергії взагалі та адміністративно-правового регулювання зокрема. Ми свідомо акцентували увагу виключно на дисертаційних та монографічних працях як таких, що акумулюють найбільш комплексні висновки з даної тематики. Але задля об'єктивності відмітимо наявність дуже великої кількості наукових статей, тез доповідей тощо, автори яких зачіпають одиничні правові аспекти розглядуваних відносин, а також наукових досліджень представників галузі економіки, технічних наук, екології та інших неправових наук.

Узагальнюючи вищесказане, виділимо такі тенденції розвитку доктрини правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

По-перше, це відносно новий напрям наукових досліджень, який виник на початку XXI століття з постійною актуалізацією та активізацією до теперішнього часу.

По-друге, комплексний характер відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, які поєднують в собі природоресурсну, екологічну, господарську, енергетичну, фінансову, податкову, адміністративну та інші складові, породжує необхідність (яка об'єктивується в наукових роботах) мультигалузевості дослідження їх правового регулювання. Переважна більшість наявних робіт виконана представниками науки природоресурсного (виходячи із розуміння природного походження альтернативних джерел) та господарського права (через призму стимулювання альтернативної енергетики).

По-третє, велика увага в працях із правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії приділяється проблемі гармонізації із міжнародними нормами та проведенні порівняльно-правового аналізу.

По-четверте, наявні правові дослідження адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є фрагментарними – як правило, ця проблематика зачіпається побічно в межах ширших тем (із адміністративно-правового регулювання енергетичної галузі,

паливно-енергетичного комплексу, електроенергетики). Окремих правових досліджень стану адміністративно-правового регулювання цих відносин, виокремлення їх проблем та визначення перспектив розвитку комплексно не проводилось.

По-п'яте, для перспективних досліджень адміністративно-правового регулювання сфери альтернативної енергетики теж характерна концентрація на окремих аспектах (приміром, публічному адмініструванні) чи на окремих видах альтернативних джерел енергії.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного аналізу теоретико-правових засад адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії ми дійшли наступних узагальнень.

Базову для нашого дослідження категорію «правове регулювання» слід визначати як «упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток, що реалізується через вплив на них права із застосуванням правових норм та інших правових засобів».

Характерними рисами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії визначено:

- входження його в якості складової адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання енергетичних ресурсів, адміністративно-правового регулювання паливно-енергетичного комплексу;
- відсутність окремого спеціально уповноваженого на врегулювання відносин виключно у даній сфері, суб'єкта;
- особливе цільове спрямування – мета такого регулювання.

Встановлено, що метою адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є визначення та регламентація таких взаємовідносин між громадянами та державою, які б дозволили забезпечити публічний інтерес щодо розвитку альтернативної

енергетики в Україні, та гарантували кожному реальне дотримання прав щодо виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, а також належний рівень захисту цих прав у разі їх порушення.

Сформульовано авторську дефініцію поняття адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: це «адміністративно-правовий вплив уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою норм адміністративного права та інших адміністративно-правових засобів, орієнтований на цілеспрямовану діяльність із забезпечення публічного інтересу щодо розвитку альтернативної енергетики в Україні, та гарантування кожному реальному дотримання прав щодо виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, а також належного рівня захисту цих прав у разі їх порушення».

Обґрунтовано, що адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії базується на системі правових принципів. Вони охоплюють три рівні.

Перший – загальні універсальні принципи: верховенства права, законності, рівноправності, свободи, гуманізму, демократизму, соціальної справедливості, рівності прав і обов'язків, невідворотності юридичної відповідальності.

Другий – галузеві принципи, до яких у досліджуваній нами сфері відносяться: принцип ієрархічності побудови суб'єктів адміністративного права та їх відносин; підзаконності діяльності; функціонально-спеціалізованого характеру діяльності; участі громадян та їх об'єднань у державному управлінні; здійснення владних повноважень професійним, спеціально створеним апаратом і його службовцями.

Третій – спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. До таких ми відносимо: принцип спрямованості на забезпечення енергетичної безпеки

України через розвиток сфери альтернативної енергетики; принцип врахування в адміністративно-правовому регулюванні міжнародних вимог та стандартів, міжнародної взаємодії; принцип комбінування прямих та непрямих методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії; принцип визначальної ролі в адміністративно-правовому регулюванні відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії органу виконавчої влади зі спеціальним статусом – Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

У результаті дослідження доктринальних джерел правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні встановлено, що зважаючи на відносну новизну відносин із використання альтернативних джерел енергії та законодавства, що їх регулює, відповідна сфера наукових досліджень є свого роду нетрадиційною для вітчизняної правової науки і на даний час тільки починає розроблятися, зацікавлюючи дослідників різних галузей права.

Зроблено висновок, що ця проблематика є широкою та мультиаспектною; є предметом наукових пошуків представників багатьох галузей права, серед яких домінують праці з природоресурсного та господарського права, роботи порівняльно-правового змісту; має нетривалі часові рамки існування (початок ХХІ століття – нинішній час). У доктрині адміністративного права відсутні комплексні дослідження особливостей галузевого правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Як правило, ця проблематика зачіпається побічно у більш широких темах – з адміністративно-правового регулювання енергетичної галузі, паливно-енергетичного комплексу, енергетичної безпеки, енергозбереження.

РОЗДІЛ 2.

ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

2.1. Об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії

Проблеми дефіциту традиційних видів енергоресурсів, з якими стикнулася Україна в останні роки, вивели на новий рівень актуальності питання активізації розвитку альтернативної енергетики, що відобразилось, у тому числі й на нормативному рівні. Базовим програмним документом – Енергетичною стратегією України на період до 2035 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р заплановано досягнення частки відновлювальних джерел енергії тільки у електроенергетиці до 2035 року до понад 25% від загального споживання. Зважаючи на те, що наразі цей показник, за даними Держенергоефективності, складає для електроенергетики 10,9% [111], досягнення закладених у Енергетичній стратегії показників є складним завданням. Вирішити його можна тільки за комплексного підходу і визначальне місце в цьому відіграє роль держави, ефективна реалізація функцій якої є запорукою успішного втілення в життя всіх інших заходів щодо розвитку, стимулювання альтернативної енергетики, нарощування обсягів різних видів енергії, отриманої з альтернативних джерел. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність чіткої регламентації адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, визначення всіх їх складових. У попередньому підрозділі нашої роботи ми провели дослідження суб'єктного складу правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Далі, за логікою дослідження, приділимо увагу другому обов'язковому елементу цих правовідносин - об'єкту.

Як показує вивчення джерельної бази, об'єкт адміністративних правовідносин, зважаючи на фундаментальність цієї категорії як базової для науки адміністративного права виступав предметом досліджень багатьох вчених, як Ю.П. Битяк, В.К. Колпаков, І.П. Голосніченко, Ю.М. Козлов, С.Т. Гончарук, Є.В. Курінний та багато інших. Натомість досліджень, присвячених визначенню об'єкту адміністративно-правових відносин саме у сфері використання альтернативних джерел енергії, наразі в сучасній правовій науці не проводилось. В основному існуючі доробки науковців стосуються проблематики визначення поняття альтернативних джерел енергії як категорії, або ж концентруються на розгляді альтернативних джерел енергії як об'єктів правового регулювання різних галузей права (природоресурсного, господарського тощо). Наприклад, це роботи Є.Є. Шкурідіна, Е.Ю. Рибнікової, Г.М. Калетніка, О.І. Кулика, О.Б. Кишко-Єрлі, Г. Д. Джумагельдієвої, Д.В. Молдованова та інших. Все це ускладнює і правотворчу, і правозастосовчу діяльність у сфері адміністративно-правового регулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії.

Оскільки категорія «об'єкт адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії» входить до більш загального поняття – «об'єкт адміністративних правовідносин», а воно, у свою чергу – до категорії «об'єкт» правовідносин, розпочнемо наше дослідження з огляду існуючих підходів до визначення останньої.

Правова доктрина на даний час сформувала кілька підходів/концепцій до тлумачення поняття «об'єкт правовідносин» серед яких умовно можна виділити наступні.

За першою, «класичною моністичною концепцією», об'єктом правовідносин є те, на що спрямовані правовідносини (поведінка суб'єктів) або те, на що спрямовані права та обов'язки учасників (суб'єктів) відповідних правовідносин.

Друга концепція – «плюралістична» або «теорія множинності об'єктів», визнає об'єктом правовідносин не лише поведінку їх учасників, а й результати

дій, бездіяльності, матеріальні і нематеріальні блага. Прихильницею цієї концепції є О.Ф. Скакун [263, с. 365–366] та інші теоретики.

Третій підхід так би мовити «об'єднує» дві вищенаведені концепції, визнаючи об'єктом правовідносин «все те, на що вони направлені та з приводу чого виникають» [122, с. 72].

Існує й точка зору, висловлена О.Г. Мельником, за якою об'єктом правовідносин є «інтерес суб'єктів правовідносин». Причому цей інтерес: передбачений правовою нормою; досягається через практичну і пізнавальну діяльність суб'єктів, яка здійснюється у процесі реалізації ними суб'єктивних прав та обов'язків [148, с. 7]. Тут, на наш погляд, варто було би уточнити, що саме автор вкладав в поняття «пізнавальна діяльність суб'єктів», оскільки слово «пізнавати» тлумачиться як «осягати розумом явища об'єктивної діяльності, одержувати істинне уявлення про кого-, що-небудь» [67, с. 978].

Нарешті деякі вчені пропонують взагалі відмовитись від такого елемента правовідносин, як об'єкт. Відразу відмітимо, що цей підхід піддавався критиці з боку науковців, зокрема В.М. Єрмоленком [97, с. 12], обґрунтовано доводили неможливість існування безоб'єктних правовідносин. І ми повністю їх підтримуємо, оскільки без об'єкта правовідносин втрачаються зв'язки між суб'єктами й досить складно вести мову про наявність тих чи інших суспільних відносин, врегульованих правом (правовідносин).

Ці загальнотеоретичні концепції та підходи закладені в основу визначення категорії «об'єкт адміністративних правовідносин».

Як показує аналіз джерельної бази, переважна більшість вчених у галузі адміністративного права є прихильниками теорії множинності об'єкта адміністративних правовідносин. І водночас єдиної думки щодо «переліку» таких об'єктів наразі не сформовано.

Так, Ю.П. Битяк розуміє під об'єктом адміністративних правовідносин «те, заради чого виникають правовідносини – дії, утримання від дій» [46, с. 41]. Ще одна прихильниця віднесення до категорії «об'єкт адміністративних

правовідносин» саме поведінки (дій або бездіяльності) суб'єктів – Г.А. Гончаренко [74, с. 119]. Однак віднесення дій суб'єктів адміністративного права до об'єктів адміністративних правовідносин сприймається в наукових колах неоднозначно. Зокрема, Є. В. Курінний як аргумент проти такого підходу наводить той факт, що дії учасників правовідносин покладені в основу юридичних фактів і відповідно, не можуть бути одночасно об'єктами адміністративних правовідносин. Також науковець акцентує увагу на тому, що дії та події відбуваються навколо об'єкта, і останній повинен бути статистичним, а не перебувати у динаміці. Як підсумок автор стверджує, що об'єктом адміністративних правовідносин є частина загальних (публічних) потреб та інтересів, що реалізуються за допомогою норм адміністративного права [136, с. 40].

Деякі вчені пропонують розділяти об'єкт адміністративних правовідносин на: перше – матеріальні та нематеріальні блага (причому цим благам має бути притаманна така ознака, як публічна цінність), і друге – діяння суб'єктів адміністративного права, пов'язані з цими благами. Такий підхід застосовується в сучасних працях з адміністративного права [50, с. 29–30]. Розвиваючи наведений підхід В. В. Серєда, З. Р. Кісіль та Р. В. Кісіль, пропонують визначати об'єкт адміністративних правовідносин як «те, з приводу чого виникає правовідношення». На думку вчених це можуть бути дії суб'єктів правовідносин чи утримання їх від певних активностей. А от речі чи нематеріальні блага, тобто те, що продукується, набувається у правовідносинах в результаті таких дій, згадані науковці розглядають в якості предмета правовідносин [262, с. 31–32].

Висловлюється у наукових колах і думка щодо виокремлення матеріального та юридичного об'єкта правовідносин. Таку пропозицію висуває І. О. Філіпович при визначенні об'єкта податкових правовідносин. Під першим автор розуміє податок і збір. Цей матеріальний об'єкт є незмінним незалежно від виду податкових правовідносин. Юридичним об'єктом являються поведінка учасників правовідносин. Він змінюється залежно від

виду правовідносин. Нарешті, існує предмет податкових правовідносин – майно, щодо якого виникає конкретне правовідношення [285, с. 282].

У результаті аналізу вищенаведеного, ми в частині розуміння об'єкта адміністративних правовідносин приєднуємось до точки зору Є. В. Курінного, оскільки його підхід найбільш повно відображає сутність даного елемента адміністративних правовідносин як загалом, так адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, зокрема. Повторимось, що вчений об'єктом адміністративних правовідносин визначає публічні потреби та інтереси, що реалізуються за допомогою норм адміністративного права, впроваджуються в життя в конкретній галузі владно-управлінської діяльності або адміністративно-правового захисту. І далі Є. В. Курінний пропонує вдалу класифікацію досліджуваної категорії, в основу якої покладає рівень узагальнення або обсяг публічних інтересів. Автор виділяє: загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкт адміністративних правовідносин. Що ж до конкретних речей, матеріальних цінностей тощо, то Є. В. Курінний вважає їх предметом адміністративних правовідносин та обґрунтовує тісний взаємозв'язок останнього з об'єктом адміністративних правовідносин [136, с. 40–42].

Завважимо, що розуміння об'єкта адміністративних правовідносин за Є. В. Курінним взято за основу багатьма дослідниками проблем адміністративних правовідносин в окремих сферах, що доводить правильність такого підходу. Наприклад, І. Литвин, визначає об'єкт адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг як «частину загальнопублічних потреб та інтересів, що реалізуються, споживаються, а також забезпечуються фізичними та (або) юридичними особами (суб'єктами) за допомогою норм адміністративного права з метою забезпечення освітньої політики держави та сталого розвитку суспільства» [138, с. 117]. В межах дослідження об'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування О. В. Леонова визначає загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти у цій сфері, знову ж таки, беручи за основу критерій

масштабу публічних інтересів [137, с. 92–93].

Враховуючи все вищевикладене, перейдемо до визначення об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. І зважаючи на багатогранність та складність таких правовідносин, теж використаємо формулу, розроблену Є. В. Курінним.

Отже, загальним об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є сукупні (найбільш масштабні) публічні потреби та інтереси в даній сфері. Вони акумульовані у ст. 3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 р. № 555-IV і це забезпечення: всебічного розвитку альтернативної енергетики, нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, зменшення залежності України від традиційних паливно-енергетичних ресурсів.

Виділяючи родовий об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії спочатку акцентуємо увагу на тому, що родовий об'єкт адміністративних правовідносин (за Є. В. Курінним) представляє собою групи публічних потреб та інтересів, які знаходять втілення в життя через однакові за функціональним призначенням норми адміністративного права. Складовими родового об'єкта є: сукупність публічних потреб, що забезпечуються сферою владно-управлінської діяльності, а також система публічних інтересів у сфері адміністративно-правового захисту [136, с. 41].

Проектуючи це на родовий об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії матимемо такі дві його складові частини (нормативне закріплення вони знайшли теж у ст. 3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»). Перша – реалізація публічних інтересів в частині забезпечення потреб в енергії, одержаної з альтернативних джерел; забезпечення додержання екологічної безпеки та безпеки для здоров'я людини при використанні альтернативних джерел енергії; підтримка та стимулювання альтернативної енергетики; забезпечення раціонального

споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел. Ця складова родового об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії забезпечуються сферою владно-управлінської діяльності. Друга складова – адміністративно-правовий захист та охорона законних прав та інтересів суб'єктів (держави, юридичних та фізичних осіб) у сфері використання альтернативних джерел енергії. Вона охоплює забезпечення додержання законодавства всіма суб'єктами відносин, пов'язаних з виробництвом, збереженням, транспортуванням, постачанням, передачею і споживанням енергії, виробленої з альтернативних джерел, а також включає адміністративну відповідальність за його порушення.

Видовим об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, похідним від родового об'єкта, будуть виступати відносно відокремлені групи публічних потреб що реалізуються, відповідно, в межах однотипних адміністративних правовідносин. Це: забезпечення додержання екологічної безпеки при а) створенні, б) експлуатації об'єктів альтернативної енергетики; в) передачі, г) транспортуванні, д) постачанні, е) зберіганні, є) споживанні енергії, виробленої з альтернативних джерел; забезпечення додержання безпеки для здоров'я людини на об'єктах альтернативної енергетики на всіх етапах виробництва, а також при а) передачі, б) транспортуванні, в) постачанні, г) зберіганні, е) споживанні енергії, виробленої з альтернативних джерел; забезпечення науково-технічного розвитку альтернативної енергетики з боку держави; забезпечення інвестування у розвиток альтернативної енергетики та підтримки підприємницької діяльності у цій сфері тощо.

Нарешті, за Є. В. Курінним безпосереднім об'єктом адміністративних правовідносин є «частини видового об'єкта, окремі публічні потреби та інтереси, які забезпечуються або захищаються на конкретних ділянках владно-управлінської діяльності або сфери адміністративно-правового захисту» [136, с. 41]. Відповідно безпосередні об'єкти адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії відображені у статтях 4 –

6 Закону України «Про альтернативні джерела енергії». До таких належать потреби у: плануванні заходів із розвитку альтернативних джерел енергії через розробку програмних документів, супроводженні та забезпеченні виконання завдань відповідних програм (від загальнодержавного до місцевого рівнів), координації та узгодженні різнорівневих програм у сфері альтернативних джерел енергії; розробці нормативної бази (нормативно-правових актів, державних норм, правил, методичних документів) щодо використання альтернативних джерел енергії (у тому числі правил виробництва, передачі, транспортування, постачання, зберігання і споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел); контролі та нагляді за додержанням законодавства про альтернативну енергетику (у тому числі за безпечним виконанням робіт на об'єктах альтернативної енергетики незалежно від їх форми власності, безпечною експлуатацією енергогенеруючого обладнання та за режимами передачі і споживання енергії; за додержанням вимог технічної експлуатації на об'єктах альтернативної енергетики незалежно від їх форми власності, технічної експлуатації енергетичного обладнання об'єктів, підключених до об'єднаної енергетичної системи України); встановлення тарифів на енергію, отриману з альтернативних джерел; регулюванні заходів із заохочення та підтримки науково-дослідницької діяльності у сфері розвитку виробництва та використання альтернативних джерел енергії; визначенні джерел і напрямів фінансування заходів у сфері альтернативних джерел енергії тощо.

Таким чином, під об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії ми пропонуємо визначати сукупність публічних потреб та інтересів, що реалізуються та забезпечуються суб'єктами таких правовідносин за допомогою норм адміністративного права з метою забезпечення розвитку альтернативної енергетики, нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, зменшення залежності України від традиційних паливно-енергетичних ресурсів та забезпечення реалізації енергетичної політики нашої держави [282, с. 284].

Взявши за основу нашого дослідження об'єкту адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії підхід Є. В. Курінного, далі ми вважаємо за необхідне зупинитись на питанні предмету цих правовідносин. Як обґрунтовує згаданий вчений, ця складова правовідносин являє собою конкретні речі, матеріальні цінності, гроші, майно та ін. [136, с. 42].

Перше, що, на нашу думку, варто визначити – чи є предметом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії саме «альтернативні джерела енергії». Для цього звернемося до визначення такого терміну в наукових працях та в законодавстві.

Виходячи з актуальності проблематики правого регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики категорія «альтернативні джерела енергії» неодноразово була предметом наукових досліджень. Однак до сьогодні єдиної думки щодо її визначення на доктринальному рівні не сформовано, а дефініція, визначена законодавчо, не позбавлена недоліків, про що мова піде нижче.

Отож, в українське законодавство термін «альтернативні джерела енергії» був введений Законом України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 р. № 555-IV [185]. Його перша редакція у ст. 1 розглядуване поняття визначала як «поновлювані джерела, до яких відносять енергію сонячного випромінювання, вітру, морів, річок, біомаси, теплоти Землі, та вторинні енергетичні ресурси, які існують постійно або виникають періодично у довкіллі».

У 2008 році Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» від 25.09.2008 р. № 601-VI [190] ця норма була змінена і альтернативні джерела енергії стали визначатись як «відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу

технологічних процесів». Однак таке визначення, побудоване лише на переліку можливих видів альтернативних джерел енергії, є не зовсім вдалим, оскільки останній є невичерпним за своєю суттю. Це доводять і зміни, які були внесені до розглядуваної норми, а саме: Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» щодо віднесення теплових насосів до обладнання, яке використовує відновлювальні джерела енергії» від 01.11.2016 р. № 1711-VIII [196] до переліку альтернативних джерел енергії було додано гідротермальну та аеротермальну енергію.

Як бачимо, розвиток технологій дозволив отримувати енергію з джерел, які раніше були в цьому сенсі недоступними, що призвело до необхідності відображення цього у законодавстві. І процес пошуку можливостей використання нових енергоресурсів триває, що не виключає в перспективі говорити про принципово нові види альтернативних джерел енергії. Тут ми погоджуємось із Є. Є. Шкурідіним, що доцільно включити до визначення альтернативних джерел енергії кваліфікуючі ознаки які є характерними саме для цього виду джерел, аби запобігти стримуванню розвитку інших, не вказаних у законі напрямків альтернативної енергетики [296, с. 43].

Що ж до наукової спільноти, то вчені висувають різні варіанти дефініції «альтернативні джерела енергії». Приміром, вже згадуваний Є. Є. Шкурідін пропонує вважати ними «поновлювальні, постійно існуючі або періодично виникаючі у довкіллі джерела енергії, які є альтернативою (замінником) відповідним традиційним (невідновлювальним) джерелам енергії» [296, с. 43]. Проте таке визначення справедливо критикується О. І. Куликом, який вказує, що тоді з переліку альтернативних джерел енергії виключаються невідновлювальні вторинні ресурси, які теж можуть використовуватись в якості є альтернативних джерел енергії [134, с. 35].

Більш вдалим, на нашу думку є визначення альтернативних джерел енергії, сформульоване Г. М. Калетніком та М. В. Пиндиком: «це джерела, які здатні регенеруватися природним чином, зберігаючи при цьому природні баланси, мають практично необмежені обсяги та не завдають шкоди

навколишньому середовищу» [112, с. 9]. Однак маємо вказати на суттєвий момент - не варто так категорично стверджувати, що альтернативні джерела енергії не шкодять довкіллю. Наслідки впливу цих джерел/обладнання/пристосувань для отримання енергії ще тільки вивчаються. Приміром, наводяться дані про негативний вплив вітроелектростанцій на ґрунти, зокрема спричинення їх вітрової ерозії [65, с. 142]; про шкідливість виробництва фотоелементів для сонячних електростанцій – використання свинцю, кадмію, галію, миш'яку та інших небезпечних речовин [70, с. 106] тощо.

Інша вчена - Е. Ю. Рибнікова, формулюючи авторське визначення поняття «альтернативні джерела енергії» зводить його до переліку відновлювальних джерел енергії, вказівки на необхідність застосування новітніх технологій у разі використання «деяких видів невідновлювальних джерел енергії» та до переліку вторинних енергетичних ресурсів, які мають відноситись до альтернативних джерел енергії [254, с. 58].

Враховуючи все вищенаведене, та зважаючи на міжнародне законодавство, а саме на положення Директиви 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23.04.2009 р. про сприяння використанню електроенергії з відновлювальних джерел енергії, якою вносяться зміни та в подальшому відміняються Директива 2001/77/ЄС та Директива 2003/30/ЄС [91] ми пропонуємо розуміти під альтернативними джерелами енергії «невикопні відновлювальні джерела енергії, вторинні енергетичні ресурси та нетрадиційні джерела та види енергетичної сировини, виробництво (видобуток) і переробка яких потребує застосування новітніх технологій та які не знайшли широкого поширення» [177, с. 98].

Зупинимось більш детально на кожній із названих складових альтернативних джерел енергії.

Перше, що охоплює дане поняття, це «невикопні відновлювальні джерела енергії». Тут варто відмітити, що вітчизняне законодавство – ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», визначає їх як «енергію

сонячну, вітрову, аеротермальну, геотермальну, гідротермальну, енергію хвиль та припливів, гідроенергію, енергію біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів». Таке формулювання повністю відповідає міжнародним вимогам, відтворюючи дефініцію «енергія, вироблена з відновлювальних джерел», закріплену у ст. 2 Директиви 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23.04.2009 р. про сприяння використанню електроенергії з відновлювальних джерел енергії, якою вносяться зміни та в подальшому відміняються Директива 2001/77/ЄС та Директива 2003/30/ЄС.

Щодо поняття «вторинні енергетичні ресурси», то наразі ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» включає до них 1) доменний та коксівний газ; 2) газ метан дегазації вугільних родовищ; 3) перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів.

Дозволимо собі висловити певні заперечення з цього приводу. Як показує вивчення спеціальних джерел, під вторинними енергетичними ресурсами розуміють «енергетичний потенціал продукції, побічних і проміжних продуктів, що утворюються в технологічних агрегатах (установках) і втрачаються в самому агрегаті, але їх можуть частково або цілком використати для енергопостачання інші споживачі» [64, с. 47], «енергетичний потенціал певного виду енергії (теплової, механічної, хімічної, електричної), що втримується у відходах продукції, побічних і проміжних продуктах, що утворюється в теплотехнологічних агрегатах (установках), які можуть бути частково або повністю використаними для енергопостачання інших агрегатів, або в самому агрегаті» [98, с. 134]. У нормативних актах вторинні енергетичні ресурси теж визначаються як «енергетичний потенціал продукції, відходів, побічних і проміжних продуктів, який утворюється в технологічних агрегатах (установках, процесах) і не використовується в самому агрегаті, але може бути використаний для енергопостачання інших агрегатів (процесів)» [229]. Аналогічне визначення містив нині нечинний Закон України «Про енергозбереження» [208]. Як бачимо, при визначенні

вторинних енергетичних ресурсів визначальним фактором чи ознакою є їх зв'язок/походження з основним технологічним процесом, тобто вони завжди є наслідком (умовно кажучи відходом чи залишком) того чи іншого основного процесу.

На нашу думку, окреме виділення серед вторинних енергетичних ресурсів (у складі альтернативних джерел енергії) доменного та коксівного газів, газу метану дегазації вугільних родовищ є зайвим. Приміром, у тій же чорній металургії в якості вторинного енергетичного ресурсу окрім доменного та коксівного газів може застосовуватись конвертерний, феросплавний газ тощо [53, с. 114]. На рівні закону (у нашому разі Закону України «Про альтернативні джерела енергії») варто не звужуватись до переліку окремих видів вторинних енергетичних ресурсів, а робити акцент на конститутивних ознаках/рисах даних альтернативних джерел енергії. Звідси пропонуємо уніфікувати визначення поняття «вторинні енергетичні ресурси», закріпивши його у Законі України «Про альтернативні джерела енергії» у такій редакції: «вторинні енергетичні ресурси – це енергетичний потенціал продукції, відходів, побічних і проміжних продуктів, який утворюється в технологічних агрегатах (установках, процесах) і не використовується в самому агрегаті, але може бути частково або повністю використаний для енергопостачання інших агрегатів (процесів)».

Нарешті до альтернативних видів енергії включаються нетрадиційні джерела та види енергетичної сировини. Звертаємо увагу, ми розглядаємо саме «нетрадиційні джерела енергетичної сировини», а не «нетрадиційні джерела енергії». І це зумовлено наступним. У правовій науці вже дуже детально було досліджено проблему співвідношення та доцільності використання термінів «альтернативні джерела енергії», «нетрадиційні джерела енергії», «відновлювальні джерела енергії». В результаті на дисертаційному рівні О. Б. Кишко-Єрлі винесла обґрунтовану пропозицію виключити термін «нетрадиційні джерела енергії» з нормативних актів України, оскільки він є синонімом визначеного законодавчо терміну «відновлювальні джерела

енергії» [114, с. 16]. Пізніше аналогічну пропозицію винесла у своїй праці й інша вчена – Е. Ю. Рибнікова [254, с. 58].

Стосовно ж «нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини», то тут ми зважимо на аргумент, висловлений вищезгаданою дослідницею, що ознака нетрадиційності відображає, по-перше, ступінь освоєння такого джерела і по-друге, поширеність технології його використання [254, с. 58]. Із цією ознакою нерозривно пов'язана і вказівка на новітність технологій, що застосовуються для отримання енергії з таких нетрадиційних джерел енергетичної сировини.

Як приклад, можна навести водневу енергетику – потенційно перспективний напрям альтернативної енергетики, який на сьогодні розвивається повільно саме через те, що йде пошук оптимальних технологічних рішень для отримання енергії з цього ресурсу.

Дефініція «нетрадиційні джерела та види енергетичної сировини» коректно і повно, на наш погляд, закріплена у ст. 1 Закону України «Про альтернативні види палива» від 14.01.2000 р. № 1391-XIV [184].

Особливістю альтернативних джерел енергії як загалом, так і в якості предмету адміністративно-правових відносин є те, що вони нерозривно пов'язані з певним обладнанням, пристроями, пристосуваннями тощо, які дозволяють отримати електричну, теплову, механічну енергію та використовувати її в можливих цілях. Таке енергогенеруюче та інше обладнання, що виробляє енергію за рахунок використання альтернативних джерел енергії, згідно ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», охоплюється поняттям «об'єкти альтернативної енергетики». При цьому за даною нормою, частка альтернативних джерел енергії має становити не менше як 50 відсотків від встановленої потужності всіх задіяних на об'єкті джерел енергії. Зупинимось на характеристиці об'єктів альтернативної енергетики, оскільки зважаючи на вже згадану обов'язкову потребу в такому обладнанні при використанні альтернативних джерел енергії, воно являється предметом адміністративно-правових відносин у досліджуваній нами сфері.

Спроба виокремлення ознак об'єктів альтернативної енергетики була зроблена Д. В. Молдовановим, однак його підхід, на нашу думку, є дискусійним.

Так, автор виділяє дві ознаки даного поняття: об'єктом альтернативної енергетики є енергогенеруюче підприємство; обсяги згенерованої електроенергії з альтернативних джерел має бути не менше 50 відсотків [154, с. 107].

З другою ознакою ми погоджуємось з єдиним уточненням: не варто звужуватись лише до одного виду енергії – електричної, зважаючи на вищенаведену норму Закону України «Про альтернативні джерела енергії», яка оперує терміном «енергія» а не «електроенергія».

Що ж до першої ознаки, то маємо заперечення. Виділяючи її, Д. В. Молдованов спирався на визначення електроенергетичного підприємства, наданого ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії» і ототожнював його з поняттям «енергогенеруюче підприємство», хоча за своєю суттю перше поняття є вужчим: електроенергетичні підприємства є одним із видів енергогенеруючих підприємств. Такого висновку доходимо, скажімо, зі змісту ст. 7 Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» [224], з якої випливає, що енергогенеруюче підприємство виробляє як електричну, так і теплову енергію. Хоча для альтернативної енергетики на даний час основний об'єм все таки представлений електричною енергією. Звертаємо увагу й на те, що згаданий закон до переліку об'єктів енергетики, наряду із електричними станціями, електричними підстанціями, електричними мережами, підключеними до об'єднаної енергетичної системи України, котельними, підключеними до магістральної теплової мережі, магістральними тепловими мережами, включає також споруди альтернативної енергетики. Завважимо й те, що енергогенеруюче підприємство доцільніше було би розглядати в якості суб'єкта, а не об'єкта правовідносин у сфері альтернативної енергетики.

Спірною є й пропозиція Д. В. Молдованова включати до переліку

об'єктів альтернативної енергетики «правовідносини з продажу, перепродажу, надання дозволів на створення та функціонування потужностей відновлювальних джерел енергії та грошових фондів, які виникають у результаті зазначеної діяльності» [154, с. 110], оскільки правовідносини (за теорією права) є окремою правовою категорією, і в жодному разі не являються об'єктом.

Таким чином, предметом адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії ми вважаємо альтернативні джерела енергії, об'єкти альтернативної енергетики (у розумінні ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»), інші матеріальні та нематеріальні цінності (енергію, послуги та роботи, продукти інтелектуальної власності тощо).

2.2. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії

Зважаючи на предмет нашої дисертаційної роботи обов'язковою її складовою має бути дослідження елементів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, якими являються суб'єкти, об'єкт та зміст.

Розпочнемо з характеристики суб'єктного складу названих правовідносин. Для всебічного та об'єктивного аналізу вбачаємо за необхідне обрати напрям «від загального до конкретного», тобто від «суб'єктів правовідносин» до «суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії».

Загальновизнаним є те, що правовідносини являють собою суспільні відносини, врегульовані нормами права [268, с. 73], а певна сфера суспільних відносин є базовим критерієм для розмежування галузей права, складаючи їх предмет правового регулювання.

Адміністративні правовідносини, будучи предметом правового

регулювання галузі адміністративного права, є ґрунтовно дослідженими в правовій доктрині. Ми ж наведемо лише кілька основних підходів до розуміння їх сутності.

На монографічному рівні О. І. Харитонova визначила адміністративно-правові відносини як «урегульовані адміністративно-правовою нормою суспільні відносини, що формуються в галузі державного управління й адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників або всі учасники яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави» [288, с. 161].

На думку І. П. Голосніченка адміністративно-правові відносини являють собою систему прав та обов'язків органів виконавчої влади, посадових осіб і службовців, громадян та інших суб'єктів, а також взаємозв'язок між ними в результаті здійснення державної виконавчої влади та відповідальності у сфері державного управління [73, с.7].

Інший вчений-адміністративіст – В.К. Колпаков пропонує розглядати адміністративно-правові відносини як «результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів сфери державного управління, внаслідок чого між цими суб'єктами виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру» [119, с. 80].

Як бачимо з вищенаведених визначень, однією з ознак адміністративно-правових відносин є їх особливий суб'єктний склад.

У найзагальнішому розумінні суб'єктами правовідносин є «правоздатні особи суспільного життя, які є носіями юридичних прав і обов'язків, тобто це індивідуальні чи колективні суб'єкти права, які використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності» [263, с. 354], це «фактичні учасники правових зв'язків, які обов'язково беруть в них участь» [43, с. 69].

Що ж до суб'єктів адміністративних правовідносин, то аналіз спеціальних джерел показує, що в цілому дискусії з приводу визначення цієї

категорії не існує, оскільки вчені фактично одностайні в розумінні цього терміну.

Так, Є. В. Курінний вказує, що суб'єктами адміністративно-правових відносин є конкретні учасники (сторони) цих відносин, що наділені законодавчо (нормативно) закріпленими правами та обов'язками, які вони реалізують у сфері владно-управлінської діяльності або в галузі адміністративно-правового захисту [136, с. 61]. Інший вчений – А. М. Горбач, теж визначає суб'єктів адміністративно-правових відносин як «конкретно-визначених учасників цих відносин, що наділені суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, передбаченими й забезпеченими адміністративно-правовими нормами». Однак вважає, що реалізація цих прав та виконання обов'язків опосередковується наданням адміністративних послуг й здійсненням виконавчої-розпорядчої діяльності [75, с. 174]. На нашу думку, це визначення варто було б доповнити вказівкою на реалізацію цих прав/виконання обов'язків також у межах адміністративно-деліктних відносин. Пропонуються й більш лаконічні визначення категорії «суб'єкти адміністративно-правових відносин». Приміром, за І. Литвином ними є «учасники суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, які наділені адміністративною правосуб'єктністю, закріпленою нормами адміністративного права» [139, с. 66].

Підсумовуючи вищенаведене можемо констатувати, що суб'єктом адміністративно-правових відносин є: особа, наділена адміністративною правосуб'єктністю (право-, дієдатністю); яка бере активну участь в адміністративно-правових відносинах, реалізуючи суб'єктивні права чи виконуючи суб'єктивні обов'язки.

Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є одним із різновидів суб'єктів адміністративно-правових відносин загалом, що вирізняються за своїм змістом.

Ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» закріплює

визначення сфери альтернативних джерел як галузі діяльності, що пов'язана із використанням альтернативних джерел енергії. Останнє включає в себе: виробництво, постачання, транспортування, зберігання, а також передачу та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел. У свою чергу, енергія, отримана з альтернативних джерел, за цією ж правовою нормою – це електрична, теплова та механічна енергія, яка виробляється на об'єктах альтернативної енергетики і може виступати товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу.

З вищенаведеної дефініції можна зробити висновок, що відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії є неоднорідними за змістом та включають відносини щодо: виробництва, постачання, транспортування, зберігання, а також передачі та споживання електричної, теплової та механічної енергії, виробленої з альтернативних джерел. Комплексність досліджуваних суспільних відносин об'єктивно зумовлює необхідність їх врегулювання нормами різної галузевої належності: цивільного, господарського, екологічного, земельного, адміністративного тощо.

Що ж до суб'єктного складу правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, то вони теж характеризуються різноманітністю і залежно від конкретних відносин, в яких суб'єкти беруть участь, останні можуть мати цивільну, господарську, екологічну, а також адміністративну та іншу правосуб'єктність. На даний час є низка наукових досліджень із різних галузей права, в яких цей аспект побічно зачіпається.

Так, у дисертаційній роботі О. І. Кулика, присвяченій господарсько-правовому забезпеченню стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел виділено суб'єктів такого стимулювання. Автор обґрунтовує існування двох груп відповідних суб'єктів: стимулюючих суб'єктів, тобто тих, що застосовують різні засоби стимулювання та стимульованих суб'єктів, щодо яких можуть вживатися заходи стимулювання. До перших О. І. Кулик відносить уповноважені органи державної влади

(Кабінет Міністрів України, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України; Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; органи виконавчої влади, які реалізують державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи); органи місцевого самоврядування; банки та інші підприємства, установи, організації. До другої – виробників енергії з використанням альтернативних джерел, споживачів (енергетичні кооперативи, приватні домогосподарства) [134, с. 83, 91, 92, 99].

У іншому монографічному дослідженні – Е. Ю. Рибнікової, в якому теж піднімається проблематика господарсько-правового стимулювання використання відновлювальних джерел енергії, розкривається питання суб'єктів реалізації такого стимулювання. Дослідниця відносить до таких, у першу чергу, органи публічної (державної) влади і на відміну від О. І. Кулика включає до них: 1) Верховну Раду України; 2) органи виконавчої влади: Кабінет Міністрів України; низку міністерств (діючих на час проведення дослідження Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Міністерство екології та природних ресурсів України); Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України; Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; місцеві адміністрації. Також до категорії суб'єктів реалізації господарсько-правового стимулювання використання відновлювальних джерел енергії Е. Ю. Рибнікова відносить недержавних суб'єктів: комерційні вітчизняні та міжнародні банки, неурядові організації (Асоціацію «Українська асоціація відновлюваної енергетики», Українську вітроенергетичну асоціацію, Європейсько-українське енергетичне агентство, Біоенергетичну асоціацію України), бізнес-інкубатори [252, с. 127–134].

Дуже важливе значення для нашої роботи має дисертаційне дослідження Д. В. Молдованова, в якому при аналізі фінансово-правового забезпечення державної політики у сфері альтернативної енергетики надається

характеристика суб'єктного складу правовідносин у сфері альтернативної енергетики. Щоправда, автор вважає, що суб'єктний склад правовідносин в альтернативній енергетиці є складовою суб'єктного складу правовідносин у сфері електроенергетики, тобто звужується до відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел, ігноруючи такі види енергії, як теплова та механічна. Хоча в інших частинах дослідження автор цілком логічно вказує на співвідношення сфери енергетики та альтернативної енергетики як загального та частки й надалі формулює поняття «суб'єкт у сфері альтернативної електроенергетики» [154, с. 79, 86, 89].

До системи суб'єктів у сфері альтернативної енергетики Д. В. Молдованов включає наступних. По-перше, це суб'єкти державного управління та регулювання: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, діюче на той час Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державну інспекцію енергетичного нагляду. Дозволимо собі зауважити, що включення до цієї групи останнього органу є некоректним, оскільки інспекції є центральними органами виконавчої влади, що здійснюють контрольні-наглядові функції. По-друге – безпосередньо виробників енергії з альтернативних джерел: юридичних осіб та приватні домогосподарства. По-третє – суб'єктів, що відповідають за купівлю-продаж електроенергії у виробників та її продаж/передачу споживачу такої електроенергії: оператора системи передачі, оператора системи розподілу та трейдерів. По-четверте – безпосередніх споживачів енергії, виробленої з альтернативних джерел, у тому числі енергетичні кооперативи та домогосподарства. У підсумку Д. В. Молдованов формулює визначення поняття «суб'єкт у сфері альтернативної енергетики» - це «господарюючий суб'єкт, незалежно від його відомчої належності та форми власності, який здійснює господарську діяльність з генерації, передачі або споживання

електроенергії виробленої з альтернативних джерел» [154, с. 87–89].

Віддаючи належне висновкам дослідника, ми не можемо погодитись із таким розумінням категорії «суб'єкт у сфері альтернативної енергетики», оскільки воно виключає з суб'єктного складу досліджуваних відносин органи державної влади, які очевидно не є «господарюючими суб'єктами». Не погоджуємось ми з Д. В. Молдовановим й у тому, що до суб'єктів у сфері альтернативної енергетики не входить Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, органи місцевого самоврядування та деякі інші суб'єкти, про що піде мова нижче в роботі.

Окресливши наукові позиції стосовно суб'єктного складу правовідносин у сфері альтернативної енергетики загалом, перейдемо до визначення суб'єктів адміністративно-правових відносин у цій сфері.

У теорії адміністративного права розроблено досить багато варіантів класифікації суб'єктів адміністративних правовідносин. Найбільш загальним є їх поділ на індивідуальні та колективні, владні й невлadні [136, с. 42]. Приміром, С. Майстро та О. Волошин виділяють у системі суб'єктів державного регулювання альтернативної енергетики суб'єктів виконання (державу та її інституційні органи: законодавчі, виконавчі, судові органи різних рівнів) та суб'єктів впливу (громадські та політичні об'єднання, засоби масової інформації, окремі особистості) [144, с. 37].

Суб'єкти адміністративних правовідносин диференціюються і за організаційно-правовою формою, за зовнішньою відокремленістю, за наявністю повноважень, за аксіологічним критерієм, за сферами виникнення та функціонування [147, с. 91–92].

Наприклад, О. М. Губрієнко виділяючи суб'єктів державного управління електроенергетикою, поклала в основу такої критерій, як компетенцію відповідних суб'єктів. Авторка віднесла до таких: перше – органи безпосереднього державного управління електроенергетикою (вищі органи державної влади, що реалізують загальні засади державної політики в галузі електроенергетики; центральні органи виконавчої влади, які реалізують

державну політику в економічній сфері загалом та в енергетичній галузі зокрема; спеціалізовані органи галузевої компетенції, які реалізують управлінські функції в електроенергетичній галузі; спеціалізовані органи функціональної компетенції; органи предметної компетенції); друге – органи, діяльність яких пов'язана із управлінням електроенергетикою [83, с. 11].

Окремо хотілося б відмітити класифікацію суб'єктів адміністративних правовідносин, розроблену М. М. Ейдельбергом (на прикладі суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають з приводу володіння земельною ділянкою), оскільки вона ілюструє комплексність і багатоманітність досліджуваної категорії. Так, автор пропонує розмежування суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виникають з приводу володіння земельною ділянкою: за компетенцією – на суб'єктів загальної, міжвідомчої, відомчої компетенції; за кількістю – на індивідуальних та колективних; за характером повноважень – на тих, які мають владні повноваження та які повинні виконувати рішення перших; за нормативністю приписів – на тих, які виконують загальні норми законодавства та на тих, які окрім загальних виконують спеціальні норми; за характером зв'язків – на тих, що перебувають у вертикальних відносинах та на тих, що перебувають в горизонтальних відносинах; за характером дії – на тих, що зобов'язані вчиняти окремі дії та на тих, що зобов'язані утриматись від вчинення певних дій; за належністю до державних структур – на державних та недержавних; залежно від контрольних повноважень – на суб'єктів міжнародного, державного, громадського та самоврядного контролю [96, с. 148–149].

Ці критерії класифікації можна застосувати й до суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Однак наявність такого багатоманіття критеріїв класифікації фактично призводить до того, що один і той же суб'єкт може бути віднесений до різних класифікаційних груп залежно від застосовуваного критерію. Більш правильним, на наш погляд, є точка зору, висловлена І. Литвином, що для спрощення з'ясування змісту та сутності суб'єктів адміністративних

правовідносин, потрібно виходити з їх адміністративно-правового статусу [139, с. 63–66]. Зауважимо, що за теорією права правовий статус особи є системою закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [263, с. 377]. Та, як вірно вказує О. М. Музичук, саме правовий статус суб'єкта адміністративно-правових відносин (як система закріплених у нормативно-правових актах ознак, через які визначаються його роль, місце та призначення у системі правовідносин) вказує на його відмінність від інших суб'єктів та на порядок взаємовідносин між ними [155, с. 319].

Таким чином, залежно від правового статусу до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, в першу чергу, відноситься Верховна Рада України як орган законодавчої влади, що через прийняття законів створює правове підґрунтя для врегулювання найважливіших відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, у тому числі й відносин адміністративно-правових. Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» Верховна Рада України здійснює державне управління у сфері альтернативних джерел енергії через визначення основних напрямів державної політики у цій сфері за здійснення законодавчого регулювання відносин у ній. Окрім того, у структурі Верховної Ради України є Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, до предмету відання якого серед іншого належить і питання нетрадиційних та поновлювальних джерел енергії [230].

Основний масив у системі суб'єктів розглядуваних нами правовідносин складають державні органи виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України згідно ч. 2 ст. 4 та ч. 1 ст. 5 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» здійснює: державне управління у сфері альтернативних джерел енергії шляхом реалізації державної політики в галузі

альтернативних джерел енергії та здійснення управління нею; державне регулювання у сфері альтернативних джерел енергії. Шляхи здійснення останнього закріплені в ч. 2 ст. 5 згаданого Закону.

Також суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є міністерства. Насамперед, це Міністерство енергетики України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива [217]. Забезпечення у межах повноважень, передбачених законом, розвитку виробництва і використання альтернативних видів палива та відновлюваних джерел енергії входить до завдань Міністерства економіки України [171]. Аналогічними повноваженнями наділене й Міністерство аграрної політики та продовольства України [175]. Також не дивлячись на відсутність в переліку завдань та функцій Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України безпосередньо повноважень у сфері використання альтернативних джерел енергії, ми підтримуємо Е. Ю. Рибнікову у тому, що цей орган державної влади здійснює опосередковане регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики через призму охорони навколишнього природного середовища [252, с. 125].

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, є Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності). Саме на цей орган покладено забезпечення збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі України; надання адміністративних послуг у відповідній сфері; внесення на розгляд Міністра енергетики пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначеній сфері [216]. Абсолютно правильним є виділення в організаційній структурі Держенергоефективності Департаменту розвитку відновлювальної

енергетики, до складу якого входять відділи: відновлювальної електроенергетики, відновлювальної теплоенергетики, перспективних напрямів розвитку у відновлювальній енергетиці та відділ адміністративних послуг.

Очевидно, що альтернативні джерела енергії відіграють дуже велику роль у процесі забезпечення енергетичної безпеки нашої держави, особливо в сучасних надскладних умовах протидії військовій агресії Росії. За таких умов можна було б висувати ініціативу щодо створення окремого державного органу, уповноваженого на реалізацію державної політики у сфері альтернативних джерел енергії. Однак на даний час урядом ініційовано реформу скорочення державного апарату. Відповідна концепція пропонує скоротити кількість міністерств, центральних органів виконавчої влади та їх працівників, об'єднати функції забезпечення роботи чиновників усіх органів влади та позбутися непотрібних державних підприємств. Зокрема в планах скорочення кількості міністерств з двадцяти до дванадцяти шляхом об'єднання та ліквідації. Попередньо озвучено злиття Міністерства енергетики та Міністерства екології в одне Міністерство енергетики, сталого розвитку та природних ресурсів [68]. Ефективність таких нововведень покаже час, однак вже є не дуже позитивний досвід укрупнення міністерств. Утворення у 2019 році Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України через об'єднання Міністерства економічного розвитку і торгівлі та Міністерства аграрної політики вже фактично через рік довело помилковість такого кроку. Наслідком чого стало розділення вже у 2021 утвореного міністерства знову на два: Міністерство аграрної політики та продовольства України та Міністерство економіки України. На нашу думку, варто бути обережним в питаннях укрупнення міністерств щоб уникнути переобтяження повноваженнями із відповідним ймовірним зниженням якості їх роботи. Більш правильними кроками може бути оптимізація штату міністерств, зменшення кількості працюючих за рахунок їх заміни більш кваліфікованими працівниками, оптимізація роботи через цифровізацію

окремих процесів тощо. Стоїмо на позиції збереження як окремого органу виконавчої влади Міністерства енергетики України та обов'язкового збереження в організаційній структурі Держенергоефективності Департаменту розвитку відновлювальної енергетики.

Ще одним із основних суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) - постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. На нього покладено здійснення державного регулювання, моніторингу та контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Окрім того, саме НКРЕКП здійснює державне регулювання діяльності щодо забезпечення купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом, який наразі є основним способом стимулювання розвитку альтернативної електроенергетики [228].

Оскільки господарська діяльність із виробництва електричної енергії з альтернативних джерел підлягає ліцензуванню, до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії відноситься і Державна регуляторна служба України, як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності [89].

У частині державного регулювання монопольної діяльності у сфері альтернативних джерел енергії до суб'єктів розглядуваних адміністративних правовідносин належить Антимонопольний комітет України. І у практиці цього державного органу є рішення, що безпосередньо стосуються сфери альтернативної енергетики. Наприклад, рішенням Адміністративної колегії Кіровоградського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України від 14.11.2019 р. № 61/10-р/к було притягнуто до відповідальності у вигляді штрафу ПрАТ «Кіровоградобленерго» за зловживанням монопольним становищем на ринку розподілу енергетичної

енергії. Наслідком цього стало ущільнення інтересів споживачів та виробників електричної енергії з енергії сонячного випромінювання та понесення ними матеріальних збитків через неможливість продавати електроенергію, вироблену з альтернативних джерел енергії, за «зеленим» тарифом [255].

Враховуючи нерозривний зв'язок використання альтернативних джерел енергії з використанням землі/земельної ділянки як просторового базису для розміщення відповідних об'єктів (приміром, сонячних електростанцій) логічним є включення до переліку суб'єктів адміністративно-правового регулювання розглядуваних відносин і Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру [206].

Зважаючи на те, що альтернативна енергетика є частиною енергетики загалом, суб'єктом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є Державна інспекція енергетичного нагляду України, як центральний орган виконавчої влади, що здійснює контрольню-наглядову діяльність у сфері електроенергетики та теплопостачання [88]. Цей же орган та його посадові особи є суб'єктами адміністративно-деліктних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, оскільки до їх юрисдикції входить притягнення винних осіб до відповідальності за правопорушення, передбачені ст. 95-1 «Порушення вимог нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, енергетичного обладнання» Кодексу України про адміністративні правопорушення [118].

Окрім державних органів у адміністративно-правових відносинах щодо використання альтернативних джерел енергії беруть участь і органи місцевого самоврядування. Не дивлячись на те, що в самому Законі України «Про альтернативні джерела енергії» відсутня згадка про роль цих суб'єктів у відносинах із використання альтернативних джерел енергії, в інших нормативних актах компетенція даних органів у розглядуваній сфері визначається.

Насамперед, це Закон України «Про теплопостачання», який у ст. 13

закріплює такі повноваження органів місцевого самоврядування, як: щоквартальне оприлюднення встановлених для всіх категорій споживачів тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім теплоелектроцентралей, теплоелектростанцій, атомних електростанцій та когенераційних установок); перегляд за власною ініціативою та/або за зверненням суб'єкта господарювання тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім теплоелектроцентралей, теплоелектростанцій, атомних електростанцій та когенераційних установок), але не більше одного разу на квартал [240]. Також органи місцевого самоврядування залучаються до процесу добору земельних ділянок для будівництва об'єктів відновлювальної енергетики, які пропонуються на аукціон з розподілу квоти підтримки, згідно з Порядком проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 р. № 1175 [209].

Наступними учасниками адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є учасники ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел. Виходячи з положень Закону України «Про ринок електричної енергії» [235] ними є: споживачі (побутові та непобутові), виробники, електропостачальники, трейдери, оператор системи передач, оператори системи розподілу, оператор ринку, гарантований покупець. Оскільки правовий статус цих суб'єктів було досліджено Д. В. Молдовановим [154, с. 80–89], ми зупинимось лише на останніх змінах у цьому напрямі, що відбулись у 2019 році внаслідок оновлення законодавства у сфері ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел через прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» [191] та інших нормативних актів.

Мова йде про зміни в частині суб'єктів, які забезпечують реалізацію функцій державних органів у досліджуваній сфері, у тому числі

адміністративних. Перше, на чому акцентуємо увагу, це перетворення державного підприємства «НЕК «Укренерго» – оператора системи передач – у приватне акціонерне товариство зі 100% акцій, що належать державі та передача його до сфери управління Міністерства фінансів України. Як вказують спеціалісти, корпоратизація оператора системи передач має підвищити ефективність управління та сприятиме виконанню Україною міжнародних зобов'язань у сфері розвитку альтернативної енергетики [280]. Також на виконання положень Закону України «Про ринок електричної енергії» для забезпечення функціонування ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку та організацію купівлі-продажу електричної енергії на цих ринках було створено Державне підприємство «Оператор ринку» [241]. Згідно статуту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 454 [222] воно утворене у формі державного комерційного підприємства й входить до сфери управління Кабінету Міністрів України. Наразі триває процес перетворення Державного підприємства «Оператор ринку» у акціонерне товариство, 100 % акцій якого належать державі, оскільки саме така організаційно-правова форма даного суб'єкта визначена ч. 8 ст. 51 Закону України «Про ринок електричної енергії».

Ключовим суб'єктом, що забезпечує купівлю всієї електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії за встановленим «зеленим» тарифом або за аукціонною ціною, виступає державне підприємство «Гарантований покупець», створене на базі філії «Гарантований покупець» державного підприємства «Енергоринок» [241]. Згідно статуту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 455 [221] це державне комерційне підприємство, функції з управління якого виконує Кабінет Міністрів України. Саме через діяльність державного підприємства «Гарантований покупець» забезпечується виконання встановлених державою гарантій щодо купівлі електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії.

Загалом можемо зробити висновок про вірний курс реформування в

нашій державі інституційної основи для функціонування ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел, яка в цілому відповідає міжнародним вимогам та дозволяє забезпечити реалізацію адміністративних функцій державних органів у сфері використання альтернативних джерел енергії [281, с. 24].

Таким чином, суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є наділені адміністративною правосуб'єктністю: органи державної влади, їх структурні підрозділи та посадові особи, органи місцевого самоврядування, які формують та реалізують державну політику у сфері використання альтернативних джерел енергії через управлінські, контрольні та наглядові функції; суб'єкти господарювання у галузі використання альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел [178, с. 118].

2.3. Форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії

Адміністративно-правові відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії, маючи свій суб'єктно-об'єктний склад, піддаються відповідному впливу, адміністративно-правовому регулюванню, невід'ємним елементом механізму якого є форми та методи адміністративно-правового регулювання. Тому для всебічного та комплексного дослідження цей підрозділ нашої роботи присвятимо розкриттю особливостей форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Для формулювання обґрунтованих висновків спершу, на наш погляд, варто зупинитись на самому понятті «форми адміністративно-правового регулювання». Завважимо, що ця правова категорія неодноразово була предметом досліджень, однак по сьогодні існують певні розбіжності в

трактуванні її змісту.

Почнемо з того, що як у навчальній, так і в науковій літературі вживаються поняття «форма державного управління» і «форма адміністративно-правового регулювання» і єдиної думки щодо їх тотожності чи розмежування немає.

Приміром, О. В. Усікова вважає ці терміни тотожними чи синонімічними [284, с. 260]. Вживає ці два поняття як однозначні у своєму дисертаційному дослідженні О. Ш. Чомахашвілі [293, с. 121–122]. Відразу зазначимо, що ми не погоджуємось з ототожненням згаданих понять, про що піде мова нижче.

Так, В. Б. Авер'янов говорить про форми державного управління як «відмінні за своїм характером і наслідками способи зовнішнього вираження діяльності органів виконавчої влади» та виокремлює за критерієм настання правових наслідків правові й неправові форми державного управління. До перших В. Б. Авер'янов відносить видання правових актів управління нормативного й індивідуального характеру; укладання адміністративних договорів (угод); вчинення інших юридично значущих дій. До других – організаційні дії службовців органів виконавчої влади щодо підготовки і виконання управлінських рішень [48, с. 276]. Інший вчений – Ю. П. Битяк, вкладає у поняття «форми державного управління» наступний зміст – це «зовнішній прояв конкретних дій, які здійснюють органи виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань». Далі, аналогічно з В. Б. Авер'яновим, він виділяє правові й неправові форми [47, с. 132–134].

Ми погоджуємось з думкою М. С. Жукова, що наразі дефініція «форма державного управління» себе вичерпала, оскільки поняття «державне» вужче за поняття «публічне», не включає в собі інших органів публічного управління (органів місцевого самоврядування). І підтримуємо М. С. Жукова в тому, що в правовій термінології правильніше застосовувати поняття «форма адміністративно-правового регулювання» [99, с. 216].

Вивчення надбань науки адміністративного права в частині досліджень

визначення поняття «форма адміністративно-правового регулювання» стосовно різних видів адміністративно-правових відносин показує, що науковці трактують і її з певними відмінностями.

Зокрема, О.Б. Німко, визначаючи форми адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування, розглядає їх в якості зовнішнього прояву змісту адміністративно-правового регулювання, меж конкретних управлінських дій державних органів та органів місцевого самоврядування, певної частини управлінської діяльності органу, його структурних підрозділів, посадових осіб. Окрема форма управління, обґрунтовує О.Б. Німко, відрізняється від іншої конкретними суб'єктами та їх діями. За допомогою цих дій розкривається специфіка змісту управлінської діяльності, самого управлінського діяння. Щодо видів форм адміністративно-правового регулювання, то дослідник виділяє правові та неправові (організаційні), однак не за критерієм настання/ненастання правових наслідків (як це зроблено у працях адміністративістів, наведених вище в цьому підрозділі), а за критерієм встановлення нормативно-правовим актом. Тобто правові форми – ті, що встановлені нормативно-правовим актом, а неправові (організаційні) – не встановлені нормативно [159, с. 60–61]. На нашу думку, всі форми адміністративно-правового регулювання базуються на нормативних приписах і теза про існування таких, що не встановлені нормативно, є дискусійною.

У дисертаційному дослідженні О.В. Кліма, присвяченому адміністративно-правовому регулюванню підприємницької діяльності в Україні, форми адміністративно-правового регулювання у цій сфері автор визначає як «зовнішній вираз методів та засобів такого регулювання, які реалізуються уповноваженими органами в межах своєї компетенції». Як бачимо, автор дуже широко підходить до суб'єктів в досліджуваній сфері, не уточнюючи, про які саме «уповноважені органи» йде мова. Далі О.В. Клим стверджує, що «під формою розуміють зовнішньо виражені дії уповноважених органів та посадових осіб, що здійснюються в межах їх компетенції та тягнуть

за собою певні правові наслідки» [115, с. 66–68]. З цього можна зробити висновок, що науковець розглядає можливість існування лише правових форм адміністративно-правового регулювання та заперечує неправові (організаційні) форми.

Дуже узагальнене визначення форм адміністративно-правового регулювання у сфері трудових відносин дає О.В. Усікова. На її думку вони є «однорідними за своїм характером діями, що обов'язково мають зовнішнє вираження, за допомогою яких забезпечуються та гарантуються права людини на працю, на охорону та безпеку праці тощо» [284, с. 262]. Дозволимо собі не погодитись із наведеним розумінням досліджуваної категорії, оскільки воно не відображає саме адміністративно-правового спрямування й скоріше підходить до визначення поняття «форми правового регулювання».

Натомість досить вдалим є авторське визначення форм адміністративно-правового регулювання у сфері охорони права інтелектуальної власності Є.В. Валькової: це «зовнішнє вираження змісту адміністративної діяльності публічної адміністрації у межах наданої їй компетенції, що здійснюється з метою охорони права інтелектуальної власності, суто у рамках чинного законодавства» [63, с. 61]. Єдине заперечення – на наш погляд уточнення про здійснення форм адміністративно-правового регулювання в законодавчих рамках є зайвим, оскільки в протилежному випадку, тобто у разі дій публічної адміністрації поза межами правового поля, вже можна вести мову про порушення законодавства.

Беручи до уваги все вищенаведене пропонуємо під формами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії розуміти «обумовлені досягненням мети та вирішення відповідних завдань зовнішні вираження змісту діяльності органів публічного управління, дій уповноважених органів та посадових осіб, що вчиняються у межах їх компетенції у процесі здійснення виконавчої влади та адміністративної діяльності у сфері використання альтернативних джерел енергії» [179, с. 126].

Наступним кроком за логікою нашого дослідження має стати висвітлення питання про види форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Як ми вже неодноразово вказували у цьому підрозділі роботи, фактично всі науковці виділяють правові та неправові (організаційні) форми адміністративно-правового регулювання (вкладаючи в основу такого поділу факт настання чи ненастання правових наслідків у результаті вчинення певних дій уповноваженими суб'єктами). А от подальший видовий поділ здійснюється фахівцями дещо по-різному. Тут завважимо, що ми підтримуємо думку, висловлену О.Ш. Чомахашвілі щодо некоректності вживання терміну «неправові» форми адміністративно-правового регулювання та застосування терміну «організаційні» [293, с. 122]. Оскільки слово «неправові» може асоціюватись із термінами «протизаконний», «незаконний».

У навчальній літературі до правових форм відносять видання нормативних актів управління та видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління, а до неправових – проведення організаційних заходів (роз'яснення змісту й мети законодавчих та інших правових актів або тих чи інших заходів; інспектування роботи та інструктування нижчих органів чи посадових осіб; розроблення програм, підготовка та проведення нарад, конференцій тощо) та здійснення матеріально-технічних операцій (діловодських, реєстраційних, статистичних, інформаційно-довідкових тощо) [47, с. 134–137; 48, с. 276; 54, с. 8].

Беручи цей поділ за основу, дослідники виокремлюють конкретні форми адміністративно-правового регулювання у відповідних сферах.

Наприклад, О.Ш. Чомахашвілі розглядає такі форми адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав та промислові зразки: 1) правові – видання нормативних та ненормативних актів управління; адміністративні договори; вчинення інших юридично значущих дій (наприклад, державна реєстрація прав на промислові зразки та ін); 2) організаційні заходи та матеріально-технічні дії – планування, робота з кадрами, підвищення

кваліфікації, інспектування, діловодство тощо [293, с. 123–132]. Аналогічний поділ форм адміністративно-правового регулювання пропонує К.Ф. Білько по відношенню до організації та діяльності нотаріату [60, с. 543–544]. Ще одна дослідниця – Є.В. Валькова до правових форм адміністративно-правового регулювання у сфері охорони права інтелектуальної власності відносить теж відносить: видання нормативно-правових актів; видання ненормативних та індивідуально-правових актів; укладення адміністративних договорів; вчинення інших юридично-значущих дій на основі закону або на основі виданого підзаконного нормативно-правового акта управління. Однак додатково виділяє таку форму, як укладення та ратифікація міжнародних договорів [63, с. 62].

Інший підхід до класифікації правових форм адміністративно-правового регулювання в галузі стандартизації і сертифікації застосовує В.Ю. Волков. Він розрізняє такі правові форми: 1) загальні, які притаманні будь-якій системі управлінських відносин; 2) спеціальні, які стосуються суто галузі стандартизації та сертифікації: а) розроблення та прийняття стандартів; б) розроблення та прийняття технічних регламентів; в) підтвердження відповідності у законодавчо регульованій сфері; г) оцінка відповідності; д) сертифікація [69, с. 11–12].

Існує в наукових колах і відмінна від наведених позиція стосовно класифікації форм адміністративно-правового регулювання, за якою виділяють наступні. За ступенем юридичного вираження: 1) основні форми (видання правових актів); 2) такі, що базуються на основних (різноманітні дії, що мають юридичні наслідки – реєстраційні, дозвільні, наглядові, попереджувальні, запобіжні, ліцензування та ін.). За спрямованістю: 1) зовнішньої спрямованості (такі, що впливають на суспільні відносини у сфері державного управління); 2) внутрішньої спрямованості (такі, що впливають на діяльність підлеглого управлінського апарату). За обсягом: 1) загальнообов'язкові; 2) адресовані конкретним суб'єктам. За юридичним змістом: 1) дозвільні; 2) забороняючі; 3) приписуючі та інші [84, с. 121–122].

На її основі О.М. Губрієнко виокремила наступні форми державного управління електроенергетикою: 1) за ступенем юридичного вираження – видання нормативно-правових (наприклад, накази та інструкції Мінпаливенерго, Держатомрегулювання) та індивідуально-правових актів, а також здійснення інших юридично значущих дій (реєстраційні, дозвільні, контрольні та наглядові, попереджувальні, наради і т.п.); 2) за спрямованістю – форми зовнішньої спрямованості, тобто ті, що впливають на суспільні відносини в сфері державного управління електроенергетикою (наприклад, постанови НКРЕКП, які стосуються підприємств галузі) та форми внутрішньої спрямованості, тобто ті, що впливають на діяльність підлеглому управлінського апарату (наприклад, накази Мінпаливенерго, які стосуються його структурних підрозділів); 3) за адресатами – загальнообов’язкові (стосуються всієї електроенергетики або ПЕК загалом) та адресовані конкретним об’єктам електроенергетики (наприклад, ТЕС, обленерго); 4) за юридичним змістом – дозвільні (наприклад, видача НКРЕКП ліцензій), забороняючі (наприклад, заборона Держатомрегулювання здійснення певної діяльності) та приписуючі (наприклад, вимога Держенергонагляду про додержання встановлених нормативними актами режимів споживання електричної і теплової енергії) тощо [84, с. 122].

Відаючи належне висновкам авторів, на наш погляд, всі наведені класифікації можуть мати місце і не виключають одна одну, оскільки «розглядають» одні й ті ж самі форми адміністративно-правового регулювання під різними кутами.

Проаналізувавши підходи до визначення видів форм адміністративно-правового регулювання ми вважаємо правильним їх поділ на правові на організаційні та виділятимемо наступні їх різновиди у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Основною правовою формою адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є видання нормативно-правових актів. На жаль, до сьогодні вітчизняне законодавство не

містить визначення цієї фундаментальної категорії, залишаючи її тлумачення правникам-теоретикам. Запропоновані у 2008 році законопроекти [243; 247] з цього питання так і не були прийняті.

На доктринальному рівні виділяють такі ознаки нормативних актів як: видання в установленому порядку уповноваженим органом; встановлення правових норм; обов'язковість для невизначеного кола осіб; багаторазове застосування; дія незалежно від того, виникли чи припинились конкретні правовідносини, передбачені актом [116, с. 127]. Звужуючись до нормативних актів управління, О. Ш. Чомахашвілі визначає їх, як «акт компетентного суб'єкту управління, наділеного державно-владними повноваженнями, виданий у встановленому законом порядку і формі, який містить у собі норми права» [293, с. 125–126]. Фактично авторка веде мову про підзаконні нормативно-правові акти, що є вірним з точки зору змісту адміністративно-правового регулювання.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо наступне визначення нормативних актів як форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: «це офіційний документ, прийнятий на основі Конституції і законів України, міжнародних договорів України уповноваженим на це суб'єктом, у визначеній законом формі та порядку, який встановлює норми права у сфері використання альтернативних джерел енергії, породжуючи юридичні наслідки щодо конкретизації та деталізації законів до стадії їх правозастосування для невизначеного кола осіб і розрахований на неодноразове застосування».

Зважаючи на суб'єктний склад та зміст адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, прикладами базових нормативних актів є:

- постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 27.12.2019 р. № 1175 [209], «Про затвердження Порядку видачі, використання та припинення дії гарантії

походження електричної енергії для суб'єктів господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії» від 24.07.2013 р. № 771 [218] та ін.;

- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Національний план дій з відновлювальної енергетики на період до 2020 року» від 1.10.2014 р. № 902-р [226], «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» від 18.08.2017 р. № 605-р [238] та ін.;

- наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Порядку складання та подання запитів на одержання публічної інформації, розпорядником якої є Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, і форми для подання запиту на одержання публічної інформації» від 18.02.2013 р. № 142 [220], наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Методики обчислення частки енергії, виробленої тепловими насосами з відновлювальних джерел» від 12.03.2018 р. № 52 [212] та ін.;

- постанови НКРЕКП: «Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію, вироблену генеруючими установками приватних домогосподарств» від 31.03.2021 р. № 527 [202], «Про затвердження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною» від 26.04.2019 р. № 641 [213], «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії» від 30.08.2019 р. № 1817 [219], «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії» від 27.12.2017 р. № 1467 [211], «Про встановлення «зелених» тарифів на

електричну енергію та надбавки до «зелених» тарифів за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва для суб'єктів господарювання» від 30.06.2021 р. № 1057 [201] та ін.

Другим видом правових форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є видання ненормативних (індивідуально-правових) актів.

Наука адміністративного права сформулювала основні ознаки індивідуально-правових актів як форми адміністративно-правового регулювання. Ними є: індивідуальність дії (стосуються конкретних осіб та їх відносин); конкретність (чітке формулювання конкретних юридичних волевиявлень суб'єктами адміністративного права, які видають такі акти, чітка визначеність адресата); процедурність (ухвалення уповноваженим суб'єктом в установленому (процедурному) порядку, порушення якого може призвести до недійсності акта); правозастосовний характер [300; 51, с. 158–159].

Таким чином, індивідуально-правові акти як форма адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії - це акти, що приймаються у встановленому порядку уповноваженими суб'єктами з метою реалізації нормативних актів та вирішення конкретних питань у сфері використання альтернативних джерел енергії, адресовані конкретним учасникам відповідних правовідносин, породжують для них юридичні наслідки та вичерпуються одноразовим застосуванням.

Щодо їх видів, то тут ми доєднуємось до фахівців, зокрема до О. Ш. Чомахашвілі щодо поділу індивідуально-правових актів на оперативно-розпорядчі (в яких застосовується або реалізується диспозиція правової норми) та правоохоронні акти (в яких реалізується санкція правової норми) [293, с. 127].

Саме за допомогою оперативно-розпорядчих актів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії конкретизуються права та обов'язки суб'єктів таких

правовідносин, їх повноваження, реалізується оперативне управління відносин у зазначеній сфері.

Наприклад, це:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення державних підприємств «Гарантований покупець» та «Оператор ринку» від 17.04.2019 р. № 324 [241];

- постанови НКРЕКП про встановлення суб'єктам господарювання «зеленого» тарифу (приміром, ТОВ «КТД Солар» [203], ТОВ «Юрокейп Юкрейн І» [204] тощо);

- постанови НКРЕКП про видачу суб'єктам господарювання ліцензій, про відмову у видачі ліцензій, про анулювання ліцензій (наприклад, постанови НКРЕКП «Про видачу ліцензії з виробництва електричної енергії ПП «Солар Блоссом» від 23.06.2021 р. № 1018 [187], «Про відмову у видачі ліцензії з виробництва електричної енергії ПрАТ «АКХЗ» від 25.11.2020 р. № 2181 [189], «Про анулювання ліцензії з виробництва електричної енергії, виданої ТзОВ «СП «Нива» від 24.01.2020 р. № 205 [186];

- організаційно-розпорядчі акти Держенергоефективності (видані згідно п. 9 Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України [216]);

- оперативно-розпорядчі акти інших уповноважених суб'єктів у сфері адміністративного правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Правоохоронні акти як вид правової форми адміністративного-правового регулювання досліджуваних відносин дозволяють реалізувати в практичній площині юрисдикційну діяльність відповідних органів. Наприклад, розгляд справ НКРЕКП про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 188-36 КУпАП [118] згідно ст. 244-18 КУпАП.

З огляду на важливість як на державному рівні, так і на рівні світової спільноти питання розвитку альтернативної енергетики та зважаючи на беззаперечну роль держави та її органів у цьому процесі ми вважаємо

правильним відносити до правових форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії міжнародні договори та угоди. Насамперед, це Угода про асоціацію з ЄС [279], яка у ст. 338 (пункт j) серед сфер взаємного співробітництва називає «розвиток та підтримку відновлювальної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища», а Додаток XXVII «Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику» включає перелік актів ЄС, які обов'язково мають бути імплементовані Україною задля інтеграції українського енергетичного ринку в енергетичний ринок ЄС у секторі електроенергії. Відзначимо, що Європейський парламент Резолюцією від 11.02.2021 р. [20] підтримав інтеграцію України до європейської континентальної енергетичної мережі (ENTSO-E). Також серед міжнародних договорів України у досліджуваній сфері необхідно назвати ті, що визначають участь нашої держави у міжнародних утвореннях/спільнотах у галузі енергетики загалом – Енергетичному співтоваристві [233] та відновлювальної енергетики зокрема – Міжнародному агентстві з відновлювальних джерел енергії (IRENA) [232].

На значній ролі міжнародних договорів та угод для розвитку альтернативної енергетики в Україні наголошують й науковці [23].

Наступною правовою формою адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії являються адміністративні договори. Сама по собі категорія «адміністративний договір» привертала увагу багатьох науковців та є досить детально досліджену у тому числі на дисертаційному рівні (К.К. Афанасьєвим [54], Ж.В. Завальною [102] та ін.). Однак практичне впровадження цієї форми адміністративно-правового регулювання залишається на низькому рівні, а питання адміністративних договорів у сфері адміністративно-правового регулювання відносин із використання альтернативних джерел енергії взагалі є відкритим.

Отож, адміністративний договір, згідно Кодексу адміністративного судочинства України (ч. 1 ст. 4) – це спільний правовий акт суб'єктів владних

повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг [117]. Однак наявність цього «легального» визначення не завадило науковцям мати різні точки зору стосовно трактування категорії «адміністративний» договір, а дискусія стосовно його розмежування з цивільними, а особливо, господарськими договорами, наразі є дуже гострою.

Так, на думку одних вчених, адміністративний договір є добровільною угодою, яка укладається виключно між суб'єктами адміністративного права, один з яких наділений повноваженнями (як власними, так і делегованими) у сфері державного управління. Метою адміністративного договору являється вирішення питань виконавчого та розпорядчого характеру. Укладається адміністративний договір у формі правового акта. Ним встановлюються, змінюються чи припиняються взаємні права та обов'язки його сторін, регулюється питання відповідальності [54, с. 7].

Схожу позицію займає Ж.В. Завальна, відносячи до адміністративних договорів лише ті, «які укладаються між суб'єктами владних повноважень, предметом яких є вчинення дій, що впливають з адміністративно-правового статусу сторін договору та спрямовані на регулювання, виникнення, зміну чи припинення управлінсько-правових відносин між ними» [102, с. 14].

Хоча варто зазначити, що у більш ранніх працях Ж.В. Завальна, виокремлюючи ознаки адміністративного договору, вказувала на те, що «одним із учасників адміністративного договору обов'язково є суб'єкт владних повноважень», тобто припускала участь у них інших суб'єктів (не

наділених владними повноваженнями). До інших ознак адміністративного договору Ж.В. Завальна відносила: обмеження його змісту публічно-правовою сферою; укладення на підставі закону, а не підзаконного акту; реалізація через норми адміністративного права; створення настання юридичних наслідків або у вигляді виникнення, зміни та припинення правовідносин, або у вигляді виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків його учасників у публічній сфері; обмеження його мети задоволенням публічних інтересів; оформлення ним тільки тих відносин, що входять до предмета адміністративного права [103, с. 135–139].

З часом дослідники почали виносити пропозиції щодо іншого розуміння адміністративного договору, розширюючи його рамки та зміст. Зокрема, Л.Г. Чистоклетов, О.Л. Хитра та М.Ю. Губені вважають, що адміністративний договір є угодою, «заснованою або на нормах адміністративного права, або на нормах двох і більше галузей права, серед учасників якої принаймні один є органом адміністративної влади чи його законним представником та яка укладена задля врегулювання певних відносин управлінського характеру із суспільно значущою метою, котра відображає чи то виключно публічні інтереси, чи то баланс між ними й приватними інтересами [291, с. 111]. Ряд вчених обґрунтовують віднесення до адміністративних договорів угод, які прийнято вважати господарсько-правовими. Наприклад: договори державного замовлення [92, с. 6], договори про розрахунки за надані послуги з перевезення залізницею студентів вищих навчальних закладів та учнів професійно-технічних навчальних закладів [163, с. 90–97] тощо.

Таким чином, наразі ми маємо або вузьке розуміння адміністративного договору, або широке його трактування, за якого може відбутись «перетягування» договорів, що мають іншу (не адміністративну) галузеву належність. Тут нам імпонує думка, висловлена О.Ю. Піддубним про необхідність пошуку концепції, яка б «викристалізувала» роль і місце адміністративного договору як унікального інструменту реалізації публічного адміністрування [173, с. 99]. А досліджуючи специфіку правового

регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії ми вважаємо, що тут мають місце як «класичні» адміністративні договори, так можливе й існування «змішаних» договорів, які у тому числі матимуть риси адміністративних, про що піде мова нижче.

Не зважаючи на поступове зростання ролі договірної регулювання відносин у царині адміністративного права, в частині, що досліджується нами, адміністративні договори лише починають застосовуватись.

Насамперед, це договори про співробітництво територіальних громад (можливість та процедуру їх укладення регламентовано Законом України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 р. № 508-VII [236]). Варто відмітити той факт, що станом на липень 2021 року з 723 договорів, занесених до Реєстру договорів про співробітництво територіальних громад лише три торкалися питання отримання енергії з відновлювальних джерел. Всі вони передбачають реалізацію спільних проектів – координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними ресурсів на визначений період задля спільного здійснення передбачених проектом заходів. Це: договір від 12.02.2019 р. про співробітництво територіальних громад у формі реалізації спільного проекту «Впровадження інноваційних енергоефективних заходів по електропостачанню Лохвицької центральної районної лікарні на основі відновлювальних джерел енергії (енергії сонця)», укладений між Безсалівською, Жабківською та Бербенівською сільськими радами Лохвицького району Полтавської області; договір від 18.12.2019 р. про співробітництво територіальних громад у формі реалізації спільного проекту «Реконструкція внутрішніх інженерних мереж з встановленням індивідуальних теплових пунктів та гібридної сонячної електростанції», укладений між Безсалівською, Ригівською, Яхниківською, Жабківською та Гирявоісковецькою сільськими радами Лохвицького району Полтавської області; договір від 27.11.2018 р. про співробітництво територіальних громад у формі реалізації спільного проекту «Сонце і вітер – тепло дітям». Відновлювальні джерела енергії в закладах комунальної

власності», укладений між Гриньківською, Горбівською та Бугаївською сільськими радами Глобинського району Полтавської області [250].

Важливу роль у врегулюванні кризи, що склалась на ринку альтернативних джерел енергії (стосовно викупу у виробників електроенергії, отриманої з відновлювальних джерел) відіграв такий адміністративний договір, як Меморандум про взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері відновлювальної енергетики в Україні, схвалений постановою НКРЕКП від 17.06.2020 р. № 1141 [239] (далі – Меморандум про взаєморозуміння). Його підписали Кабінет Міністрів України, Міністерство енергетики України, НКРЕКП, Центр вирішення спорів та переговорів Секретаріату Енергетичного Співтовариства, Європейсько-українське енергетичне агентство та Українська вітроенергетична асоціація. Змістом Меморандуму про взаєморозуміння стали взаємні зобов'язання сторін щодо забезпечення погашення заборгованості перед виробниками електроенергії, отриманої з відновлюваних джерел, яка була поставлена в мережу, за «зеленим тарифом», у тому числі зменшення «зеленого тарифу» для спрощення фінансових зобов'язань держави з цього приводу. Даний договір мав стати своєрідним «поштовхом» для вирішення низки спірних питань в частині функціонування ринку енергії, отриманої з відновлювальних джерел. Однак, станом на липень 2021 року, як вказують фахівці, з усіх взятих на себе за Меморандумом про взаєморозуміння зобов'язань, сторона держави виконала лише чотири: 1) прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії»; 2) розроблено та прийнято нормативні акти щодо компенсації системних обмежень «зеленої» генерації; 3) переглянуто цінові обмеження Гарантованого покупця на ринку «на добу наперед»; 4) виведено Гарантованого покупця на ринок двосторонніх договорів [149]. Натомість такі важливі, ключові питання, як: повний та своєчасний розрахунок з виробниками електроенергії з відновлювальних джерел; погашення заборгованості перед виробниками електроенергії з

відновлювальних джерел за 2020 рік; надання можливості виробникам електроенергії з відновлювальних джерел енергії виходити з балансуєної групи Гарантованого покупця і провадити діяльність з метою отримання прибутку на всіх сегментах ринку; встановлення річних квот підтримки виробництва електроенергії з відновлювальних джерел енергії; формування графіку проведення аукціонів на 2021 рік залишились не виконаними або були виконані лише частково. Приміром станом на 1.04.2021 року Державне підприємство «Гарантований покупець» сплатив виробникам електроенергії з відновлювальних джерел лише близько 40% заборгованості за 2020 рік [266]. Графік проведення «зелених» аукціонів на 2021 рік, за яким перші пілотні аукціони по сонячним електростанціям були заплановані на червень 2021 року, був оприлюднений на сайті Міністерства енергетики України ще в грудні 2020 року [79], однак так і не був затверджений.

Не зважаючи на далеко не повне виконання Меморандуму про взаєморозуміння сам факт його існування доводить можливість та важливість врегулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії за допомогою адміністративних договорів.

Ще одним видом адміністративних договорів як форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, на наш погляд, являються договори з державно-приватного партнерства. Оскільки дослідження державно-приватного партнерства загалом не входить до предмету нашої роботи, а також виходячи з того, що в правовій доктрині це явище неодноразово було у центрі уваги вчених, серед яких В.Г. Варнавський, М.О. Воробйова, О.М. Вінник, В.А. Голян, А.В. Клименко, В.О. Корольов, О.Ю. Коцюрба, К.В. Павлюк – присвятили свої роботи висвітленню проблематики державно-приватного партнерства в цілому; Ю.І. Башинська, П.В. Жук, Н.О. Рязанова, В.В. Круглов, О.Ю. Стоян – концентрували увагу на питаннях застосування механізмів державно-приватного партнерства в енергетиці в цілому та у галузі альтернативної енергетики, зокрема, ми розглянемо це явище через призму форм

адміністративно-правового регулювання.

Отже, легальне визначення державно-приватного партнерства дає нам Закон України «Про державно-приватне партнерство», за ч. 1 ст. 1 якого це «співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом» [205]. Відразу хотілося б звернути увагу на те, що на наш погляд, включення до суб'єктів співробітництва органів місцевого самоврядування дозволяє говорити про доцільність застосування терміну «публічно-приватне партнерство» замість усталеного «державно-приватне партнерство» як в законодавстві так і в теоретичній та практичній площинах. Поділяємо думку М.А. Дейнеги, що в нинішніх умовах реформування децентралізації влади в нашій країні одним із першочергових завдань, що ставляться перед новоствореними територіальними громадами для реалізації владних повноважень на визначеній території, є розробка стратегій сталого розвитку, які охоплюють екологічну, економічну та соціальну складові (відповідно, включають питання енергозабезпечення, енергоефективності тощо). Наприклад, Стратегією розвитку Біленьківської сільської об'єднаної територіальної громади Запорізького району Запорізької області до 2027 року передбачено як один із заходів щодо впровадження енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій створення у складі КП «Біленьке» ділянки з виготовлення альтернативного палива з сухостою, деревних відходів та соломи [272]. І життєздатність цих стратегій багато в чому залежить від розвитку на

регіональному рівні публічно-приватного партнерства [85, с. 39]. Тому далі ми свідомо оперуватимемо терміном «публічно-приватне партнерство».

Ознаками публічно-приватного партнерства (за ч. 2 ст. 1 цього ж Закону) є:

1) обмеженість напрямів співробітництва, якими можуть виступати а) створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об'єкта публічно-приватного партнерства; б) управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) об'єктом публічно-приватного партнерства; в) поєднання цих двох напрямів);

2) довгостроковий характер відносин (від 5 до 50 років);

3) розподіл ризиків у процесі здійснення такого співробітництва між державними та приватними партнерами;

4) інвестування приватним партнером в об'єкт публічно-приватного партнерства;

5) виникнення та реалізація проектів публічно-приватного партнерства виключно на підставі закону (Закону України «Про державно-приватне партнерство»).

Одними із сфер застосування публічно-приватного партнерства згаданий Закон у ст. 4 називає «виробництво, розподілення та постачання електричної енергії» та «виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій». Відразу додамо, що на нашу думку, варто у наведеній нормі зробити уточнення про можливість здійснення публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики, доповнивши частину 1 абзацом дев'ятнадцятим «альтернативна енергетика» [176, с. 169].

Така наша пропозиція ґрунтується на тому, що вже неодноразово фахівці вказують на необхідність посилення ролі публічно-приватного партнерства для реалізації проектів у галузі альтернативної енергетики, наводячи низку переконливих аргументів.

Приміром, О.Ю. Стоян акцентує увагу на європейському досвіді

використання механізмів публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики як інструменту взаємодії інтересів держави та приватних суб'єктів. Цей же науковець вірно вказує на те, що в сучасних умовах дефіциту бюджетних коштів та як наслідок, неспроможності держави самостійно втілювати проекти у сфері альтернативної енергетики, публічно-приватне партнерство є однією з найперспективніших та ефективних форм їх фінансування [271, с. 125–126].

На інший важливий аспект важливості налагодження публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики звертає увагу В.В. Круглов. Публічно-приватне партнерство має не лише економічний ефект (дозволяє вирішити проблему фінансування проектів у даній сфері, розв'язати технологічні проблеми вироблення енергії, а має значно ширше значення – дає ефект соціальний – створення системи тепло- електропостачання комунального сектора, закладає соціальну складову в тарифній політиці, формує нові робочі місця, позитивно впливає на екологічну ситуацію [131, с. 129–130]. Як приклад, можна навести проект з енергоефективності у м. Малин щодо використання замість природного газу альтернативного палива (пелет із соломи) [145].

Комплексно підходить до формулювання переваг застосування механізмів публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики В.В. Дятлова. Ними авторка називає сприяння: залученню інвестицій; розвитку альтернативної енергетики; створенню нової та удосконаленню існуючої правової бази; розвитку інноваційної діяльності; виконання стратегічних планів у царині альтернативної енергетики, визначених національними документами (тією ж Енергетичною стратегією України до 2035 року) та міжнародними актами (Угодою про асоціацію, Паризькою Угодою [165]); розвитку інфраструктури; підвищенню рівня капіталізації та конкурентоспроможності підприємств внаслідок реалізації «зелених» проектів; підвищенню іміджу України на міжнародному рівні; досягненню сталого розвитку економіки України [95, с. 26].

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати про вчасність та доцільність посилення уваги до договорів публічно-приватного партнерства у сфері використання альтернативних джерел енергії. А от далі (повертаючись до адміністративного договору як форми адміністративно-правового регулювання), ми хотіли б зосередитись на можливості розгляду адміністративного договору в публічно-приватному партнерстві.

Вивчення джерельної бази показує, що науковці вже працюють у цьому напрямі. Зокрема, В.Д. Струкова відносячи договори, укладені у рамках публічно-приватного партнерства, до адміністративних, аргументує це наступним. По-перше, публічно-правовою природою відносин, які виникають, змінюються та припиняються в межах публічно-приватного партнерства. По-друге, обов'язковістю участі в таких правовідносинах публічного партнера. По-третє, неоднакове правове становище учасників договорів з публічно-приватного партнерства. По-четверте, виникнення публічно-партнерських відносин виключно на підставі адміністративно-правового акту. По-п'яте, обов'язковість дотримання письмової форми договорів про публічно-приватне партнерство [273, с. 94–97].

За авторським визначенням В.Д. Струкової адміністративний договір у публічно-приватному партнерстві є дво- або багатосторонньою угодою між суб'єктами публічної адміністрації в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (публічними партнерами) та приватними юридичними особами або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), яку укладають із метою виконання визначених державою завдань для досягнення цілей, що становлять суспільний (публічний інтерес) [273, с. 97]. З цього визначення випливає ще одна ознака адміністративного договору у публічно-приватному партнерстві – задоволення суспільних інтересів.

Проектуючи ці характерні риси адміністративного договору у публічно-приватному партнерстві на досліджувану нами сферу (використання альтернативних джерел енергії), можна констатувати наявність усього їх

переліку.

Насамперед, договори публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики слугують задоволенню не лише інтересів комерційного характеру, а сприяють реалізації важливої для держави цілі – розвитку альтернативної енергетики й досягнення передбачених на внутрідержавному та міжнародному показників росту цієї галузі. Окрім того, саме така взаємодія державних органів/органів місцевого самоврядування та бізнесових структур, будучи взаємовигідною, дозволяє державі/територіальній громаді «покрити» брак коштів на реалізацію інноваційних проектів, пов'язаних з отриманням енергії з альтернативних джерел енергії. Тобто знову ж таки, маємо задоволення не лише приватного, а й суспільного інтересу. Додатково (як ми вже зазначали вище в роботі), має місце соціальний ефект у вигляді створення нових робочих місць, зменшенні негативного впливу на довкілля тощо.

З боку приватних партнерів (юридичних осіб та фізичних осіб підприємців) адміністративні договори державно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики можуть бути цікавими як альтернатива чи доповнення до «зеленого тарифу» (особливо в сучасних умовах, коли держава не спроможна виконувати свої зобов'язання за цим способом стимулювання «зеленої генерації»).

Також завважимо, що енергетична галузь загалом і альтернативна енергетика як її складова, знаходяться під значним державним контролем та регулюванням, що є потужним підґрунтям для розвитку адміністративних договорів публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики.

Заради об'єктивності варто відмітити, що наразі вказана форма адміністративно-правового регулювання в нашій державі не є поширеною й перебуває на стадії формування та розвитку. Кроками для її активізації і популяризації можуть стати: розробка та прийняття спеціальних нормативних актів про особливості договірних відносин в рамках державно-приватного

партнерства у сфері альтернативної енергетики; формування загальнодоступних баз даних з інформацією про укладені аналогічні договори; проведення роз'яснювально-просвітницької роботи серед потенційних публічних та призованих партнерів; створення електронної платформи для сприяння пошуку потенційними партнерами цікавих для них проєктів, а також для надання допомоги з питань, пов'язаних з їх реалізацією.

Як підсумок пропонуємо авторське визначення адміністративного договору у публічно-приватному партнерстві у сфері альтернативної енергетики. Це угода між публічними партнерами (державними органами чи органами місцевого самоврядування) та приватними партнерами (юридичними особами чи фізичними особами – підприємцями), яка укладається на підставі закону, передбачає довгострокову співпрацю із реалізації проєктів у сфері альтернативної енергетики, розподіл ризиків у процесі здійснення такого співробітництва між державними та приватними партнерами, інвестування приватним партнером в об'єкт публічно-приватного партнерства та спрямована на досягнення суспільно-корисних цілей розвитку галузі альтернативної енергетики [176, с. 171].

Нарешті, до правових форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, належить вчинення інших юридично значущих дій (основна маса яких – надання адміністративних послуг). Ключовими уповноваженими суб'єктами щодо застосування цієї форми є органи державної влади спеціальної компетенції – НКРЕКП та Держенергоефективності. До цього ж різновиду правових форм адміністративно-правового регулювання відноситься і складання протоколів про вчинення адміністративних правопорушень у досліджуваній сфері.

Поряд із правовими формами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, як ми вже відзначали на початку цього підрозділу, виокремлюються організаційні форми. Їх визначальною рисою є те, що вони не створюють безпосередньо правових наслідків. Щодо їх визначення та переліку, то маємо різне бачення

науковцями. Переважна більшість фахівців (до яких доєднуємось і ми) відносить до організаційних форм адміністративно-правового регулювання організаційні дії та матеріально-технічні операції [63, с. 63; 293, с. 129; 42; 86]. Разом і тим, окремі представники науки адміністративного права включають до організаційних форм адміністративно-правового регулювання лише організаційні дії [132, с. 4; 48, с. 276].

Що ж до визначення, то С.В. Кувакін на монографічному рівні пропонує розглядати ці форми як «сукупність організаційних дій, спрямованих на впорядкування, узгодження та налагодження зв'язків, які виникають на рівні суб'єкта та об'єкта управління та у їх взаємодії» [132, с. 4]. З позиції О.Ш. Чомахашвілі організаційні форми адміністративно-правового регулювання не пов'язуються з реалізацією суб'єктами управління державно-владних повноважень, а у переважній більшості випадків сприяють їх здійсненню. Виходячи із цього, автор вказує на другорядність цих форм щодо правових [293, с. 129]. Ми не можемо повною мірою погодитись із таким твердженням, оскільки організаційні та правові форми є взаємопов'язаними і різноплановими за своєю суттю та змістом. Коректніше було би говорити про організаційні форми як про «пов'язані із правовими», оскільки, як вірно акцентує увагу С.В. Кувакін, зазначені форми мають місце на стадії підготовки, прийняття управлінського рішення, а також на стадії організації його виконання [132, с. 5]. Тобто організаційні форми «супроводжують», умовно кажучи «обслуговують» правові форми адміністративно-правового регулювання.

Узагальнюючи вищенаведене, пропонуємо під організаційними формами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії розуміти «сукупність організаційних дій суб'єктів владних повноважень, а також виконання ними матеріально-технічних операцій, що здійснюються при підготовці, прийнятті та організації виконання управлінських рішень в процесі адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних

джерел енергії».

Зважаючи на складність та багатогранність досліджуваних відносин, організаційні форми адміністративно-правового регулювання теж є численними. Свого часу С.В. Кувакін в межах дисертаційного дослідження організаційних форм управління органами внутрішніх справ класифікував організаційні дії на такі основні групи: загальна організація діяльності; організаційна робота з кадрами; організаційні види навчання; організація внутрішньовідомчого контролю; організаційна робота, спрямована на вдосконалення роботи органів внутрішніх справ; колективне обговорення організаційних питань [132, с. 10]. Цю ж класифікацію застосувала О.Ш. Чомахашвілі при дослідженні організаційних заходів, що застосовуються у сфері адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки [293, с. 130]. Ми також візьмемо її за основу виокремлення різновидів організаційних дій в межах організаційних форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Перша група – організаційні дії, що забезпечують загальну організацію діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання. Основними тут є дії із планування такої діяльності. Під актом планування в науці адміністративного права розуміють «рішення владного суб'єкта, що визначає порядок, послідовність чи містить зв'язок подальших дій та проведення заходів» [51, с. 177]. Планування дозволяє визначити цілі (причому різнострокові), напрями діяльності, поміжні та кінцеві результати діяльності. Воно надає визначеність майбутній діяльності того чи іншого суб'єкта адміністративно-правового регулювання. Однак, на нашу думку, в сучасних умовах переорієнтації адміністративного права зі зміщенням акцентів у бік сервісу, однією з умов покращення діяльності органів публічної адміністрації має стати відкритість в частині планування. Наразі, наприклад, на сайті Держенергоефективності є окрема вкладка «Плани та звіти», в якій наведені (серед інших): Плани та ініціативи у сфері енергоефективності та відновлювальної енергетики на 2016 рік, Плани консультації з громадськістю

на 2012-2016 роки. Фактично, це вже не плани, а архів планів. Єдиний актуальний допоки – Стратегічний план діяльності з внутрішнього аудиту на 2019-2021 роки Держенергоефективності. Така ситуація може бути оцінена виключно негативно.

Другу групу організаційних дій складають такі, що забезпечують організаційну роботу з кадрами суб'єктів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Ці дії впливають із положень трудового законодавства, законодавства про державну службу, положень про відповідні органи державної влади тощо.

Третя група – забезпечення професіоналізму кадрів суб'єктів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії (організація підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, стажування).

Четверта група організаційних дій межах організаційних форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії – це дії з проведення контролю (внутрішньовідомчого) у структурі певного суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Найпоширенішими тут є інспектування, особистий контроль керівництвом, звіти.

П'ята група – це організаційні дії суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, спрямовані на вдосконалення власної діяльності. Це – організація й проведення заходів науково-практичного змісту (конференції, круглі столи, симпозіуми, форуми), узагальнення позитивного досвіду роботи, у тому числі зарубіжного, пошук нових способів реалізації поставлених перед суб'єктом завдань тощо. Як приклад, можна навести роботу, проведену Держенергоефективності в частині запуску в Україні ринку нового виду цінних паперів – зелених облігацій як інструменту залучення фінансових ресурсів на реалізацію проектів екологічного спрямування, у тому числі з

альтернативної енергетики. Результатом стало запровадження зелених облігацій з 01.07.2021 р. Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. № 3480-IV [234] у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» 19.06.2020 р. № 738-IX [194].

Шосту групу організаційних дій межах організаційних форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії складають заходи по забезпеченню колективного обговорення організаційних питань діяльності відповідного суб'єкта. Це можуть бути наради, колегії тощо. Приміром, створення Держенергоефективності колегії для підготовки рекомендацій щодо виконання цим суб'єктом завдань.

Матеріально-технічні дії як другий вид організаційних форм адміністративно-правового регулювання відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії теж спрямовані на організацію діяльності конкретного суб'єкта, однак забезпечують дещо іншу сторону такої організації: це робота із діловодства, ведення передбачених законодавством реєстрів (Реєстр альтернативних видів палива, Реєстр об'єктів електроенергетики (альтернативні джерела енергії), формування відповідних баз даних (наприклад, Переліку когенераційних установок, що відповідають кваліфікаційним показникам, Баз даних аудиторів Держенергоефективності), аналітична робота, статистична діяльність тощо.

Не дивлячись на те, що організаційні форми адміністративно-правового регулювання не створюють безпосередньо юридичних наслідків, можливість їх здійснення передбачена нормативно: положеннями про відповідні державні органи (наприклад, ведення реєстру альтернативних видів палива передбачено підпунктом 12 п. 4 Положення про Держенергоефективності); положеннями про структурні підрозділи (наприклад, п. 3.1.33 Положення про Департамент із регулювання відносин у сфері енергетики [174] передбачає участь

Департаменту у форумах, конференціях, семінарах з питань, що належать до компетенції Департаменту) чи впливає з норм чинного законодавства.

2.4. Методи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії

Розглянувши у попередньому підрозділі нашого дослідження форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії далі за логічною побудовою роботи ми зупинимось на характеристиці методів такого впливу.

Саме слово «метод» походить від грецького μέθοδος «шлях скрізь» і означає «спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя»; «прийом або система прийомів, що застосовується в якій небудь галузі діяльності» [267, с. 692].

Метод адміністративно-правового регулювання науковці тлумачать як «сукупність правових засобів та способів, що використовуються уповноваженими суб'єктами для регулювання суспільних відносин в процесі реалізації виконавчої влади» [141, с. 290].

Виходячи із такого визначення ми доєднуємось до пануючої в науці адміністративного права думки щодо нерозривного взаємозв'язку форм та методів адміністративно-правового регулювання. Справді, методи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії (тобто сукупності певних прийомів, способів, що застосовуються уповноваженими суб'єктами) знаходять своє кінцеве відображення, закріплення, логічне завершення, у формах адміністративно-правового регулювання. Приміром, застосування примусу об'єктивується через складання протоколів про вчинення адміністративних правопорушень у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Оскільки категорія «метод адміністративно-правового регулювання», зважаючи на її базовість, постійно привертає до себе увагу вчених що має

наслідком ґрунтовне її дослідження представниками науки адміністративного права, ми лише коротко зупинимось на її загальній характеристиці.

Як слушно відмічають науковці, рисами методів адміністративно-правового регулювання будь яких відносин є:

- органічний зв'язок із призначенням управлінської діяльності (через методи адміністративно-правового регулювання втілюються в практику завдання й функції держави);
- вираження через них управлінського впливу уповноважених органів на визначені керовані об'єкти;
- здійснення у взаємозв'язках між суб'єктами та об'єктами адміністративно-правового регулювання;
- використання уповноваженими суб'єктами в якості засобів реалізації їх компетенції і вираження безпосередньо через методи державно-владних повноважень;
- обов'язкове адресування відповідним керованим об'єктам;
- вираження через них публічного інтересу;
- залежність вибору методів адміністративно-правового регулювання від по-перше, особливостей організаційно-правового статусу уповноваженого суб'єкта і по-друге – особливостей керованого об'єкта [44, с. 305–306].

Щодо переліку можливих методів адміністративно-правового регулювання, то в цьому питанні однозначність серед вчених відсутня.

Значна кількість науковців виділяють в якості основних, загальних методів адміністративно-правового регулювання імперативний та диспозитивний методи, які реалізуються через використання приписів, встановлення заборон, надання дозволів [60, с. 546]. Домінування того чи іншого способу правового регулювання й зумовлює диспозитивність чи імперативність методу адміністративно-правового регулювання.

На думку інших авторів, до загальних методів адміністративно-правового регулювання належать методи переконання та примусу,

адміністративного та економічного впливу, нагляду та контролю, прямого та непрямого впливу, регулювання, керівництва та управління (в тому числі оперативного) [47, с. 160; 44, с. 317–318; 100, с. 84]. Ширший перелік універсальних видів методів адміністративно-правового регулювання пропонує авторський колектив навчального посібника «Адміністративне право», включаючи до нього поряд із методами переконання та примусу ще й методи прямого та непрямого (опосередкованого) впливу [44, с. 309].

Натомість К.Ф. Білько методи переконання, заохочення та примусу відносить не до основних, а до додаткових методів адміністративно-правового регулювання [60, с. 547].

Виділяються також спеціальні методи адміністративно-правового регулювання: субординації, координації, реорганізації, метод адміністративно-договірного регулювання та допоміжні методи - методи рекомендацій та заохочень [151, с. 10].

Задля об'єктивного і всебічного аналізу досліджуваного питання варто відзначити, що є спроби по-іншому підійти до виділення переліку методів адміністративно-правового регулювання. На рівні дисертаційного дослідження Ю.Ю. Чуприна виокремлювала адміністративно-статусний метод, адміністративно-процесуальний метод та адміністративно-деліктний метод [294, с. 12–13]. Віддаючи належне узагальненням дослідниці, з окремими моментами ми не погоджуємось. Зокрема, Ю.Ю. Чуприна під адміністративно-статусним методом пропонує розуміти «сукупність правових норм, що передбачають визначення право- і дієдатності певного учасника правових відносин» [294, с. 12]. Однак теорія права усталено називає сукупність правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини, правовим інститутом, і в жодному разі не методом.

Нарешті, досить часто має місце поділ адміністративно-правових методів на прямі (адміністративні) та непрямі/опосередковані (економічні). За своєю суттю перші визначаються як такі, що «виражають прямий вплив на керований об'єкт та передбачають, як правило однозначне вирішення

відповідної ситуації, що має обов'язкову силу для виконавця (встановлення певних дій, заборона певних дій, видача дозволів, здійснення реєстраційних дій, проведення нагляду та контролю, застосування економічних санкцій, одностороннє вирішення спорів між учасниками управлінських відносин, встановлення стандартів, визначення державних замовлень тощо). Характерними особливостями других є: здійснення управлінського впливу на керовані об'єкти з урахуванням їх матеріальних інтересів, зацікавленні у необхідній поведінці виконавців; можливість вибору керованими об'єктами одного з варіантів поведінки; закріплення у правових нормах належного механізму стимулювання; розвинений механізм вирішення спорів, що забезпечує захист законних прав та інтересів громадян і юридичних осіб» [44, с. 314–316].

Звужуючись від загальних методів адміністративно-правового регулювання до конкретних, притаманних саме сфері альтернативної енергетики перше, на чому ми хотіли б наголосити, це те, що оскільки на даному етапі розвитку техніки та технологій основним видом енергії, отримуваної з альтернативних джерел, є електроенергія, це зумовлює застосування до досліджуваної нами сфери низки методів адміністративно-правового регулювання електроенергетики як складової енергетичної галузі.

У сучасних економіко-політичних реаліях енергетична сфера регулюється державою. І це регулювання є досить імперативним. Зумовлено це, в першу чергу, значенням галузі енергетики для подальшого розвитку економіки України, запорукою її енергетичної безпеки тощо. Та ж Енергетична стратегія України на період до 2035 року визнала розвиток енергетичної галузі в якості пріоритетного напрямку для розвитку економіки України в цілому [238]. При цьому, як вірно підкреслює В.О. Тімашов, енергетична галузь вимагає специфічної регуляторної політики, з урахуванням особливостей виробництва енергоресурсів та їх розподілу [276, с. 220].

У рамках дисертаційного дослідження організаційно-правових засад державного управління в галузі електроенергетики України О.М. Губрієнко

обґрунтовано довела, що основними методами правового регулювання відносин у цій сфері є адміністративні (прямі) та економічні (непрямі). Перші охоплюють методи ціноутворення, ліцензування окремих видів діяльності, контроль та нагляд, стандартизацію та сертифікацію, встановлення нормативів, застосування примусових заходів, регулювання умов конкуренції на енергоринку, державне замовлення, регулювання якості послуг та ін. Друга група методів включає: оподаткування, мито, ставки по кредитах тощо. При цьому дослідниця вважає, що на перспективу мають бути зміщені акценти в бік переважання економічних методів державного управління електроенергетикою з послабленням суто адміністративних методів [83, с. 12].

Це повною мірою узгоджується із вектором розвитку енергетичної галузі, визначеним згаданою Енергетичною стратегією України на період до 2035 року, орієнтованим на перебудову існуючої моделі регулювання даної сфери через поступовий перехід на так звану європейську модель, що характеризується послабленням ролі держави та наданням рівних можливостей для розвитку всіх видів виробництва енергії.

Відзначимо й те, що у світі виділяється три основні форми державного управління електроенергетикою. Перша – пряме державне регулювання (максимальне управління державою галузі через відповідне міністерство чи відомство). Друга – державне управління через державну корпорацію (створення державної компанії, наділеної відносною самостійністю у питаннях ефективного управління ресурсами, однак основні питання вирішуються державою). Третя – державне регулювання і нагляд за функціонуванням електроенергетики (коли всі або частина підприємств галузі є приватними, наділені максимальною самостійністю у прийнятті рішень, а держава лише здійснює нагляд та контроль за додержанням законодавства такими суб'єктами) [269]. Саме останній варіант притаманний для країн Європейського Союзу.

У свою чергу, альтернативна енергетика перебуває на стадії розвитку причому не лише в нашій державі, а на світовому рівні. Загально визнаною є

тенденція до формування політики як окремих держав, так і міжнародної спільноти, спрямованої на всебічну підтримку цього напрямку отримання енергії. Енергетична стратегія України на період до 2035 року передбачає стаке розширення використання всіх видів відновлювальної енергетики. При цьому задекларовано у сфері вітрової та сонячної енергетики орієнтацію державної політики на стимулювання первинної ініціативи приватних учасників ринку, на стимулювання розвитку децентралізованої вітрової та сонячної енергетики з оцінкою її потенціалу у приблизно 5% споживання електроенергії населенням. Щодо біомаси, то згаданий документ теж прогнозує зростання частки сектору електроенергетичної галузі, що використовує в якості енергоресурсу біомасу та біогаз. У даному разі пріоритетним визнано розвиток когенерації та заміщення вуглеводневих видів палива. Все це має бути враховано і при визначенні методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Розпочнемо з розкриття сутності прямих методів адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній нами сфері.

Перше, на чому варто, на наш погляд, акцентувати увагу, це те, що останніми роками спостерігається тенденція до послаблення імперативного характеру регулювання сфери альтернативної енергетики. Зокрема, в частині зменшення документів дозвільного характеру, необхідних для провадження такої діяльності.

Закон України «Про альтернативні джерела енергії» у першій редакції (від 20.02.2003 р.) у ст. 6 «Організаційне забезпечення діяльності у сфері альтернативних джерел енергії» передбачав надання органами виконавчої влади низки дозволів заявникам. Серед яких: дозволи на виробництво електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел, а також на передачу та постачання такої енергії; дозволи на виробництво геотермальної енергії; дозволи на розміщення обладнання, яке використовує енергію сонця, вітру, прибою для створення об'єктів альтернативної

енергетики; дозволи на будівництво або відновлення об'єктів малої гідроенергетики; дозволів на створення мереж для транспортування енергії, отриманої з альтернативних джерел, до споживачів. Однак такий надмірний тиск в частині регулювання альтернативної енергетики став суттєвим стримуючим фактором для розвитку цієї сфери, що зумовило перегляд позиції законодавця. В результаті в рамках реалізації Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [227] Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» [193] ст. 6 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» було змінено. Скасовано всі вищенаведені дозволи й наразі організаційне забезпечення діяльності у сфері альтернативних джерел енергії включає: визначення джерел і напрямів фінансування заходів у сфері альтернативних джерел енергії; підключення підприємствами електричних мереж (енергопостачальних компаній) об'єктів усіх форм власності, що виробляють енергію з альтернативних джерел, до об'єднаної енергетичної системи України; створення бази статистичних даних про ресурси альтернативних джерел енергії; підтвердження відповідності енергогенеруючих об'єктів об'єктам альтернативної енергетики. Такий крок ми оцінюємо позитивно, оскільки зменшення тиску з боку держави в частині зарегульованості використання альтернативних джерел енергії спрощує провадження такої діяльності господарюючими суб'єктами.

Натомість продовжує діяти механізм ліцензування господарської діяльності у сфері альтернативної енергетики загалом та електроенергетики зокрема. Це визначено п. 5 та п. 29 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [225], ст. 8 Закону України «Про ринок електричної енергії» [235], ст. 23 Закону України «Про теплопостачання» [240].

У процесі регулювання відносин із ліцензування має місце поєднання

імперативного та диспозитивного методу адміністративно-правового регулювання. Як слушно відзначає В. Юровська, домінування диспозитивного методу маємо на стадії розгляду питання про одержання ліцензії, тобто законодавчо встановлюється процедура видачі ліцензії, обсяг повноважень сторін, і разом із тим адміністративним правом регулюються лише ключові моменти взаємодії суб'єктів. Особа, яка виявила бажання отримати ліцензію, вправі відмовитись від цього на будь якій стадії процедури ліцензування. А от імперативний метод правового регулювання характерний на стадії дотримання ліцензіатом ліцензійних умов та притягнення його до відповідальності у разі їх порушень. Тут вже маємо відносини «влади-підпорядкування», і серед санкцій – адміністративні – анулювання чи призупинення ліцензії [301, с. 190].

Щодо ліцензування сфери альтернативної енергетики, то чинне законодавство «прив'язує» обов'язковість отримання ліцензії на виробництво електричної та теплової енергії з альтернативних джерел до кількох умов. Перша – мета виробництва енергії. Як Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії [210] так і Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії [211] передбачають отримання ліцензії у разі виробництва енергії з метою її продажу. Натомість не підлягає ліцензуванню виробництво теплової та електричної енергії з альтернативних джерел, якщо енергія споживається для власних потреб.

Водночас для виробників електроенергії з альтернативних джерел введено також обмеження щодо потужності генеруючих установок. Згідно ст. 58 Закону України «Про ринок електричної енергії» для генеруючих установок побутових споживачів (у своїх приватних домогосподарствах) максимальна встановлена потужність - до 50 кВт. І ці генеруючі установки призначені для виробництва електричної енергії з енергії сонячного випромінювання та/або енергії вітру. Для інших споживачів, у тому числі енергетичних кооперативів, встановлена потужність - генеруючих установок

– до 150 кВт. Але в цьому разі генеруючі установки можуть призначатись для виробництва електричної енергії не лише з енергії сонячного випромінювання та/або енергії вітру, а й з біомаси, біогазу, з гідроенергії, геотермальної енергії. Встановлена потужність генеруючих установок таких споживачів не може перевищувати потужність, дозволена до споживання за договором про приєднання.

При цьому абз. 17 ч. 1 цієї ж правової норми вказує, що без відповідної ліцензії здійснюється виробництво споживачами електричної енергії з енергії сонячного випромінювання та/або енергії вітру.

На нашу думку, враховуючи перспективи розвитку техніки та технологій, доцільно було би викласти вищезгадане речення в такій редакції «Виробництво споживачами електричної енергії з альтернативних джерел здійснюється без відповідної ліцензії», тобто без прив'язки до окремого виду альтернативних джерел. Оскільки визначальною залишається умова щодо мети виробництва такої енергії – для задоволення споживачами власних потреб [180, с. 193].

Разом із тим, обмеження у 150 кВт стосується сукупної потужності усіх генеруючих установок окремого споживача. Тобто у разі, якщо наприклад, у юридичної особи наявні кілька сонячних електростанцій, і потужність кожної окремо менше 150 кВт, а сумарно – більша, така діяльність вже ліцензується. А це, вказують фахівці, є «серйозним адміністративним бар'єром для власників саме малих електростанцій, бо здорожчує їх операційну діяльність». І якщо станом на середину червня 2020 року в нашій державі було введено в експлуатацію 134 електростанції, що отримують електроенергію з альтернативних джерел (з яких 89 сонячних, 42 – малих гідро електростанцій, 2 – що працюють на біомасі та 1 – на біогазі). Їх сумарна встановлена потужність складає 11,77 МВт. То працювати без ліцензії можуть лише 65 електростанцій з загальною встановленою потужністю об'єктів 5,614 МВт [110, с. 11].

Окрім того, за п. 1.3 Ліцензійних умов провадження господарської

діяльності з виробництва електричної енергії у разі, якщо вироблена на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії електроенергія з метою її продажу на підставі договору і виробництво електричної енергії на такому об'єкті підлягає стимулюванню відповідно до закону шляхом встановлення «зеленого» тарифу або аукціонної ціни, така діяльність ліцензується незалежно від потужності об'єкта.

Це не узгоджується із міжнародними підходами й напрямками розвитку альтернативної енергетики, означеними, в першу чергу, в Четвертому енергетичному пакеті ЄС «Чиста енергія для всіх європейців» («Clean energy for all Europeans package»), що набув чинності 2019 року. Серед його цілей визначено полегшення переходу від викопного палива до більш екологічно чистої енергії, а саме – досягнути до 2030 року частки відновлювальних джерел енергії у 32% у енергетичному міксі ЄС. У даний пакет законодавчих ініціатив включена Директива про відновлювальні джерела енергії оновлена 2018/2001. Даний документ передбачає впровадження пропорційних адміністративних процедур дозволів, сертифікації та ліцензування, які застосовуються до установок для отримання енергії з відновлювальних джерел. Також допускається встановлення для децентралізованих пристроїв спрощених та менш обтяжливих дозвільних процедур, включаючи процедуру простого повідомлення (п.1 ст. 15) [13].

Так званий підхід підвищення гранулярності енергетичних ринків вже кілька десятиліть ефективно застосовується в світі та підтримується спеціалізованими міжнародними організаціями (наприклад, Міжнародною агенцією з відновлювальних джерел енергії IRENA [33]). Як вказують фахівці, запозичивши напрацьований світовий досвід, в Україні варто було би на законодавчому рівні визначити максимально допустиму кількість малих електростанцій (потужністю до 150 кВт), які могли б працювати без ліцензії; розробити окремі ліцензійні умови для об'єктів електроенергетики з альтернативних джерел енергії різної потужності; розробити полегшені процедури звітності для малих електростанцій в НКРЕКП. Ми, в цілому

підтримуючи такі ініціативи, пропонуємо в частині ліцензування не «множити» кількість ліцензійних умов у згаданій сфері, а доповнити існуючий нормативний акт - Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії нормами, які б встановлювали спрощену процедуру отримання ліцензії на виробництва електроенергії з відновлювальних джерел енергії та диференціювали вимоги до ліцензування залежно від потужності таких об'єктів.

Наступним засобом втілення адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, що входить до прямих (адміністративних) методів такого регулювання, є встановлення державою особливих тарифів на отриману енергію.

Зазначимо, що цей метод за своєю суттю є способом стимулювання державою виробництва енергії з альтернативних джерел та, як свідчить аналіз наукових джерел, може розглядатись комплексно: як вид господарсько-правових засобів стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел [134, с. 3], як спосіб реалізації принципу державного стимулювання альтернативної енергетики [154, с. 69] та адміністративного методу правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Наразі (з 2017 року) законодавство (ч. 4 ст. 20 Закону України «Про теплопостачання» [240]) встановлює знижений тариф на теплову енергію для суб'єктів господарювання, що здійснюють її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії (включаючи теплоелектроцентралі, теплоелектростанції та когенераційні установки) для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, а також для потреб населення. Такий тариф встановлюється на рівні 90% діючого для суб'єкта господарювання тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу, для потреб відповідної категорії споживачів. Такий засіб державного впливу на виробництво теплової енергії з альтернативних джерел показав свою ефективність. У рік запровадження такого засобу стимулювання було введено майже 2ГВт потужностей, що

виробляють теплову енергію з пелет, тріски, брикет тощо. Це дозволило за 2017 рік скоротити річне споживання газу на 6 млрд м³ порівняно з 2014 роком [162, с. 79].

Щодо стимулюючого тарифоутворення у сфері альтернативної електроенергетики, то тут маємо складнішу ситуацію. У 2008 році для стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел в нашій державі було впроваджено «зелений тариф», тобто «спеціальний тариф, за яким закупається електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише малими гідроелектростанціями)» [190]. На початковому етапі передбачалась можливість реалізації електричної енергії за таким тарифом через укладання прямих договорів із споживачами; розмір «зеленого» тарифу встановлювався щорічно для кожного суб'єкта господарювання на рівні подвоєного середньозваженого тарифу на електричну енергію, яка закупається в енергогенеруючих компаній, що працюють на оптовому ринку електричної енергії України за цінними заявками, за рік, що передує року встановлення тарифу; для кожного суб'єкта господарювання такий порядок стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел мав застосовуватись протягом 10 років з дати його встановлення.

Вже через рік – 01.04.2009 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії». Ним було доповнено Закон України «Про електроенергетику» ст. 17-1 «Стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії» та запроваджено алгоритм визначення величини «зеленого» тарифу залежно від виду альтернативного джерела енергії через встановлення відповідних коефіцієнтів. Відбулась прив'язка фіксованого мінімального розміру «зеленого» тарифу до курсу євро, а також закріплено максимальну дату встановлення «зеленого» тарифу – 01.01.2030 року [197].

Таке стимулювання на практиці показало двоякі результати – з одного боку це підвищило зацікавленість інвесторів у об'єктах альтернативної енергетики, а з іншого – встановлення найвищих «зелених» тарифів для сонячної електроенергетики призвело до домінування саме цього виду об'єктів тим самим не відповідаючи задекларованим у Національному плані дій з відновлювальної енергетики на період до 2020 року цілям [226]. Станом на травень 2020 року в Україні структура генерації альтернативної електроенергетики була наступною: 4515 МВт – сонячна електроенергетика; 1065 МВт – вітрова; 169 МВт – біопаливна. Натомість у згаданому документі було заплановано дещо інший розподіл: 2280 МВт – вітрової електроенергетики; 2300 МВт – сонячної; 5200 МВт – великих гідроелектростанцій; 150 МВт – мікро- міні- та малих гідроелектростанцій; 950 МВт – біопаливної електроенергетики [81].

Значні зміни в регулюванні стимулюючого тарифоутворення в альтернативній електроенергетиці відбулись внаслідок прийняття Закону України «Про ринок електричної енергії» [235]. Саме цим законом було зроблено дуже правильний з точки зору логіки крок - норми щодо стимулювання державою розвитку альтернативної енергетики знайшли своє закріплення в базовому для цієї сфери законодавчому акті: Закон України «Про альтернативні джерела енергії» було доповнено ст.ст. 9-1 «Стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» та 9-2 «Надбавка до «зеленого» тарифу за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва». Вводилась градація «зеленого тарифу» залежно від виду джерела енергії, від величини встановленої потужності об'єктів альтернативної електроенергетики, від дати введення об'єктів або його черг/пускових комплексів в експлуатацію. Окремо було встановлено коефіцієнт «зеленого» тарифу для електричної енергії, виробленої генеруючими установками приватних домогосподарств з використанням альтернативних джерел енергії та надбавку до «зеленого» тарифу за дотримання рівня використання обладнання українського

виробництва.

Окрім того, держава зобов'язалась викуповувати у виробників всю електричну енергію у виробників, яким встановлено «зелений» тариф, через гарантованого покупця. Неможливість держави виконати свої зобов'язання через відсутність коштів на купівлю «зеленої» електроенергії стали причиною судових позовів. Як ми вже зазначали вище в роботі, у результаті був підписаний знаковий для України документ – Меморандум про взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері відновлювальної енергетики в Україні [239]. Ним передбачалось суттєве зниження «зеленого» тарифу для часткового покриття дефіциту бюджету державного підприємства «Гарантований покупець». Нормативно ці положення знайшли відображення у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» [192], яким серед інших змін було доповнено Закон України «Про альтернативні джерела енергії» ст. 9-4. Даною нормою визначили особливості встановлення «зеленого» тарифу для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, у період з 1.08.2020 року. Фактично, ці особливості звелись до встановлення понижуючих коефіцієнтів при обрахунку «зеленого» тарифу.

Аналіз джерельної бази показує, що станом на кінець 2021 року Україна так і не змогла повністю виконати зобов'язання з погашення заборгованості перед виробниками електроенергії з альтернативних джерел щодо її оплати за «зеленим тарифом». За доступними даними, ДП «Гарантований покупець» виплатив таким виробникам лише 31% заборгованості за 2020 рік [278]. На виправлення ситуації та на виконання ч. 3 ст. 8 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» (щодо підтримки гарантованого покупця в частині оплати електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел через передбачення у державному бюджеті видатків у розмірі не менше 20 відсотків прогнозованої виробітки товарної продукції електричної енергії з альтернативних

джерел на відповідний рік) постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 р. було передбачено надання у 2021 році державної гарантії для забезпечення виконання боргових зобов'язань за кредитом (позикою), що залучається ПрАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго» шляхом випуску та розміщення облігацій на міжнародних фондових ринках з метою підтримки його ліквідності та стійкості роботи. Кошти, отримані від розміщення таких цінних паперів повинні були спрямуватись на погашення заборгованості ДП «Гарантований покупець» та забезпечення стабільних виплат виробникам електроенергії з альтернативних джерел. З загальної суми розміщених облігацій 21.7 млрд грн станом на 11.11.2021 р. виробникам електроенергії з альтернативних джерел були здійснено платіж на суму 16.3 млрд грн [278]. Отже, можемо констатувати, що на даний час питання ефективності використання «зеленого» тарифу як способу державного/адміністративного стимулювання розвитку альтернативної енергетики є відкритим.

Як показує міжнародний досвід, Україна не є єдиною державою, що стикнулася із подібною проблемою. «Зелений» тариф з тими чи іншими відмінностями на даний час застосовується в Великобританії, Німеччині, Болгарії, Чехії, Греції, Франції, Італії та інших країнах. І як правило, встановлення на початковому етапі високих «зелених» тарифів призводило до стрімкого зростання виробництва електроенергії з альтернативних джерел, що у свою чергу, призводило до проблем, подібних українським (щодо можливостей держави оплатити таку електроенергію). З розвитком альтернативної енергетики, здешевленням капіталовкладень для отримання електроенергії з альтернативних джерел європейські країни поступово знижують «зелені» тарифи (Німеччина, Словаччина, Іспанія), обмежують надання такого способу підтримки окремими видами альтернативних джерел енергії та/або максимально допустимою потужністю об'єктів (Угорщина), чи й взагалі відмовляються від «зелених» тарифів (Польща, Румунія) [26, с. 1003–1034; 94].

Вивчення напрацювань вітчизняної науки дозволяє нам виділити кілька точок зору на доцільність збереження в Україні такого способу державного стимулювання альтернативної енергетики, як «зелений» тариф.

Ряд вчених вважає існування «зеленого» тарифу доцільним. Наприклад, А.І. Крисак та М.Ф. Крисак обґрунтовують економічну вигідність проектів енергопостачання, впроваджених із використанням «зеленого» тарифу та наголошують на необхідності подальшого застосування даного способу стимулювання розвитку альтернативної енергетики, у тому числі через призму екологічної безпеки (через зменшення енергоспоживання від невідновлювальних енергоресурсів) [130, с. 3]. За подальше використання «зеленого» тарифу висловлюється в своєму дисертаційному дослідженні О. І. Кулик [134, с. 3]. Як сприятливу умову розвитку відновлювальної енергетики визначають «зелений» тариф і спеціалісти Держенергоефективності [295]. На думку І.А. Гамбург подальше використання «зеленого» тарифу доцільне, однак має бути врахована й така особливість застосування альтернативних джерел енергії, як необхідність постійного балансування [72, с. 220]. Зазначимо, що всі згадані фахівці пропонують застосовувати «зелений» тариф у комплексі з іншими засобами стимулювання, про які ми будемо вести мову нижче в роботі.

Існує в наукових колах і діаметрально протилежна позиція – скасування «зеленого» тарифу. Її прибічником виступає, приміром, Д. В. Молдованов. Науковець розглядає «зелений» тариф в розрізі загроз для «економічної цілісності та фінансової незалежності України», адже, наголошує він, «в Україні найвищий стимулюючий тариф у Європі, від використання якого вже відмовились більшість країн, котрі значно випереджують Україну в рівні розвитку «зеленої» енергетики» [154, с. 148]. Далі Д. В. Молдованов є дещо не послідовним. Спершу він пропонує: залишити «зелений» тариф як спосіб підтримки для малого та середнього бізнесу з поступовою його відміною; виконати зобов'язання держави щодо продажів великими підприємствами електроенергії генерованої з альтернативних джерел, за «зеленим» тарифом з

поступовим його зменшенням та подальшим переведеннями таких підприємств на систему аукціонів та тендерів; для новостворених великих потужностей з генерації альтернативної енергетики – не застосовувати «зелений» тариф, обмежуючись системою аукціонів та тендерів як способами стимулювання даної діяльності. Такий послідовний відступ від «зеленого» тарифу автор пояснює необхідністю збереження Україною репутації стабільного інвестиційного партнера, з чим ми погоджуємось [154, с. 175–176]. Але далі Д. В. Молдованов висуває більш категоричну пропозицію: виключити з переліку засобів стимулювання виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, «зелений» тариф через його неефективність як засобу стимулювання, високу вартість для державного бюджету України, дискусійний вплив на енергетичну систему держави в цілому [154, с. 188–189, с. 196].

Нарешті, має місце третій підхід стосовно подальшої долі «зеленого» тарифу. Серед його прибічників можна назвати М. М. Кузьміну, яка в своїх працях акцентує увагу на складнощях поєднання фіксованого «зеленого» тарифу із принципами вільного ринку. Заразом авторка вказує на ризики значного скорочення «зеленого» тарифу, що, на її думку, був «єдиним дієвим засобом стимулювання розвитку відновлювальних джерел в Україні донині». Також М. М. Кузьміна абсолютно вірно зосереджується на тому, що такі законодавчі зміни не повною мірою відповідають міжнародним стандартам. А саме, суперечать Директиві 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлювальних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС [91] якою визначено, що політика у сфері альтернативної енергетики має бути передбачуваною та стабільною, без частих та зворотних змін. Відповідно, наголошує вчена, визначення розміру «зеленого» тарифу слугувало гарантією стабільності підприємництва в Україні та законодавства для інвесторів відновлювальних джерел енергії (grandfathering provision). Зменшення «зеленого» тарифу, яке ми маємо на

сьогодні, є порушенням законодавства щодо недобросовісної конкуренції на енергетичному ринку та встановленням переваг для суб'єктів традиційної енергетики, тобто по суті – поверненням України на кілька років назад. Умовою для нівелювання цих негативних наслідків М. М. Кузьміна називає запровадження дієвих альтернативних стимулів для розвитку відновлювальних джерел енергії – встановлення податків на викиди, додаткових обмежень та зборів на традиційні види генерації, розробка преференцій для виробників енергії з альтернативних джерел, розвиток інститутів спільного, венчурного інвестування, енергетичної кооперації [133, с. 194–196].

Діюче законодавство (ст. 9-1 та 9-3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»): 1) встановлює обмежений строк існування «зеленого» тарифу як способу стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел – до 31.12.2029 року; 2) встановлює обмеження щодо строку введення в експлуатацію об'єктів, черг будівництва (пускових комплексів) суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малі гідроелектростанції) на об'єктах електроенергетики або чергах їх будівництва (пускових комплексах), незалежно від встановленої потужності таких об'єктів, та можуть скористатись «зеленим» тарифом – 1 січня 2020 року; виключає з переліку суб'єктів, які можуть скористатись «зеленим» тарифом тих суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малі гідроелектростанції) на об'єктах електроенергетики або чергах їх будівництва (пускових комплексах), що введені в експлуатацію з 1 січня 2020 року, та відповідно до статті 9-3 згаданого закону зобов'язані брати участь в аукціонах. До останніх, згідно цієї правової норми належать: суб'єкти господарювання, які мають намір виробляти електричну енергію з енергії вітру або сонячного випромінювання

та встановлена потужність об'єктів електроенергетики або черг (пускових комплексах) об'єктів електроенергетики складає: для об'єктів, що виробляють електричну енергію з енергії вітру, - більше 5 МВт; для об'єктів, що виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання, - більше 1 МВт. Також ч. 3 ст. 9-3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» надає право іншим суб'єкти господарювання, які мають намір виробляти електричну енергію з альтернативних джерел енергії, незалежно від встановленої потужності об'єкта та джерела альтернативної енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малі гідроелектростанції), брати участь в аукціонах на добровільних засадах.

Узагальнивши вищевикладене, ми вважаємо що «зелений» тариф варто залишити як спосіб державного регулювання сегменту альтернативної електроенергетики із такими застереженнями. До переліку суб'єктів, які мають право на цей спосіб стимулювання, обов'язково включати приватні домогосподарства; енергетичні кооперативи та інших споживачів, встановлена потужність генеруючих установок яких не перевищує 150 кВт; виробників електроенергії з альтернативних джерел з потужністю установок до 1 МВт (малих учасників ринку альтернативної електроенергетики). Це дозволить, по-перше, забезпечити гранулярність ринку і по-друге, «зелений» тариф все таки є найпростішим з точки зору процедури отримання для тих же приватних домогосподарств способом стимулювання [299, с. 235].

Не обмежувати існування «зеленого» тарифу початком 2030 року, оскільки альтернативна енергетика динамічно розвивається. Зокрема, набирає популярності новий напрям – отримання енергії з водню. В липні 2020 року було прийнято Водневу стратегію для кліматично нейтральної Європи [257], яка спрямована на активізацію водневої енергетики як перспективного способу досягнення ЄС вуглецевої нейтральності до 2050 року з одночасним досягненням нульового забруднення. У стратегії зазначено, що наразі воднева енергетика підійшла до переломної точки: зниження вартості відновлюваної

енергії, технологічні розробки та необхідність різкого скорочення викидів парникових газів відкривають для неї нові можливості. У період з листопада 2019 року по березень 2020 року аналітики ринку збільшили список запланованих глобальних інвестицій з 3,2 ГВт до 8,2 ГВт електролізерів до 2030 року (з яких 57% в Європі) [25] і кількість компаній, які приєдналися до Міжнародної водневої ради, зросла з 13 у 2017 році до 81 станом на липень 2020 року. Потенційні сукупні інвестиції в поновлювані джерела водню в Європі оцінюються до 180-470 млрд євро до 2050 року [30]. Воднева стратегія ЄС прогнозує, що чистий водень може задовольнити 24% енергії світового попиту до 2050 року, з річним обсягом продажів в діапазоні від 63 млрд доларів США.

Але на сьогодні відновлювальний водень не є конкурентоспроможний за вартістю порівняно із воднем на основі викопних джерел, тому розглядувана стратегія наголошує на співпраці усіх суб'єктів, як державних так приватних, на європейському національному та регіональному рівнях, у напрямі побудови динамічної водневої екосистеми в Європі.

Щодо України, то наша держава перебуває на початковому етапі освоєння водневої енергетики. Водночас Єврокомісія розглядає Україну як пріоритетного партнера та розраховує, що в Україні може бути створено 10 ГВт потужностей з виробництва екологічно-чистого водню. За попередніми планами 75% палива Україна експортуватиме до Європейського Союзу, решту ж використовуватиме для власних потреб [277].

Щодо правового поля, то допоки (на грудень 2021 року) Міністерством енергетики України розроблено проєкт Дорожньої карти для виробництва та використання водню в Україні [245] та триває робота над розробкою Стратегії водневої енергетики України на період до 2030 року. Відповідальним за розробку цього документу та координатором процесу визначено Держенергоефективності.

У свою чергу, одним із оптимальних способів отримання так званого «зеленого» водню, що підтверджено світовим досвідом, є його видобуток

методом електролізу. Це потребує використання електроенергії. А задля досягнення екологічності процесу, найкращим варіантом є живлення електролізерів електроенергією, отриманою з альтернативних джерел. Саме на цьому акцентується увага в Водневій стратегії ЄС.

Зважаючи на це, одним із кроків для зацікавлення інвесторів у водневій енергетиці на початковому етапі у тому числі для покриття їх капітальних інвестицій має стати відчутне стимулювання з боку держави. Можливим варіантом може стати «зелений» тариф для тих суб'єктів, які використовуватимуть частину електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел, на видобуток відновлювального водню. На нашу думку, цей аспект необхідно відобразити в Стратегії водневої енергетики України на період до 2030 року.

Відносно новим способом стимулювання використання альтернативних джерел енергії в Україні, є аукціони з розподілу квоти підтримки. Їх було запроваджено Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел» від 25.04.2019 р. № 2712-VII [191] через доповнення Закону України «Про альтернативні джерела енергії» ст. 9-3 «Стимулювання виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії, які за результатами аукціону набули право на підтримку». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» аукціон з розподілу квоти підтримки являє собою спосіб визначення суб'єктів господарювання, які набувають право на підтримку у виробництві електричної енергії з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями). Під річною квотою підтримки суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, ця ж норма визначає «обсяг потужності об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням

гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), що пропонується у відповідному році до розподілу на аукціоні, за результатами якого суб'єкти господарювання набувають право на підтримку».

Відзначимо, що такі ринкові інструменти, як аукціони чи конкурсні торги рекомендувались в якості допомоги на виробництво енергії з альтернативних джерел міжнародними інституціями – п.п. 109 п. 3.3.1 ст. 3.2 розділу 3 Настанов щодо державної допомоги на охорону довкілля і розвиток енергетики на 2014-2020 роки [156] та успішно застосовуються у ряді країн ЄС – Франції, Нідерландах, Німеччині та ін. Причому держава напряму впливає на цей процес. Приміром, у Франції встановлюється максимально можливий обсяг бюджетних коштів, у межах яких надається державна підтримка альтернативної енергетики; у Нідерландах щорічно при прийнятті державного бюджету визначається максимальний розмір державної підтримки (премії, що сплачується переможцю аукціону додатково до ринкової ціни продажу електричної енергії з альтернативних джерел) [182]. Практика застосування цього заходу державної підтримки довела свою дієвість, оскільки дозволила знизити вартість електроенергії, отриманої з альтернативних джерел, з одного боку, а з іншого – забезпечити оптимальний для держави та суспільства рівень підтримки цієї галузі без надмірної компенсації інвесторам та надмірного тиску на державний бюджет.

Підтримують аукціони, як спосіб державної підтримки виробників електроенергії з альтернативних джерел, і науковці [39, с. 119–130].

Не зважаючи на те, що вказані зміни відбулись ще в 2019 році, станом на кінець 2021 року жодного аукціону з розподілу квоти підтримки не було проведено. Хоча підзаконна база сформована: постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 р. № 1175 затверджено Порядок проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки та Порядок відбору операторів електронних майданчиків для проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки [209], наказом Міністерства енергетики України від 14.09.2020 р. № 596 затверджено Типовий договір про проведення електронних аукціонів з розподілу квоти

підтримки між замовником аукціону та оператором електронного майданчика [223]. Міністерство енергетики України презентувало проект розподілу квоти підтримки за роками та видами альтернативних джерел енергії. На 2021 рік загальна потужність, що пропонується до розподілу на аукціонах мала складати 365 МВт. З яких для вітряних електростанцій – 150 МВт, сонячних електростанцій – 155 МВт (включаючи регіональну квоту та квоту для малої розподіленої генерації), інших видів (біомаса, біогаз, мГЕС) – 60 МВт. Надалі до 2025 року планується збільшення квоти до 570 МВт (до 200 – сонячна енергетика, до 230 вітроенергетика та до 140 МВт – інші види). Також було оприлюднено графік проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки на 2021 рік. Пілотні аукціони по сонячним та вітряним електростанціям планувалось провести у червні 2021 року [242], наступні – у жовтні та листопаді 2021 року.

На нашу думку, однією з причин відтермінування старту аукціонів з розподілу квоти підтримки є невизначеність нормотворців щодо кінцевого варіанту механізму та особливостей їх проведення. Такий висновок робимо зважаючи на наявні пропозиції щодо зміни Порядку проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки. А саме: Кабінет Міністрів України розробив проєкт постанови «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» [195].

Проєктом пропонується розширити перелік аукціонів такими як:

- аукціон із спорудами (на якому для будівництва (монтажу) об'єктів електроенергетики, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання, пропонуються дахи та/або фасади будівель та інших капітальних споруд з визначеними технічними параметрами та технічними умовами на приєднання до електричної мережі);
- аукціон для інших альтернативних джерел (аукціон з розподілу квоти підтримки для інших альтернативних джерел енергії (крім енергії вітру, енергії сонячного випромінювання, доменного та коксівного газів, а з

використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями);

- аукціон закритого типу (в якому з моменту активації модуля аукціону до моменту завершення аукціону електронною торговою системою не відображається (не публікується) жодна інформація, що подана учасниками в 3 заявах на участь чи доданих до них документах, а також – цінові пропозиції, які були змінені протягом часу, відведеного на оновлення цінових пропозицій);

- аукціон відкритого типу (в якому з моменту активації модуля аукціону до моменту завершення аукціону електронною торговою системою відображається (публікується) найменша цінова пропозиція серед актуальних цінових пропозицій, поданих всіма учасниками аукціону);

- технологічно нейтральний аукціон (без розподілу квоти підтримки за окремими видами альтернативних джерел енергії).

За кожним видом аукціону проєкт постанови передбачає низку особливостей їх проведення. Ми вважаємо такі доповнення доцільними, оскільки вони дозволяють краще врахувати специфічні умови для різних варіантів/технологічних рішень/видів альтернативних джерел енергії.

Правильним є, на наш погляд, й передача повноважень щодо підготовки графіку проведення аукціонів на наступний рік, визначення розмірів та параметрів річної квоти підтримки та індикативних прогнозних показників річних квот підтримки суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, від Кабінету Міністрів України до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в електроенергетичному комплексі.

Узагальнюючи викладене, ми вважаємо, що правовому регулюванню аукціонів із розподілу квоти підтримки притаманні риси, які дозволяють відносити їх до способів реалізації методу адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. До таких належать: віднесення до компетенції державних органів визначення

квоти підтримки суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії та параметрів такої квоти; встановлення саме державою (в особі уповноваженого органу) та затвердження Кабінетом Міністрів України графіку проведення розглядуваних аукціонів; відбір операторів електронних майданчиків для проведення аукціонів з розподілу квоти підтримки теж є повноваженням державного органу (здійснюється комісією, утвореною центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку та торгівлі). Нарешті, держава, будучи зацікавленою у належному рівні регулювання розглядуваних відносин, «диктує» умови договору про проведення електронних аукціонів з розподілу квоти підтримки між замовником аукціону та оператором електронного майданчика через затвердження відповідного типового договору. Таким чином, для розглядуваного способу реалізації методу адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії характерне поєднання імперативного та диспозитивного (договірного) впливу [298, с. 69].

Поряд з прямими адміністративними методами правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, застосовуються непрямі (економічні). До них, в першу чергу, відноситься оподаткування.

Напрацювання фахівців, що досліджували проблематику оподаткування у сфері альтернативної енергетики та світовий досвід показують, що зменшення податкового навантаження на виробників енергії (насамперед електроенергії) з альтернативних джерел, є дієвим способом стимулювання розвитку цієї галузі. Приміром, Д.В. Молдованов, спираючись на досвід Австрії, пропонує звільнити суб'єктів, що здійснюють виробництво енергії з альтернативних джерел, повністю або частково від певних видів оподаткування. Такий пільговий період встановити в межах 3-5 років, потому перейти на пільгове оподаткування. Сформувавши при цьому вичерпний

перелік «технологій виробництва альтернативної енергії, що надає можливість користуватись повним чи частковим звільненням від окремих видів податків». Автор переконаний, що це не лише сприятиме розвитку даної галузі, зростанню інвестиційної привабливості України, а й збільшить дохідну частину бюджету (навіть за умови пільгового оподаткування) [154, с. 169, с. 189]. Але в той же час Д.В. Молдованов утримується від представлення конкретного переліку видів податків, від яких на його думку, необхідно звільнити виробників енергії з альтернативних джерел. Не наводить учений і власного бачення пільгового оподаткування галузі.

Проаналізувавши правове поле на предмет оподаткування виробників енергії з альтернативних джерел ми доходимо висновку, що наразі Україна навпаки, скорочує податкові преференції.

Донедавна (жовтень 2021 року) Закон України «Про енергозбереження» передбачав в якості способу стимулювання енергозбереження надання податкових пільг підприємствам – виробникам обладнання для використання нетрадиційних та поновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива (пункт а) ч. 1 ст. 16) та підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлювальних джерелах енергії, альтернативних видах палива (пункт б) ч. 1 ст. 16). Закон України «Про енергетичну ефективність» [207], який прийшов фактично на заміну вже нечинного Закону України «Про енергозбереження» жодних згадок про оподаткування не містить. Це в принципі, є правильним, оскільки у будь якому разі відносини щодо оподаткування мають регулюватись податковим законодавством. Фактично було враховано наукові пропозиції щодо необхідності узгодження законодавства з енергозбереження з приписами податкового законодавства [90].

Аналізуючи зміни до Податкового кодексу України в частині оподаткування розглядуваної галузі діяльності можна констатувати наступне. У 2014 році було анульовано особливості оподаткування прибутку підприємств, отриманого у зв'язку із запровадженням енергоефективних

технологій. А саме: Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. № 71-VIII вилучено ст. 158 Податкового кодексу України, якою звільнялось від оподаткування вісімдесят відсотків прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України товарів власного виробництва. До переліку таких товарів було включено в тому числі устаткування, що працює на відновлювальних джерелах енергії, матеріали, сировину, устаткування та комплектуючі, які мали використовуватись у виробництві енергії з відновлювальних джерел енергії. Цим же Законом було скасовано податкові пільги в частині оподаткування земельних ділянок, наданих для розміщення об'єктів енергетики, які виробляють електроенергію з відновлювальних джерел енергії через виключення з Податкового кодексу України ст. 276 «Особливості встановлення ставок земельного податку» [199].

З 1 січня 2019 року припинили діяти пільги щодо звільнення від оподаткування ввізним митом при ввезенні на митну територію України та поміщенні в митний режим імпорту: техніка, обладнання, устаткування, що використовувалися для реконструкції існуючих і будівництва нових підприємств з виробництва біопалив і для виготовлення та реконструкції технічних і транспортних засобів з метою споживання біопалив (п.п. 5 п. 4 розділу XXI Митного кодексу України [152]).

Також з зазначеної дати було скасовано звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій із: постачання техніки, обладнання, устаткування, визначених ст. 7 Закону України «Про альтернативні види палива», на території України; імпорту за кодами УКТ ЗЕД, визначеними цією ж статтею Закону України «Про альтернативні види палива», техніки, обладнання, устаткування, що використовуються для реконструкції існуючих і будівництва нових підприємств з виробництва біопалива і для виготовлення та реконструкції технічних і транспортних засобів з метою споживання біопалива, якщо такі товари не виробляються та не мають аналогів в Україні, а також технічних та транспортних засобів, у тому числі самохідних

сільськогосподарських машин, що працюють на біопаливі, якщо такі товари не виробляються в Україні (абзац перший п. 2 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України).

Фактично на даний час пільги в частині оподаткування альтернативної енергетики вичерпуються звільненням від оподаткування операцій із ввезення на митну територію України:

а) устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії;

б) матеріалів, устаткування, комплектуючих, що використовуються для виробництва:

- устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії;
- матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватися у виробництві альтернативних видів палива або виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії (п.п. 197.16.1 та п.п. 197.16.2 п. 197.16 ст. 197 Податкового кодексу України, п. 14 ч. 1 ст. 282 Митного кодексу України).

Умовами для надання цих пільг залишаються: використання таких товарів платником податку виключно для власного виробництва та відсутність ідентичних товарів з аналогічними якісними показниками українського виробництва. Перелік таких товарів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 року [170]. За п'ять років до даної постанови не було внесено жодних змін. На наш погляд, зважаючи на стрімкий розвиток технологій, у тому числі в досліджуваній сфері, згаданий перелік варто було би оновити з урахуванням сучасного стану вітчизняного виробництва включених до переліку предметів.

У 2014 році вже згадуваним Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо

податкової реформи» від 28.12.2014 р. № 71-VIII було запроваджено ще одну податкову преференцію: операції із реалізації електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та/або з відновлювальних джерел енергії були включені до таких, які не оподатковуються акцизним податком (п.п. 213.2.8 п. 213.2 ст. 213 Податкового кодексу України). Проте у 2021 році мали місце законодавчі ініціативи щодо скасування даної пільги та встановлення для операцій із реалізації електроенергії, отриманої із альтернативних джерел, акцизного податку у розмірі 3,2 % [246]. Ця пропозиція викликала дисонанс у суспільстві. В якості аргументів проти впровадження такого податку для альтернативної енергетики наводились: зменшення інвестиційної привабливості України у сфері альтернативної енергетики; фактичне зменшення «зеленого» тарифу через неможливість виробників врахувати розмір податку при формуванні вартості електроенергії за «зеленим» тарифом; порушення державою гарантій щодо стабільності законодавства у сфері державної підтримки альтернативної електроенергетики (податковий режим може змінюватись лише в бік зменшення чи скасування існуючих податків) тощо [283; 124]. Ми доєднуємось до висловлених застережень та вважаємо вірним виключення даної норми з тексту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень», який набув чинності 01.01.2022 р. [200].

В якості додаткового аргументу на користь недоцільності впровадження акцизного податку в досліджуваній сфері можна навести положення Директиви Ради 2003/96/ЄС від 27.10.2003 р. про реструктуризацію системи Співтовариства з оподаткування продуктів енергії та електроенергії, а саме ст. 15, в якій державам-членам надається право повного або часткового скорочення рівня оподаткування електроенергії, отриманої з енергії сонця, вітру, енергії хвиль, припливів, геотермальної енергії; електроенергії, виробленої гідроелектричними установками; електроенергії, виробленої з

біомаси, метану покинутих вугільних шахт, з паливних елементів; енергоносіїв і електроенергії, що використовуються для комбінованого виробництва тепла і електроенергії; електроенергії, що виробляється при комбінованому виробництві тепла та електроенергії [10]. Імплементация даної директиви передбачена ст. 353 Угоди та Додатка XXVIII до Угоди між Україною, з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

До позитивних змін у законодавчому полі в частині оподаткування альтернативної енергетики ми відносимо доповнення ст. 168 Податкового кодексу України підпунктом 168.4.10 яким передбачена сплата сум податку, нарахованих податковим агентом з доходів від продажу електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії генеруючими установками, які належать фізичним особам - платникам податку, до відповідного бюджету за місцезнаходженням (розташуванням) таких генеруючих установок. Це має сприяти розвитку відповідних територій.

За наявними у вільному доступі даними видно, що учасники ринку альтернативної енергетики сплачують до бюджетів різних рівнів значно більші обсяги податків, ніж «традиційна» вугільна енергетика. Так, у 2019 році ними було сплачено до бюджетів усіх рівнів 19,8 млрд грн. За цей же рік сума податків сплачених вугільним сектором була втричі меншою. За період із 2009 р. до 2019 р. до державного бюджету оператори установок альтернативної енергетики сплатили 93,6 млрд грн. Це майже вповнину (на 45,4 млрд грн) більше, ніж рівень сплати податків вуглевидобувними та теплогенеруючими підприємствами [61]. У розрізі видів податків, то починаючи з 2015 року учасники ринку альтернативної енергетики сплатили у 5 разів більше земельного податку (у 2015 році – 43,5 млн грн, а у 2019 – 331,2 млн грн). Для порівняння – у вугільній галузі земельний податок зріс менше ніж у двічі (у 2015 році – 46,5 млн грн, а у 2019 – 97,7 млн грн). Водночас за десять років – з 2009 до 2019 – вугільна промисловість заплатила екологічний податок у сумі

14,721 млн грн, що склало третину від усіх податкових надходжень від цієї галузі за вказаний період [264].

Екологічний податок, за п.п. 14.1.57 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України є «загальнодержавним обов'язковим платежем, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року».

Екологічний податок покликаний виконувати подвійну функцію – регулюючу (природоохоронну) та фіскальну. Перша заключається в регулюванні державою сприятливо низького рівня обсягів викидів та відходів забруднюючих речовин. Друга – у забезпеченні доходів державного бюджету. Причому саме перша функція є пріоритетною, першочерговою. У свою чергу, однією із забруднюючих речовин, за викиди якої стягується екологічний податок, є двоокис вуглецю. З огляду на предмет нашого дослідження вважаємо за потрібне зупинитись на цьому аспекті оподаткування, яке має побічне відношення до стимулювання розвитку альтернативної енергетики. Про що піде мова нижче.

В нашій державі спостерігається тенденція до постійного збільшення ставки податку за викиди двоокису вуглецю. Так, п. 243.4 ст. 243 Податкового кодексу в першій редакції (від 02.12.2010 р.) встановлював її на рівні 0,2 грн за тонну. Надалі – до 2021 року вона зросла до 10 грн за тонну (вказана правова норма в редакції від 22.12.2021 р.). І останнє підвищення – з 01.01.2022 р. відразу в три рази – до 30 грн за тонну, запровадив Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень». Такий крок було пояснено необхідністю перегляду існуючих ставок екологічного податку в умовах виконання Паризької угоди із протидії глобальному потеплінню [165] та підвищенню обсягів надходжень до бюджету.

Як показують проведені фахівцями узагальнення, допоки екологічний податок не виконував повною мірою своїх функцій, а система екологічного оподаткування була низькоєфективною. Так, обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Україні станом на 2014 рік склали 5,35 млн. тон і до 2019 року зменшились лише до 4,12 млн. тон. Причому це зменшення відбулось через скорочення сукупних обсягів промислового виробництва в Україні, а не через застосування більш екологічних технологій. За цей же період (з 2014 до 2019 року) частка екологічного податку у структурі доходів зведеного бюджету зменшилась із 1,06 до 0,47 відсотка відповідно [158, с. 109–110].

Однією з причин, які зумовлюють таку ситуацію, на думку фахівців (яку ми теж розділяємо), є недосконалість системи розрахунку екологічного податку. Зараз базою оподаткування є обсяги емісії двоокису вуглецю в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, зменшені на 500 тонн за результатами податкового (звітнього) року (ст. 242 Податкового кодексу України). На практиці виникають труднощі в обрахунку таких обсягів, що дає можливість ухилятися від сплати розглядуваного податку. Також за діючого підходу оподаткуванню підлягають і викиди двоокису вуглецю, який отримується від спалювання біомаси, що йде в розріз із світовою практикою [302].

Звертаючись до міжнародного досвіду видно, що ряд європейських країн, вводячи податок на викиди двоокису вуглецю та поступово підвищуючи ставки цього податку, одночасно запроваджував пільги (зниження ставки цього податку або й взагалі звільнення від його сплати) для пального, що отримується з відновлювальних джерел (Швеція), електроенергії, яка виробляється з відновлювальних джерел (Великобританія) [146, с. 176]. Тобто, окрім вже згаданих регулюючої та фіскальної функцій, тут екологічний податок на двоокис вуглецю виконує ще одну – стимулюючу функцію, тобто орієнтовану на екологізацію виробництва. У нашому випадку – стимулювання використання альтернативних джерел енергії.

Для удосконалення системи розрахунку прийнятною є пропозиція впровадити європейський підхід (Ісландії, Нідерландів, Словенії, Швейцарії) оподаткування викидів двоокису вуглецю, в основу якого покладено не емісію цієї речовини в атмосферне повітря, а кількість спожитих енергоресурсів (використаної енергії, отриманої з традиційних джерел енергії) [253, с. 64; 302].

Підсумовуючи викладене, пропонуємо внести зміни та доповнення до Розділу VII Податкового кодексу України в частині об'єкта та бази оподаткування податком на викиди двоокису вуглецю, а також щодо звільнення від оподаткування викидів двоокису вуглецю, отриманого від використання альтернативних джерел енергії (зокрема біомаси).

Завершуючи дослідження методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії ми хотіли б висвітленням нового для України інструменту непрямого впливу держави на дану сферу – «зелених» облігацій. Цей вид цінних паперів було запроваджено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» 19.06.2020 р. № 738-IX [194], яким Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. № 3480-IV [234] було викладено в новій редакції. За ч. 5 ст. 11 даного нормативного акту зеленими облігаціями є «облігації, проспект (рішення про емісію, а для державних облігацій України - умови розміщення) яких передбачає (передбачають) використання залучених коштів виключно на фінансування екологічного проекту або окремого його етапу». Поняття «проекту екологічного спрямування» розкривається у абз. 1 ч. 2 ст. 18 цього ж закону – «це проект у сфері альтернативної енергетики, енергоефективності, мінімізації утворення, утилізації та переробки відходів, впровадження екологічно чистого транспорту, органічного землеробства, збереження флори і фауни, водних і земельних ресурсів, адаптації до змін клімату, а також інший проект, спрямований на захист навколишнього природного середовища,

впровадження екологічних стандартів, скорочення викидів у навколишнє природне середовище».

Як бачимо, альтернативна енергетика стоїть на першому місці серед можливих варіантів/напрямів проектів екологічного спрямування в контексті їх фінансування/рефінансування через розглядуваний спосіб залучення фінансових ресурсів.

Це можна пояснити наявним світовим досвідом функціонування ринку зелених облігацій. З початку використання цього виду цінних паперів (у 2007 році) в секторальному розрізі проекти пов'язані із альтернативними джерелами енергії зайняли друге місце (26 % від всього обсягу залучених через зелені облігації коштів), поступившись лише проектам із енергоефективності в будівлях (для них цей показник склав 37%) [287].

Ключовими ознаками зелених облігацій, визначеними в таких міжнародних документах, як Стандарт Європейського Союзу по зеленим облігаціям [19] та Принципи зелених облігацій Міжнародної асоціації ринків капіталу [24] є відповідність їх чотирьом базовим принципам:

- принцип використання коштів – тобто кошти від розміщення зелених облігацій повинні бути використані лише на реалізацію проектів екологічного спрямування ;
- принцип процесу оцінки і відбору проектів – доведення емітентом до інвесторів інформації щодо: цілей проекту (обов'язково позитивний вплив на екологію); процедури визначення належності проекту до екологічного; критеріїв та процедур визначення потенційних екологічних та соціальних ризиків та способів їх мінімізації;
- принцип управління коштами – відокремлений облік коштів, отриманих емітентом від розміщення зелених облігацій; залучення незалежних осіб (верифікаторів) для перевірки використання емітентом таких коштів;
- принцип звітності – щорічна та поточна звітність емітента про використання коштів, інформування інвесторів про екологічний вплив

відповідних проектів, надання інформації щодо кількісних і якісних показників ефективності проектів.

Акцентуємо увагу на тому, що порушення хоча би одного з цих принципів GBR, тобто введення в оману інвесторів, державних органів тощо щодо напрямів використання коштів, отриманих від емісії зелених облігацій, недобросовісний маркетинг, видання бажаного за дійсне шляхом надання облігаціям статусу зелених для покращення екологічної репутації емітента, створення іміджу емітента як екологічно-орієнтованого з метою збільшення продажу його облігацій, отримання політичної підтримки, визнається так званим «зеленим камуфляжем» («greenwashing»). Фахівці справедливо наголошують на тому, що навіть одиничний випадок «зеленого камуфляжу», може коштувати Україні втрати довіри та запустити невідворотний процес виходу інвесторів [286, с. 285].

Звідси надзвичайно важливим питанням є визначення для України оптимальної моделі правового регулювання ринку зелених облігацій на його початковому етапі. Проведені фахівцями узагальнення дозволяють виокремити кілька варіантів. Перший – характерний для розвинутих ринків США, країн Євросоюзу, полягає у відсутності додаткового регулювання зелених облігацій, тобто встановлюється однаковий регуляторний режим для зелених та звичайних облігацій. Другий – застосовується в КНР, Індії та ряді інших країн, ринки зелених облігацій яких перебувають на стадії розвитку. Цей варіант передбачає додаткове державне регулювання зелених облігацій. Приміром, в Китаї створено власну «зелену» біржу.

Разом із тим, в Європі спостерігається тенденція до запровадження більш жорсткого регулювання ринку зелених облігацій – в липні 2021 року було запропоновано проект регуляторного акту Європейського Парламенту і Ради Європи з європейського стандарту зелених облігацій. Збільшується роль держави у розглядуваній сфері: у Франції поширеною є практика випуску суверенних зелених облігацій під державні цільові проекти; у Великобританії для стимулювання ринку зелених облігацій спеціально створено державний

інвестиційний банк; у Німеччині практикується видача банком-емітентом з державним капіталом зелених кредитів під низький відсоток [287; 181].

Стосовно України, то наразі ст. 18 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» до кола суб'єктів, що можуть виступати емітентами зелених облігацій, віднесено: державу Україна в особі уповноважених органів, Раду міністрів АРК, територіальні громади, юридичних осіб приватного права, міжнародні фінансові організації.

Результати аналізу перспектив випуску зелених облігацій в Україні різними емітентами свідчать, що на початковому етапі цього процесу найбільш прийнятним є випуск таких цінних паперів урядом України, виходячи із таких показників як кредитоспроможність, попередня історія випуску облігацій, потенціал запозичень, можливості поліпшення кредитної якості, можливості поліпшення ліквідності облігацій, розміру трансакції, вартості впровадження структури, ризику якості моніторингу та нагляду, впливу на розвиток ринку «зелених» проектів та потенційного інтересу інвесторів. На другому місці після уряду за вказаним критеріями йдуть муніципалітети, потім – спеціалізована установа, утворена урядом, підприємства і нарешті фінансові установи [287; 181].

Як бачимо, саме держава з арсеналом її можливостей може суттєво вплинути на нормальний, ефективний запуск і стабільне функціонування ринку зелених облігацій. Але на даний час далеко не завершений процес роботи над підзаконними актами, які б деталізували особливості врегулювання розглядуваних відносин.

Станом на початок 2022 року були розроблені лише Рекомендації щодо реалізації або фінансування проектів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій, схвалені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку 07.07.2021 р., а також віднесення до компетенції Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України розробку пропозицій щодо «запровадження та розвитку ринку зелених облігацій у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів,

енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива» (п.п. 20 п. 4 Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України [216]). Лише на рівні проекту залишається Порядок відбору та супроводження проектів екологічного спрямування, які фінансуються за кошти державного і місцевих бюджетів та Концепція запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні.

Вивчення згаданих проектів дозволяє нам виокремити першочергові завдання у сфері правового забезпечення ринку зелених облігацій в Україні.

В частині дотримання принципів зелених облігацій:

- розробка вимог до проектів екологічного спрямування;
- розробка правил представлення емітентами зелених облігацій інформації;
- розробка правил звітування емітентами зелених облігацій;
- розробка правил контролю емітентів зелених облігацій;
- встановлення юридичної відповідальності за «зелений» камуфляж та інші порушення у сфері функціонування ринку зелених облігацій.

В частині стимулювання ринку зелених облігацій:

- розробка державних цільових програм підтримки зелених облігацій;
- запровадження кредитних, податкових та інших пільг емітентам та інвесторам зелених облігацій.

В частині популяризації зелених облігацій:

- створення загальнодоступних безкоштовних інформаційних ресурсів для підвищення рівня обізнаності зацікавлених осіб з питань зелених облігацій;
- формування бази проектів екологічного спрямування та розміщення її у вільному доступі для всіх зацікавлених осіб;
- надання допомоги (юридичної, технічної тощо) у реалізації проектів екологічного спрямування;
- покладання функції верифікації та супроводження проектів

екологічного спрямування, які фінансуються за кошти державного та місцевого бюджетів, на державний орган - Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (для чого Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України необхідно доповнити пунктом відповідного змісту).

Відзначимо, що Україна вже має досвід розміщення зелених облігацій (щоправда, на міжнародному ринку): у листопаді 2019 року компанією ДТЕК було розміщено зелені облігації на суму 325 млн євро під 8,5% річних. Напрямом використання отриманих ресурсів визначено проекти з альтернативної енергетики [82]; у листопаді 2021 року НЕК «Укренерго» також здійснила випуск зелених єврооблігацій на суму 825 доларів США під 6,875% річних. Ці облігації мають безумовну та безповоротну державну гарантію України. Кошти, залучені від трансакції, мають бути використані для погашення заборгованості перед ДП «Гарантований покупець», а також спрямовані на фінансування інших «зелених» проектів, у тому числі у сфері альтернативних джерел енергії [157].

Отже, методи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії – це сукупність визначених нормами адміністративного права способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими суб'єктами у межах їх компетенції, цілеспрямованого впливу на об'єкти управління з метою врегулювання суспільних відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. На сучасному етапі розвитку адміністративного права спостерігається послаблення прямих імперативних методів регулювання досліджуваної сфери зі зміщенням акцентів у бік диспозитивності, поширення застосування непрямих, опосередкованих, економічних методів адміністративно-правового регулювання, чільне місце серед яких займають стимулюючі.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано основні існуючі в юридичній науці підходи до визначення категорії «об'єкт правовідносин», зокрема «теорію єдиного об'єкта» та «теорію множинності об'єктів».

Досліджено доктрину адміністративного права щодо тлумачення поняття «об'єкт адміністративних правовідносин». З'ясовано, що найповніше відображає суть цього елементу правовідносин підхід вчених, за яким об'єктом адміністративних правовідносин визначаються публічні потреби та інтереси, що реалізуються за допомогою норм адміністративного права, впроваджуються в життя в конкретній галузі владно-управлінської діяльності або адміністративно-правового захисту.

Під об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії слід визначати сукупність публічних потреб та інтересів, що реалізуються та забезпечуються суб'єктами таких правовідносин за допомогою норм адміністративного права з метою забезпечення розвитку альтернативної енергетики, нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, зменшення залежності України від традиційних паливно-енергетичних ресурсів та забезпечення реалізації енергетичної політики нашої держави.

За критерієм узагальнення та обсягу публічних інтересів виділено загальний, родовий, видовий та безпосередні об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Визначено, які саме публічні потреби та інтереси включаються до кожного з таких рівнів об'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Предметом адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є альтернативні джерела енергії, об'єкти альтернативної енергетики (у розумінні ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»), інші матеріальні та нематеріальні цінності

(енергія, послуги та роботи, продукти інтелектуальної власності тощо).

На основі аналізу доктрини адміністративного права щодо критеріїв класифікації суб'єктів адміністративних правовідносин зроблено висновок, що найбільш універсальним критерієм для з'ясування змісту та сутності суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні є їх правовий статус.

Суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії слід розуміти наділених адміністративною правосуб'єктністю учасників таких відносин, які беруть у них активну участь, реалізуючи при цьому суб'єктивні права та/або виконуючи суб'єктивні обов'язки.

До суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії відносяться:

1) органи державної влади, їх структурні підрозділи та посадові особи, які формують та реалізують державну політику у сфері використання альтернативних джерел енергії через управлінські, контрольні та наглядові функції; 2) органи місцевого самоврядування; 3) суб'єкти господарювання різних форм власності та організаційно-правових форм у галузі використання альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел (споживачі (побутові та непобутові), виробники, електропостачальники, трейдери, оператори системи розподілу, оператор системи передач, оператор ринку, гарантований покупець), права та інтереси яких підлягають реалізації та захисту в публічному управлінні, та які зобов'язані виконувати суб'єктивні обов'язки у сфері використання джерел альтернативної енергії, передбачені адміністративним законодавством.

Під формами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії пропонується розуміти «обумовлені досягненням мети та вирішення відповідних завдань зовнішні вираження змісту діяльності органів публічного управління, дій

уповноважених органів та посадових осіб, що вчиняються у межах їх компетенції у процесі здійснення виконавчої влади та адміністративної діяльності у сфері використання альтернативних джерел енергії».

Проаналізувавши підходи до визначення видів форм адміністративно-правового регулювання встановлено правильність їх поділу на правові та організаційні та виділено їх різновиди у сфері використання альтернативних джерел енергії.

До правових форм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії віднесено: видання нормативно-правових актів; видання ненормативних (індивідуально-правових) актів, які включають оперативно-розпорядчі та правоохоронні акти; адміністративні договори; вчинення інших юридично значущих дій.

Організаційні форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії включають: 1) організаційні дії (які в свою чергу поділяються на такі, що а) забезпечують загальну організацію діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання; б) забезпечують організаційну роботу з кадрами суб'єктів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії; в) забезпечують професіоналізм кадрів суб'єктів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії; г) проведення контролю (внутрішньовідомчого) у структурі певного суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії; д) дії суб'єкта адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, спрямовані на вдосконалення власної діяльності; е) заходи по забезпеченню колективного обговорення організаційних питань діяльності відповідного суб'єкта; 2) матеріально-технічні дії.

Методами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є сукупність визначених

нормами адміністративного права способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими суб'єктами у межах їх компетенції, цілеспрямованого впливу на об'єкти управління з метою врегулювання суспільних відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

На сучасному етапі розвитку адміністративного права спостерігається послаблення прямих імперативних методів регулювання досліджуваної сфери зі зміщенням акцентів у бік диспозитивності, поширення застосування непрямих, опосередкованих, економічних методів адміністративно-правового регулювання, чільне місце серед яких займають стимулюючі.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

3.1. Міжнародний досвід правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії та можливості його використання в Україні

Сучасний етап розвитку людства характеризується активізацією інтеграційно-глобалізаційних процесів у всіх без винятку сферах суспільного життя. Особливо поглиблюються взаємозв'язки між державами у царині енергетики зважаючи на постійне загострення проблеми забезпеченості енергетичними ресурсами та неможливості її вирішення в межах окремо взятої країни. Ненадійність енергетичних постачачів визнано однією з основних загроз безпеки у світі. Події останніх місяців (військова агресія Росії) вивели питання енергетичної безпеки на принципово новий рівень через масштабні збої у світовій енергетичній системі та невизначені перспективи. Триває розвиток світового енергетичного ринку, ефективне функціонування якого безпосередньо залежить від координації дій його учасників. Для подолання цих та інших загроз у енергетичній сфері міжнародна спільнота сформувала інституційний механізм та нормативно-правове поле задля врегулювання міжнародних енергетичних відносин, у тому числі відносин із використання альтернативних джерел як перспективного напрямку енергетики у світі.

Свій початок міждержавне співробітництво у сфері відновлювальної енергетики бере з 50-х років ХХ століття. У дисертаційному дослідженні М.В. Чіпко було досить вдало здійснено періодизацію цього процесу. Авторка виділяє п'ять етапів. На першому етапі (протягом 1956-1961 роки) відбувався збір інформації про існуючі види відновлюваних джерел енергії. Основну роботу в цій сфері здійснювала Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОР).

На другому етапі (1961–1977 роки) було проведено перші конференції, де обговорювали питання можливості впровадження нових, альтернативних видів енергії. Третій етап (1977–1992 роки) характеризувався залученням Генеральної Асамблеї ООН до пошуку нових шляхів використання відновлюваних джерел енергії. На четвертому етапі (1992–2010 роки.) відбулось залучення інших органів ООН до участі в програмах з розвитку альтернативної енергетики. Нарешті, на п'ятому етапі (з 2009 р. по даний час) було утворено спеціалізовану міжурядову організацію - Міжнародне агентство з відновлюваних джерел енергії IRENA (International Renewable Energy Agency) [292, с. 14–15]. Як бачимо, з 50-х років ХХ століття й до сьогодні спостерігається постійне збільшення інтересу до альтернативної енергетики на рівні світового міжнародного співробітництва.

Чільне місце в забезпеченні функціонування цього механізму у сфері альтернативної енергетики належить міжнародним та регіональним міжурядовим організаціям. Саме через їх діяльність провадиться робота із налагодження співробітництва, діалогу між окремими державами щодо нарощування темпів і обсягів виробництва енергії з альтернативних джерел, стимулювання такої діяльності, функціонування світового ринку енергоресурсів із альтернативних джерел.

Ключовому роль у цьому відіграє ООН – інституція, яка без перебільшення, своєю діяльністю поклала початок створенню галузі альтернативної енергетики.

Ще в 1961 році в рамках Римської конференції ООН щодо нових та відновлювальних джерел енергії ООН через ЕКОСОП підняла питання про можливість використання для отримання енергоресурсів енергію сонця, вітру та геотермальну енергію. В подальшому були прийняті такі документи ООН як: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Економічний розвиток та охорона природи» від 18.12.1962 р. № 1831 [17] та Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Об'єднання Спеціального фонду та Розширеної програми технічної допомоги в Програмі розвитку Організації об'єднаних націй» від 22.11.1965 р.

№ 2029 [9]. У 1972 році створена Програма ООН з навколишнього середовища, яка до сьогодні є глобальним органом, який встановлює екологічний порядок денний, сприяє послідовному впровадженню екологічного виміру сталого розвитку в рамках системи ООН і виступає в якості авторитетного захисника глобальної навколишньої середовища [2]. У 1977 році резолюцією ЕКОСОП «Нові та відновлювальні енергетичні ресурси» від 4.08.1977 р. № 2119 [34] було закріплено новий курс розвитку всесвітньої економіки, орієнтованої на поступове підвищення ролі сонячної, геотермічної, вітрової енергії, енергії біогазу та припливів у структурі енергетики. Важливе значення для досліджуваних нами відносин мало створення Комітету з розвитку та використання нових і відновлюваних джерел енергії (1982 р.) та Міжвідомчої групи щодо нових та відновлюваних джерел енергії (1983 р.) (Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Негайне виконання Найробіської програми дій щодо освоєння та використання нових та відновлювальних джерел енергії» від 21.12.1982 р. № 37/250 [27]) та Комісії ООН зі сталого розвитку (Резолюцією Генеральної асамблеї ООН «Інституційні заходи для подальшої діяльності ООН. Конференція з навколишнього середовища та розвитку» від 22.12.1992 р. № A/RES/47/191 [28]).

Також абсолютно погоджуємось із думкою Я. С. Бенедик, що опосередковано окремі аспекти взаємодії на міждержавному рівні у сфері альтернативної енергетики об'єктивуються в діяльності таких спеціалізованих установ ООН, як ЮНЕСКО (Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН - Food and Agriculture Organization), ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я - World Health Organization) та ЮНІДО (Організація об'єднаних націй з промислового розвитку - United Nations Industrial Development Organization). Не дивлячись на те, що дані організації створювались першочергово для інших цілей, не пов'язаних із альтернативними джерелами енергії, з плином часу вони почали більше уваги приділяти природоохоронним, екологічним

питанням, у тому числі зачіпаючи й альтернативні джерела енергії [58, с. 124].

Наочно ілюструють масштаби роботи, яку виконує ООН у царині альтернативної енергетики оприлюднені звіти. Наприклад Спеціальний звіт ООН щодо відновлюваних джерел енергії та зниження викидів, як результат досліджень вчених Міжурядової групи експертів зі зміни клімату ООН [29]. Дослідження експертів показали, що до 2050 року потреби людства в енергетичних ресурсах можуть бути задоволені на вісімдесят відсотків за рахунок альтернативних джерел енергії. Основною умовою для досягнення цього вчені називають створення урядами країн умов для розвитку альтернативної енергетики.

Таким чином, діяльність ООН та її органів та спеціалізованих установ спершу не була безпосередньо пов'язаною із відносинами у сфері використання альтернативних джерел енергії. Однак поступово ця проблематика була включена до змісту їх діяльності. Спонукало такий крок усвідомлення факту необхідності комплексного вирішення проблем навколишнього природного середовища, вичерпуваності традиційних енергоресурсів, енергетичні кризи, необхідність пошуку альтернативних способів отримання енергії для функціонування світової економіки.

Серед спеціалізованих міжурядових інституцій, які забезпечують функціонування організаційно-правового механізму міжнародної співпраці у сфері альтернативної енергетики, велику роль відіграє Міжнародне енергетичне агентство (International Energy Agency) – далі МЕА. Засноване у 1974 році [12] для забезпечення виконання енергетичної програми Організації економічного співробітництва та розвитку, наразі МЕА зосереджується на широкому спектрі питань – від електроенергетики до доступу до інвестицій, проблем зміни клімату, забруднення повітря, доступу до енергії тощо. МЕА на сьогодні є в центрі світового діалогу з питань енергетики, у тому числі альтернативної, надаючи об'єктивні статистичні дані, проводячи аналіз та дослідження повного спектру енергетичних питань, займаючись пропагандою політики, орієнтованої на надійність, доступність і сталість енергії.

У частині альтернативної енергетики МЕА включає низку галузевих програм технічної співпраці (ТСП):

- Bioenergy ТСП – метою якої є підвищення рівня знань і розуміння біоенергетичних систем для сприяння комерціалізації та розгортання на ринку екологічно чистих, соціально прийнятних і економічно конкурентоспроможних біоенергетичних систем і технологій з низьким вмістом вуглецю, а також консультування урядів та представників бізнесу які приймають відповідні рішення;

- Solar Paces ТСП – для підтримки співпраці у сфері просування розробок та впровадження технологій концентрації сонячної енергії;

- Geothermal ТСП – для сприяння міжнародного співробітництва, розвитку та сталого використання геотермальної енергії;

- Hydrogen ТСП – метою якої є прискорення впровадження та широкого використання водню в сферах виробництва, зберігання, розподілу, енергетики, опалення, мобільності та промисловості;

- Hydropower ТСП – глобальна платформа для вдосконалення гідроенергетичних технологій, заохочення сталого використання водних ресурсів для розвитку та управління гідроенергетикою;

- Ocean Energy Systems ТСП – об'єднує організації та окремих осіб, які працюють в енергетичному секторі океану, щоб прискорити життєздатність, впровадження та прийняття енергетичних систем океану в екологічно прийнятний спосіб;

- Photovoltaic Power Systems ТСП – підтримує міжнародні спільні зусилля з посилення ролі фотоелектричної сонячної енергії як наріжного каменю в переході до стійких енергетичних систем;

- Solar Heating and Cooling ТСП – працює над збільшенням темпів розгортання сонячних систем опалення та охолодження шляхом подолання технічних і нетехнічних бар'єрів шляхом міждисциплінарних міжнародних спільних досліджень і обміну знаннями, а також ринковим і політичним рекомендаціям;

- Wind Energy Systems TCP – визначає своєю місією стимулювання співпраці в галузі досліджень, розробки та впровадження вітрової енергії, реалізуючи її через надання високоякісної інформації та аналітичних матеріалів урядам країн-членів і лідерам комерційного сектору [35].

Щодо ролі МЕА в розвитку відновлювальної енергетики, то думки вчених, які вивчали це питання, різняться. Так, Є.Ю. Рибнікова бачить складнощі в передбаченні подальшого впливу МЕА на розглядувану сферу, оскільки, впевнена авторка, «політика цієї інституції з одного боку спрямована на стимулювання використання відновлювальних джерел енергії, а з іншого – МЕА не надає їм переваги поряд із традиційними енергетичними ресурсами» [252, с. 60]. Натомість Я. С. Бенедик наголошує на ключовому статусі МЕА серед організацій у сфері альтернативної енергетики. В якості аргументу дослідниця наводить ту роль, яку МЕА відіграє в реалізації науково-технічних ініціатив, спрямованих на захист навколишнього природного середовища від згубного впливу енергетики, отриманні та акумулюванні інформації про стан та перспективи використання альтернативних джерел енергії тощо. Також, вказує Я.С. Бенедик, МЕА через координуючий характер своєї діяльності дозволяє державам-членам налагоджувати співробітництво у сфері використання альтернативних джерел енергії [55, с. 175].

Ми, у свою чергу, підтримуємо останній з наведених підходів, зважаючи на той факт, що у 2015 році МЕА було схвалено нову стратегію модернізації, структуровану за трьома основними напрямками: 1) зміцнення та розширення зобов'язань МЕА щодо енергетичної безпеки; 2) поглиблення взаємодії МЕА з великими економіками, що розвиваються; 3) надання більшої уваги технологіям чистої енергії, включаючи енергоефективність [22].

Україна у червні цього року подала пропозицію на асоційоване членство у МЕА. Такий крок зумовлений євроінтеграційним курсом нашої держави та спричинений необхідністю запровадження європейських стандартів функціонування ринків енергетичних ресурсів, розширенням ринку електроенергії, а також налагодження ефективної співпраці у сфері

енергетичної безпеки, доступу до енергетичних даних, аналізі політики, енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії [164].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.07.2022 р. № 601-р схвалено проект Спільної декларації про асоціацію між Урядом України та Міжнародним енергетичним агентством [231], а 19.07.2022 р. у Варшаві декларація була підписана. Відтепер Україна виходить на новий рівень співпраці з Міжнародним енергетичним агентством в сферах енергетичної безпеки, переходу на чисту енергію та реконструкції енергетичної системи. Асоційоване членство дає Україні змогу брати активну участь в зміцненні енергетичної безпеки в регіоні, надаючи їй платформу для діалогу з Міжнародним енергетичним агентством, країнами-членами Європейського Союзу та кандидатами у члени.

Безпосередній вплив на розвиток альтернативної енергетики у світі чинить спеціалізована міжурядова організація – Міжнародне агентство з відновлювальних джерел енергії (International Renewable Energy Agency), далі – IRENA. Створена відносно недавно – у 2009 році під час конференції у м. Бонн 26.01.2009 року, де уряди 75 країн підписали Статут IRENA [38] та зобов'язалися змінити світову енергетичну парадигму.

IRENA має за мету підтримку держав на етапі переходу їх до сталого майбутнього в енергетичній сфері та являє собою платформу для співробітництва міжнародного рівня, центром прогресивного позитивного досвіду, місцем акумулювання та збереження знань про відновлювальні джерела енергії. Основні зусилля IRENA спрямовуються на пришвидшення впровадження та забезпечення сталого використання всіх видів альтернативних джерел енергії: біомаси, геотермальної енергії, гідроенергії, енергії морів та океанів, енергії сонця та вітру задля сталого розвитку країн, спрощення доступу до енергії, забезпечення їх енергетичної безпеки.

У контексті нашого дослідження важливим є таке повноваження IRENA, як заохочення урядів у формуванні сприятливої інвестиційної політики для альтернативної енергетики. IRENA надає в цьому всебічну підтримку через

практичну допомогу, поради політичного змісту, налагодження обміну знаннями та технологіями між країнами, які зацікавлені в розвитку чистої, стабільної енергетики.

Загалом фахівці диференціюють діяльність IRENA за функціональним критерієм на п'ять основних груп: 1) співробітництво з державами та організаціями; 2) аналітична та моніторингова діяльність щодо стратегій і практик використання відновлюваних джерел енергії; 3) інформаційна підтримка та консультування; 4) стимулювання досліджень у сфері відновлюваної енергетики; 5) обмін досвідом та технологіями [41, с. 256].

Не зважаючи на такий широкий спектр повноважень IRENA та позиціонування Агентства як осередку світового досвіду використання альтернативних джерел енергії та формування міждержавних/міжурядових партнерських відносин у цій сфері, дослідники вказують на таку особливість його правового статусу, як прийняття рішень виключно рекомендаційного характеру та відсутність юридичної сили таких рішень [252, с. 62]. Це розглядається двояко. Одні фахівці вважають це негативним, розглядаючи в якості обмеженості потенціалу IRENA для формування політик окремих країн щодо альтернативної енергетики [56, с. 96–97].

Проаналізувавши наукові доробки, присвячені визначенню політико-правової сутності IRENA [57, с. 86–97] та дослідивши зміст статуту Агентства [38], ми вважаємо наступне. Не зважаючи на певну «теоретичну» специфіку діяльності IRENA, на сьогодні воно є центром існуючого рівня розвитку технологій, пов'язаних із використанням альтернативних джерел енергії. Агентство не лише виступає координатором та ініціатором діяльності з розвитку альтернативної енергетики, а й забезпечує реалізацію практичної складової відповідних заходів, надаючи всебічну підтримку з питань, що належать до його компетенції. Як констатує Я.С. Бенедик, IRENA «опосередковує співробітництво зацікавлених сторін на міжурядовому, транс- та субнаціональному рівнях, забезпечуючи ефективне впровадження різних за масштабом та регіональним охопленням проектів у сфері альтернативної

енергетики навіть у тих ситуаціях, у яких проурядова підтримка сталих енергетичних ініціатив фактично відсутня» [57, с. 94].

Україна є членом Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії. Робота із забезпечення приєднання нашої держави до IRENA була розпочата з прийняттям Указу Президента України «Питання приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA)» від 10.05.2016 р. № 200/2016 [172] та завершилась 24.02.2018 року.

У своєму фінальному звіті «Дорожня карта розвитку ВДЕ в Україні до 2030 року» IRENA визначило найбільший потенціал нашої держави у розвитку сонячної (70 ГВт) та вітрової енергетики (320 ГВт), а також виробництва енергії з біомаси у Південно-Східній Європі. За результатами «Remap 2030. Renewable Prospects for Ukraine», 73% потенціалу енергії з відновлюваних джерел в Україні до 2030 року припадатиме на теплоенергетику, 20% - на електроенергетику та 7% - на транспорт. IRENA також визначено додатковий потенціал України на рівні 26,9 ТВтгод у вітровій енергетиці, 6,2 ТВтгод - у використанні біомаси та 5,8 ТВтгод - у сонячній фотоелектричній енергетиці, який дозволить збільшити частку енергії з відновлюваних джерел у електроенергетиці до 25% [36]. При цьому прогностичні показники розвитку використання альтернативних джерел енергії у структурі загального первинного постачання енергії в згадуваному звіті IRENA оптимістичніші, ніж у Енергетичній стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [238]. Так, за IRENA альтернативні джерела енергії складатимуть близько 21% у кінцевому споживанні 2030 року, а за вітчизняною стратегією – 17% з підвищенням до 25% у 2035 році.

Наразі наша держава повною мірою має змогу користуватись продуктами та послугами IRENA, які включають: щорічні огляди зайнятості у сфері відновлюваної енергетики (Renewable Energy and Jobs – Annual Review); статистику використання відновлюваної енергетики (Renewable Capacity

Statistics); дослідження вартості використання відновлювальних джерел енергії; оцінку готовності до впровадження відновлюваних джерел енергії (Renewables Readiness Assessment), яка здійснюється у партнерстві з урядами та регіональними організаціями з метою сприяння розвитку відновлюваної енергетики в кожній окремо взятій країні; глобальний атлас (Global Atlas), який описує ресурсний потенціал для розвитку відновлювальної енергетики за видами джерел та їх місцезнаходженням; вивчення переваг від використання відновлюваних джерел енергії; розробку дорожньої карти для подвоєння рівня використання відновлювальних джерел енергії до 2030 року (Remap); брифінги щодо технологій відновлювальної енергетики; сприяння регіональному плануванню впровадження відновлюваних джерел енергії; інструменти для реалізації проектів у сфері відновлюваної енергетики, зокрема Project Navigator, Sustainable Energy Marketplace та IRENA/ADFD Project Facility [1].

Поряд із отриманням доступу Україною до вищезазначених ресурсів та інструментів, зі вступом до IRENA наша держава має всі можливості заявити про себе як про потенціально привабливого партнера у сфері альтернативної енергетики. Постійна співпраця з IRENA сприятиме розкриттю світовій спільноті потенціалу використання альтернативних джерел енергії в Україні, ознайомленню із особливостями вітчизняних механізмів підтримки цієї галузі, оприлюдненню досягнень вітчизняної науки та інших ключових аспектів функціонування української альтернативної енергетики.

Окрім інституцій світового рівня, на розвиток і регулювання досліджуваних нами відносин беззаперечний вплив чинять організації регіонального рівня, зокрема європейського.

Це, насамперед, Енергетичне Співтовариство – міжнародна організація, покликана формувати інтегрований пан'європейський енергетичний ринок. У тому числі – поширювати правила і принципи внутрішнього енергетичного ринку Європейського Союзу на держави Південно-Східної Європи, у Чорноморському регіоні та за його межами. А в контексті нашого дослідження

акцентуємо увагу на тому, що таке поширення здійснюється на основі правової бази, що носить обов'язковий характер.

Свій початок Енергетичне Співтовариство бере з 2005 року із підписанням Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (набув чинності 01.07.2006 р.) [93].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Договору про заснування Енергетичного Співтовариства завданням цієї організації є: створення стабільної регуляторної та ринкової системи, здатної залучити інвестиції у виробництво електроенергії та мережі; створення інтегрованого енергетичного ринку для налагодження транскордонної торгівлі енергією та інтеграції з ринком ЄС; підвищення надійності постачання для забезпечення стабільного та безперервного енергопостачання; покращення екологічної ситуації у зв'язку з енергопостачанням в регіоні та сприяння використанню відновлюваної енергії та організації енергоефективності; розвиток конкуренції на регіональному рівні та використання ефекту економії завдяки масштабам [93].

Для реалізації поставлених завдань Енергетичне Співтовариство здійснює три види діяльності (ст. 3 Договору про заснування Енергетичного Співтовариства). Перший - розширення дії нормативно-правової бази Європейського Співтовариства). Тобто Договірні сторони мають запровадити нормативно-правову базу Європейського Співтовариства з енергетики, навколишнього середовища, конкурентної політики та відновлюваних джерел енергії. При цьому передбачається як врахування інституційної структури Енергетичного Співтовариства, так і конкретну ситуацію в кожній країні, що входить до Договірних сторін. Другий напрям – установлення механізму функціонування ринків енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі. Третій - створення єдиного енергетичного ринку [93]. Координатором всіх вищевказаних видів діяльності виступає Комісія Європейських співтовариств (Європейська Комісія).

Україна стала членом Енергетичного Співтовариства у вересні 2010 року, а з 01.02.2011 р. для нашої держави набув чинності Договір про

засновування Енергетичного Співтовариства.

Варто відзначити, що Україна дуже активно виконує взяті на себе зобов'язання внаслідок вступу до Енергетичного Співтовариства.

Станом на кінець 2020 року вона посіла друге місце у загальному рейтингу країн-учасниць Енергетичного Співтовариства за рівнем імплементації європейського законодавства із загальною оцінкою 61%, поступаючись лише Чорногорії з рівнем імплементації 69% [5]. У 2021 році цей показник для України склав 62%, що дозволило їй зберегти друге місце в вищезгаданому рейтингу. Основними проблемами галузі альтернативної енергетики України експерти Енергетичного Співтовариства називають недостатню ліквідність Гарантованого покупця для погашення існуючих заборгованостей та виконання поточних зобов'язань щодо здійснення розрахунків із інвесторами, недостатній рівень виконання Меморандуму про взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері відновлюваної енергетики. В якості пріоритетних завдань для України Енергетичне Співтовариство виокремлює реалізацію функціональної ринкової схеми підтримки виробників енергії з альтернативних джерел та налагодження функціонування електронної системи підтвердження гарантії походження енергії [6].

У листопаді 2021 року Україна прийняла президенство в Енергетичному Співтоваристві терміном на один рік. Серед низки кроків, спрямованих на посилення ролі енергетичної солідарності, яка надзвичайно важлива в сучасному світі з його енергетичною кризою, Україна зобов'язалась впроваджувати законодавчі пакети ЄС «Чиста енергія для всіх європейців» I і II та запропоновані Європейським Союзом Загальні керівні принципи щодо прийняття дорожньої карти з декарбонізації для договірних сторін Енергетичного Співтовариства.

Так, 30.11.2021 року Рада Міністрів Енергетичного Співтовариства (в м. Белграді) рішенням № 2021/14/МС-ЕпС прийняла зобов'язання щодо впровадження четвертого енергетичного пакета ЄС – «Чиста енергія для

європейців» [11]. Його ціль – забезпечити поступовий перехід до чистої енергії та низьковуглецевої економіки. Україна має гармонізувати національне законодавство у відповідності із низкою актів ЄС. Зокрема, Директивою Європейського Парламенту та Ради 2018/2001 від 11.12.2018 р. «Про заохочення використання енергії з відновлюваних джерел» [13], яка встановлює загальну основу для сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел, встановлює правила щодо фінансової підтримки електроенергії з відновлюваних джерел, щодо власного споживання такої електроенергії, щодо використання енергії з відновлюваних джерел у секторі опалення та охолодження та транспортному секторі, про регіональне співробітництво між державами-членами, а також між державами-членами та третіми країнами, про гарантії походження, про адміністративні процедури та про інформацію та навчання. Та Директивою Європейського Парламенту та Ради 2018/2002 від 11.12.2018 р. «Про внесення змін до Директиви 2012/27/ЄС щодо енергоефективності» [14].

На виконання міжнародних зобов'язань та приписів національного законодавства (абзацу 5 підпункту «б» підпункту 5 пункту 1 рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» від 23.03.2021 р. [188]) Держенергоефективності було розроблено та винесено 20.01.2022 р. на громадське обговорення проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Національний план дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року» [244].

Об'єктивно оцінюючи загрози енергетичній безпеці Європейського Союзу, зовнішні та внутрішні ризики, ще в 2014 році Парламентська Рада ЄС прийняла «Європейську стратегію енергетичної безпеки» (European Energy Security Strategy) [18]. Європейська стратегія енергетичної безпеки визначила основні завдання в короткостроковій перспективі (сприяння забезпеченню стійкості до можливої нестабільності у постачанні основних паливноенергетичних ресурсів) та довгостроковій перспективі (зниження

залежності від конкретних видів палива, постачальників енергії та маршрутів). Також цей документ закріпив основні засади співпраці держав-членів ЄС, які базуються на поєднанні національних енергетичних інтересів та принципу солідарності. Такими засадами було визначено: 1) негайні дії, спрямовані на підвищення спроможності ЄС подолати серйозні збої під час зими 2014/2015 рр.; 2) посилення механізмів надзвичайних ситуацій/солідарності, включаючи координацію оцінки ризиків і планів на випадок надзвичайних ситуацій, захист стратегічної інфраструктури; 3) зменшення попиту на енергію; 4) розбудова ефективно функціонуючого та повністю інтегрованого внутрішнього ринку; 5) збільшення виробництва енергії в Європейському Союзі; 6) подальший розвиток енергетичних технологій; 7) диверсифікація зовнішніх поставок та відповідної інфраструктури; 8) поліпшення координації національних енергетичних політик та єдина позиція у зовнішній енергетичній політиці [18].

В контексті збільшення виробництва енергії в ЄС визначальне місце Європейська стратегія енергетичної безпеки відводить саме виробництву енергії з альтернативних джерел. Зазначається, що альтернативна електроенергетика та альтернативні види палива мають значний економічно ефективний потенціал: дозволять скоротити використання природного газу вже до 2030 року; сприятимуть витісненню значної частини імпортованого палива (тим самим уникнути витрат на імпорт паливних ресурсів щонайменше близько 30 мільярдів євро на рік); сприятимуть залученню приватних інвестицій для створення відповідної інфраструктури. Відмічається, що в національних планах держав-членів ЄС вже заплановано приріст додаткових 29 мільйонів тонн нафтового еквіваленту (Mtoe) відновлюваних видів палива та додаткові 39 Mtoe відновлюваної енергії. І ці планові показники, наголошується в Європейській стратегії енергетичної безпеки, можуть бути «початковими» та збільшуватись за підтримки міжнародних фінансових установ. Разом із тим документом визначено можливі проблемні аспекти в інтенсивному нарощуванні альтернативної енергетики для функціонування

об'єктів якої необхідні широкомасштабні роботи з створення відповідних енергетичних мереж, систем зберігання енергії тощо [18].

Якщо вести мову про висновки України щодо врахування положень Європейської стратегії енергетичної безпеки, то наша держава теж визначила необхідність збільшення власного виробництва енергії. Основним способом зменшення залежності від імпортованих енергоресурсів також визначено розвиток альтернативної енергетики. В Енергетичній стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» частка альтернативних джерел енергії частка ВДЕ прогнозована на рівні 25 % до 2035 року [238] (в ЄС 27 % до 2030 року).

Однак військова агресія Росії проти України змусила як світову, так і європейську спільноту скорегувати плани та дії для забезпечення енергетичної безпеки. І важливе місце в цьому відводиться саме альтернативним джерелам енергії.

18 травня 2022 р. Європейська Комісія представила план REPowerEU [32] – пропозицію припинення залежності від викопного палива Росії (нафти та газу) до 2030 року у відповідь на вторгнення Росії в Україну в 2022 році. За REPowerEU таке швидке зменшення залежності ЄС від російського викопного палива має відбутись шляхом швидкого переходу на чисту енергію та об'єднання зусиль для досягнення більш стійкої енергетичної системи та справжнього Енергетичного союзу.

Структурна трансформація енергетичної системи ЄС повинна відбуватись через повне виконання пропозицій «Fit for 55» – амбіційного плану Європейської Комісії, представленого 14.07.2021 р., який спрямований на практичне застосування стратегії декарбонізації та скорочення в ЄС рівня викидів парникових газів на 55% до 2030 року. «Fit for 55» однозначно встановлює обов'язковість реалізації політики, спрямованої на підвищення енергоефективності та переходу від використання традиційних енергоресурсів до відновлювальних джерел енергії. Пакет «Fit for 55» включає пропозицію щодо перегляду директиви щодо відновлюваних джерел енергії [16].

Пропозиція полягає в тому, щоб до 2030 року збільшити поточну ціль на рівні ЄС із принаймні 32% відновлюваних джерел енергії в загальному енергетичному балансі до принаймні 40% [21]. Додатково до «Fit for 55» REPowerEU встановлює вищі цілі щодо відновлюваних джерел енергії та енергоефективності – пропонується збільшити ціль у директиві щодо відновлюваних джерел енергії [32] до 45% до 2030 року.

В якості пріоритетних технологій (виходячи із швидкості розгортання) REPowerEU в першу чергу називає сонячні фотоелектричні системи. Планується встановити понад 320 ГВт нових сонячних фотоелектричних установок до 2025 року (це вдвічі більше порівняно з існуючими), і майже 600 ГВт до 2030 року. Для забезпечення цих цілей було розроблено Стратегію ЄС щодо сонячної енергії [258].

Визначається REPowerEU високий потенціал вітроенергетики, враховуючи стабільність цього ресурсу та лідерства Європи у морській вітряній енергетиці. За моделювання PRIMES прогнозів чистої встановленої потужності в REPowerEU у 2030 році вітроенергетика матиме 31% встановленої потужності у 2030 році, із збільшенням на 12 процентних пунктів порівняно з 2020 роком [3].

Також ЄС, згідно REPowerEU, має збільшити в два рази порівняно з існуючим рівень розгортання індивідуальних теплових насосів. Для прискорення розгортання та інтеграції великомасштабних теплових насосів, геотермальної та сонячної теплової енергії держави-члени ЄС мають реалізувати такі заходи:

- провести модернізацію систем централізованого опалення для забезпечення технічної можливості заміни викопного палива в індивідуальному опаленні;
- перейти на альтернативні джерела енергії в комунальному опаленні, особливо в густонаселених районах і містах ;
- забезпечувати перехід на використання промислового тепла, коли це можливо.

У частині нормативної складової реалізації напряму розвитку альтернативної енергетики у REPowerEU передбачено встановлення вимог до екологічного дизайну та енергетичного маркування для сонячних фотоелектричних установок, а також перегляд існуючих вимог до теплових насосів (строк виконання – перший квартал 2023 року). Також задекларовано підтримку зусиль держав-членів щодо об'єднання їхніх державних ресурсів за допомогою потенційних важливих проектів спільного європейського інтересу (IPCEI), зосереджених на проривних технологіях та інноваціях у ланцюжку створення вартості сонячної та вітрової енергії та теплових насосів.

REPowerEU має дуже велике значення не лише для ЄС, а й для України. Такого висновку доходимо в результаті аналізу Спільного повідомлення до Європейського парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів «Зовнішня енергетична діяльність ЄС у світі, що змінюється» [31].

Документом виражено повну солідарність ЄС з Україною та підтверджено підтримку енергетичної системи нашої держави.

В умовах триваючої військової агресії Росії, коли неможливо достовірно передбачити довгострокові перспективи, робота ЄС сконцентрована на забезпеченні безперебійного енергопостачання та ядерної безпеки в Україні.

В якості наступного політичного пріоритету визначається забезпечення торгівлі України електроенергією з ЄС на основі поступового збільшення торгової потужності.

Для перспективного забезпечення повної інтеграції енергетичного ринку України в європейський простір, ЄС вже зараз надає технічну підтримку для забезпечення ринкових реформ. Серед іншого, такі реформи чинитимуть позитивний вплив і на інтеграцію вітчизняної альтернативної енергетики та узгодженню енергетичного сектору України з кліматичними амбіціями ЄС. Наразі ця робота відбувається в рамках Угоди про асоціацію та Стратегічного партнерства Україна-ЄС. Інституційно ключову роль у цьому процесі відіграють Енергетичне співтовариство та Секретаріат Енергетичного

Співтовариства з підтримки України (Energy Community Secretariat Ukraine Support Activities).

Щодо довгострокової структури відновлення, то вона викладена у Повідомленні про допомогу та відбудову Україні [8]. ЄС працюватиме з Україною над підготовкою ініціативи REPowerUkraine, щоб «перебудувати кращу» українську енергетичну систему з метою декарбонізації енергетичного сектора України, таким чином забезпечуючи енергетичну незалежність України. Основну увагу слід приділити енергоефективності, відновлюваним джерелам енергії, відновлюваному водню, біометану та перспективній інфраструктурі. Визначено, що ЄС підтримуватиме цей процес як фінансово, так і технічно.

Оскільки проблематика повоєнного відновлення енергетики України не входить до предмету нашого дослідження і по суті може стати темою окремої роботи, ми зупинимось лише на визначенні тих аспектів сфери альтернативної енергетики, озвучених ЄС в REPowerEU у контексті забезпечення енергетичної безпеки, які Україна вже зараз може врахувати при вибудові перспектив розвитку цієї галузі.

Для України, як і для ЄС, найбільш доступним і альтернативним джерелом енергії (причому як електричної, так і теплової), є енергій сонця. Звідси ми переконані в доцільності врахування в вітчизняній практиці тих пропозицій та напрямів, які оприлюднені ЄС в Стратегії ЄС щодо сонячної енергії [258].

Україна наразі отримала унікальний шанс кардинально змінити акценти у сфері енергетики і за підтримки партнерів при відбудові країни практично реалізувати раціональні пропозиції щодо масового впровадження виробництва енергії з енергії сонця.

Для цього варто врахувати ініціативи, зазначені в Стратегії ЄС щодо сонячної енергії. Перше – запозичити досвід Європейської ініціативи сонячних дахів. Друге – оновити законодавство в напрямі спрощення та скорочення дозвільних процедур у сфері використання сонячної енергії для

виробництва електро- та теплової енергії. Третє – забезпечити наявність великої кількості кваліфікованої робочої сили для вирішення проблеми виробництва та розгортання сонячної енергії. Четверте – забезпечити можливість участі вітчизняних суб'єктів у запланованому Стратегією ЄС щодо сонячної енергії Європейському альянсі сонячної фотоелектричної промисловості.

Зупинимось детальніше на ролі держави в реалізації кожної з цих ініціатив.

Беручи за основу положення Європейської ініціативи сонячних дахів доцільним видається розробка в Україні національної програми підтримки, приміром Національної програми «Сонячні дахи України».

Програма може передбачити включення до законодавства положення щодо обов'язковості оснащення дахів будинків обладнанням для генерування енергії з енергії сонця. За основу можна взяти положення Стратегії ЄС щодо сонячної енергії, якою пропонується обов'язкове встановлення такого обладнання на всіх нових громадських та комерційних будівлях із корисною площею понад 250 м² до 2026 року; на всіх існуючих громадських та комерційних будівлях із корисною площею понад 250 м² до 2027 року; на всіх нових житлових будинках до 2029 року. Важливо: вітчизняне законодавство не вимагає отримання жодних дозволів на встановлення такого обладнання за умови використання отриманої енергії для власних потреб, без наміру її продавати іншим особам. Програма може передбачити комплексний підхід, за якого оснащення дахів обладнанням для регенерування енергії сонця поєднуватиметься із реконструкцією дахів (що набуває особливої актуальності в сучасних реаліях нанесення шкоди житловому фонду та іншим будівлям країною-агресором). Фінансування Національної програми «Сонячні дахи України» має здійснюватися через поєднання приватного та державного фінансування, з обов'язковим залученням ресурсів ЄС (зокрема, ці аспекти необхідно включити до REPowerUkraine).

Доцільним є ініціювання на рівні держави проектів з так званого

«багаторазового використання простору». Насамперед, поєднання сільськогосподарського виробництва з сонячної генерацією енергії, передбачивши для суб'єктів господарювання у сфері сільського господарства відповідні стимули у вигляді державної допомоги. Цікавим є й досвід Нідерландів із використання звукових бар'єрів на автомагістралях як просторового базису для розміщення сонячних панелей [37].

На державному рівні для забезпечення наявності потрібної кількості кваліфікованої робочої сили з метою вирішення проблеми виробництва та розгортання сонячної енергії варто скорегувати освітні програми підготовки відповідних фахівців та максимально збільшити кількість місць державного замовлення. Посилення вимагає й співпраця між зацікавленими сторонами (обов'язково включаючи органи державної влади) в частині організації підвищення кваліфікації, перекваліфікації фахівців у сфері альтернативної енергетики. Тут для нашої держави необхідно врахувати Рекомендації Ради щодо забезпечення справедливого переходу до кліматичної нейтральності, включаючи дії для підтримки перекваліфікації та підвищення кваліфікації робочої сили та переходу ринку праці до таких секторів, як сонячна енергетика, що розвиваються, у тому числі інструменти фінансування ЄС для забезпечення переходу до кліматичної нейтральності [4].

Стратегією ЄС щодо сонячної енергії як пріоритетний напрям розвитку альтернативної енергетики виокремлюється стимулювання просьюмерів (домогосподарств, які самостійно виробляють для себе електроенергію, а надлишок продають). Україна останніми роками теж активно працює в цьому напрямі. В роботі ми вже неодноразово акцентували увагу на формах та методах стимулювання цієї категорії виробників енергії з альтернативних джерел. Україна мала дуже позитивну динаміку у цій сфері. Так, за інформацією ДТЕК Донецькі електромережі за 2021 рік було підключено 706 нових просьюмерів, які виробляють екологічно чисту електроенергію. Тим самим було збільшено їхню загальну кількість на 111%. Тільки до ДТЕК Донецькі електромережі було підключено 1341 домашніх сонячних

електростанцій. За підсумками 2021 року в Донецькій області до п'ятірки лідерів із найвищими показниками підключення домашніх сонячних електростанцій до мереж компанії входили: Маріуполь – 127 нових СЕС, загальна кількість – 267; Лиман – 123 нових СЕС, загальна кількість – 187; Мангуш – 102 нових СЕС, загальна кількість – 186; Нікольське – 96 нових СЕС, загальна кількість – 169; Слов'янськ – 66 нових СЕС, загальна кількість – 135. За даними фахівців, в середньому кожен з цих просьюмерів міг забезпечити електроенергією до 10 домогосподарств [101]. Проте внаслідок військової агресії станом на червень 2022 року вже було виведено з ладу близько 30% сонячної та понад 90% вітрової генерації [153]. По стабілізації ситуації ми маємо продовжувати роботу в означеному напрямі й повною мірою використовувати потенціал просьюмерів як виробників та споживачів енергії з альтернативних джерел.

Також можуть бути запозичені висловлені Стратегією ЄС щодо сонячної енергії варіанти взаємодії між державою, органами місцевої влади, енергетичними спільнотами та власниками житла: попереднє фінансування часток в енергетичних спільнотах; схеми віртуального нетто-обліку (при окремому обліку для розрахунку плати за мережу) або здачу в оренду сонячної фотоелектричної системи, накопичувачів енергії та теплових насосів за плату, нижчу за роздрібні ціни на електроенергію; знижені ставки ПДВ до енергоефективних систем опалення з низьким рівнем викидів, включаючи сонячні панелі, сонячні системи водонагріву та теплові насоси, а також до витрат на соціальне житло та ремонт житлових будинків. Ці заходи мають бути включені до програм економічного та соціального розвитку громад, програм енергоефективності тощо.

В Стратегії ЄС щодо сонячної енергії велика роль у розвитку цього сектору альтернативної енергетики відводиться енергетичним спільнотам та колективним проектам. В Україні за останні роки відбулись позитивні зрушення в правовому регулюванні створення та діяльності енергетичних кооперативів. У 2019 році Законом України «Про внесення змін до деяких

законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» [191] було включено до ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» поняття енергетичного кооперативу як «юридичної особи, заснованої відповідно до Закону України «Про кооперацію» або Закону України «Про споживчу кооперацію» для здійснення господарської діяльності з виробництва, заготівлі або транспортування паливно-енергетичних ресурсів, а також для надання інших послуг з метою задоволення потреб його членів або територіальної громади, а також з метою отримання прибутку, відповідно до вимог законодавства» [185]. Енергетичні кооперативи віднесені до стимульованих суб'єктів – вони мають право на встановлення «зеленого» тарифу.

В Україні наразі процес розвитку енергетичних кооперативів перебуває на початковій стадії. Вже є приклади ефективної діяльності таких суб'єктів. У м. Славутич функціонує енергетичний кооператив «Сонячне місто». Він залучив 97 інвесторів, в тому числі комунальне підприємство «Агенція регіонального розвитку». Для розміщення станції, потужністю близько 200 МВт, організація орендувала дахи трьох муніципальних будівель в центрі міста: будинку культури «Енергетик» й торговельних центрів «Мінськ» та «Люкс». У червні 2020 року станція почала комерційну генерацію, й за перший місяць роботи заробила близько 107 тисяч гривень. Фахівці прогнозують строк окупності проекту у сім років [270]. В розрізі ЄС енергетичні кооперативи мають велику популярність. Наприклад, у 1999 році в Данії функціонував 931 енергетичний кооператив. Станом на червень 2018 року в Німеччині таких суб'єктів налічувалось 824. В Австрії – 286, Великобританії – 230 [40].

Орієнтуючись на положення Стратегії ЄС щодо сонячної енергії Україна має максимально використати потенціал енергетичних кооперативів у забезпеченні енергетичної незалежності, продовживши створення відповідні стимули та адаптацію адміністративних вимог до особливостей таких суб'єктів.

Тут відзначимо, що в проекті Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року до заходів нормативно-правового та організаційного забезпечення розвитку відновлюваної енергетики включено розробку та подання Кабінетові Міністрів України проекту Закону України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів, у тому числі енергетичних кооперативів та приватних домогосподарств. Відповідальними за виконання визначено Міненерго, Держенергоефективності, НКРЕКП (за згодою), ПрАТ «НЕК» Укренерго» (за згодою), операторів систем розподілу (за згодою). Строк виконання - 2022-2023 роки [244]. Ми повністю підтримуємо таку ініціативу й наголошуємо на необхідності відповідальним виконавцям врахувати при формулюванні змісту цього нормативного акту положення REPowerEU.

До заходів організаційного забезпечення розвитку відновлюваної енергетики пропонуємо включити роботу в напрямі участі вітчизняних представників промисловості, дослідницьких інститутів, асоціацій споживачів та інших зацікавлених сторін у секторі фотоелектричних сонячних батарей, у тому числі в індустрії циклічного використання в анонсованому Стратегією ЄС щодо сонячної енергії Альянсі сонячної фотоелектричної промисловості ЄС.

Відзначимо, що Альянс сонячної фотоелектричної промисловості ЄС матиме за мету сприяння зменшенню ризиків поставок для необхідного масового розгортання сонячної енергії в ЄС через забезпечення диверсифікації поставок за рахунок більш різноманітного імпорту та збільшення масштабів виробництва сонячних фотоелектричних панелей в ЄС інноваційних та стійких сонячних фотоелектричних панелей. Ця структура працюватиме над виявленням і координацією інвестиційних можливостей, портфолію проектів і технологій, а також створенням шляхів розвитку сонячної промислової екосистеми в Європі. Альянс забезпечить основу для координації дій, спрямованих на розробку та впровадження нових, більш ефективних і

стійких технологій. Передбачається також включити до повноважень Альянсу планування доступності фінансової підтримки, залучення приватних інвестицій та сприяння діалогу та пошуку партнерів між виробниками та покупцями [258].

3.2. Удосконалення адміністративної відповідальності у сфері використання альтернативних джерел енергії

Як показує практика, ефективність правового регулювання будь-яких відносин нерозривно пов'язана з ефективністю застосування юридичної відповідальності. На жаль, яким би не було чітким правове забезпечення, завжди має місце порушення відповідних нормативних приписів. Реагування на такі правопорушення, в першу чергу з боку держави – обов'язкова умова функціонування механізму правового регулювання.

Все вищесказане є справедливим і для відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Порушення норм законодавства, що регулює цю сферу, може мати наслідком притягнення винних до кримінальної, майнової, дисциплінарної та інших видів юридичної відповідальності. Серед останніх важливе місце займає адміністративна відповідальність, для якої характерною є оперативність реагування на правопорушення через можливість її застосування, в переважній більшості випадків, в адміністративному порядку. Ця особливість є загальновизнаною суттєвою перевагою адміністративної відповідальності.

Сама категорія «адміністративна відповідальність» є детально дослідженою в доктрині адміністративного права. Наведемо кілька її визначень.

Одні вчені, наприклад, Д.М. Лук'янець, визначають адміністративну відповідальність як відносини. Суб'єктами, що вступають у такі відносини, є органи виконавчої влади і фізичні або юридичні особи. Такі відносини виникають з приводу вчинення фізичними/юридичними особами

протиправних діянь, передбачених законодавством. Мета таких відносин – застосування до винних адміністративних стягнень у визначеному законом порядку [142, с. 34–35].

На думку В.К. Колпакова та О.В. Кузьменко адміністративна відповідальність є засобом захисту суспільних відносин. Цей захист здійснюється через виконання суб'єктом проступку примусово застосованих до нього заходів впливу. Процедура застосування таких заходів визначена Кодексом України про адміністративні правопорушення [120, с. 289].

Пропонується також розглядати адміністративну відповідальність як «специфічне реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законодавством стягнення до суб'єкта правопорушення» [120, с. 289]; «накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що призводять цих осіб до обтяжливих наслідків матеріального чи морального характеру [47, с. 170].

Нарешті, адміністративну відповідальність визначають як «конкретний вид юридичної відповідальності, що встановлений чинним законодавством, обов'язковою формою негативної реакції держави в особі її уповноважених органів (посадових осіб) на протиправні діяння, що мають характер правопорушень» [45, с. 131]. Віддаючи належне авторам, на нашу думку, останнє визначення є дещо узагальненим і може застосовуватись і до інших видів юридичної відповідальності.

На монографічному рівні в межах дослідження адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності О.С. Літошенко було сформульовано її узагальнююче визначення: «це примусове застосування законодавчо закріплених адміністративних санкцій до суб'єктів адміністративно-правових відносин у разі невиконання (неналежного виконання) ними своїх юридичних обов'язків (повноважень) або за зловживання юридичними правами (повноваженнями) [140, с. 17]. Ми

погоджуємось саме з таким розумінням адміністративної відповідальності, оскільки воно найбільш повно відображає зміст цього виду юридичної відповідальності.

Переходячи від загального поняття адміністративної відповідальності до спеціального - адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері альтернативних джерел енергії, зазначимо, насамперед, наступне. Вище в дослідженні ми вже доводили комплексний характер відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, які охоплюють і використання природних ресурсів (окремих альтернативних джерел енергії), і створення та функціонування об'єктів альтернативної енергетики (сонячних, вітро-, електростанцій та ін.), і акумулювання, постачання, використання отриманої за рахунок альтернативних джерел, енергії. Така багатогранність відносин, які є предметом нашого дослідження, відображається й у юридичній відповідальності, в даному випадку – адміністративній.

Враховуючи той факт, що основну частину всієї енергії, отриманої з альтернативних джерел, на сучасному етапі розвитку техніки та технології, складає електрична енергія, спершу проаналізуємо адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері альтернативної електроенергетики як складової електроенергетики України.

Проблему адміністративної відповідальності в енергетичній сфері та у сфері електроенергетики зачіпали у своїх дисертаційних дослідженнях такі вчені, як О.В. Сердюченко та Н.В. Майданевич. Так, О.В. Сердюченко адміністративну відповідальність в енергетичній сфері розглядає як «реакцію з боку держави, що виникає внаслідок вчинення певними суб'єктами адміністративних правопорушень у енергетичній сфері та проявляється у вигляді цілеспрямованого застосування до правопорушника заходів адміністративного примусу – адміністративних стягнень» [261, с. 19]. За Н.В. Майданевич адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері електроенергетики являє собою «понесення суб'єктом адміністративного правопорушення у сфері електроенергетики примусових

заходів адміністративного характеру, що закріплюються та застосовуються державою в особі спеціальних органів або їх посадових осіб з метою охорони суспільних відносин у сфері постачання та використання електричної енергії, покарання та перевиховання винних осіб і попередження вчинення нових правопорушень у зазначеній сфері» [143, с. 13–14]. Дозволимо собі зауваження щодо наведених дефініцій. На нашу думку, в запропонованому понятті адміністративної відповідальності в енергетичній сфері відсутня конкретика в частині, що саме має на увазі автор під словосполученням «адміністративні правопорушення в енергетичній сфері». Що ж до визначення адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері електроенергетики, то тут авторка обмежується лише відносинами із постачання та використання електроенергії, й не згадує пор таку важливу складову, як виробництво електричної енергії.

Безпосередньо дослідженням особливостей адміністративно-правової відповідальності за вчинення правопорушень у галузі електроенергетики займався С.Ю. Гоцалюк. Він сформулював наступне визначення адміністративної відповідальності у галузі електроенергетики: «це вид адміністративної відповідальності, специфічну форму реагування держави, що полягає в застосуванні до суб'єкта адміністративного правопорушення у галузі електроенергетики адміністративних стягнень та заходів впливу, які тягнуть за собою обтяжливі наслідки матеріального, морального чи організаційного характеру та накладаються на підставі, в межах повноважень та у спосіб, які передбачені законами України» [77, с. 10].

Проте всі наведені дослідження були проведені до втрати чинності Закону України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР, що зумовлює часткову втрату актуальності цих напрацювань.

Враховуючи викладене, пропонуємо визначати адміністративну відповідальність у сфері використання альтернативних джерел енергії як «примусове застосування законодавчо закріплених адміністративних санкцій до суб'єктів адміністративно-правових відносин у разі невиконання чи

неналежного виконання ними своїх юридичних обов'язків (повноважень), порушення норм законодавства у сфері виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі й споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел».

Фактичною підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності, є вчинення адміністративного правопорушення (проступку). Зважаючи на визначення цього поняття у ч. 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУПАП) як «протиправної, винної (умисної або необережної) дії чи бездіяльності, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність» [118], ми не вбачаємо за необхідне зупинитись на огляді доктринальних підходів із цього питання.

Проектуючи загальне визначення адміністративного правопорушення (проступку) на конкретну сферу – використання альтернативних джерел енергії, вважаємо, що адміністративним правопорушенням тут є «протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на розвиток альтернативної енергетики в Україні, на права громадян щодо виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, встановлений порядок управління сферою альтернативної енергетики, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність».

Нормативною підставою адміністративної відповідальності є система норм, що закріплюють склади адміністративних правопорушень (проступків), систему адміністративних стягнень, коло суб'єктів, наділених правом ці стягнення застосовувати та процедуру притягнення до адміністративної відповідальності [289, с. 449]. Аналіз КУПАП, як основного нормативного акту про адміністративну відповідальність, на предмет виокремлення переліку адміністративних правопорушень (проступків) у сфері використання альтернативних джерел енергії, дозволяє нам констатувати наступне.

Насамперед, КУпАП не містить жодної норми, в якій би згадувались саме альтернативні джерела енергії. Виходячи зі змісту понять «альтернативні джерела енергії», «альтернативна енергетика», «енергія, отримана з альтернативних джерел», фактично на сьогодні склади адміністративних правопорушень (проступків) у досліджуваній сфері вміщені в Главі 8 «Адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів». Безпосередньо стосуються предмету нашого дослідження ст. 95-1 «Порушення вимог нормативно-правових актів та нормативних документів з питань технічної експлуатації електричних станцій і мереж, енергетичного обладнання», ст. 99 «Порушення Правил охорони електричних мереж». При цьому згадані норми є бланкетними, вони відсилають до інших нормативних актів.

Поширюються на досліджувані нами відносини й низка норм КУпАП про адміністративні правопорушення, що посягають на становлений порядок управління у сфері енергетики (у тому числі альтернативної енергетики). Це: ст. 185-12 «Створення перешкод у виконанні робіт, пов'язаних з обслуговуванням об'єктів електроенергетики», ст. 188-14 «Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері енергозбереження», ст. 188-20 «Невиконання (ухилення від виконання) або несвоєчасне виконання приписів посадових осіб центрального органу виконавчої влади з державного енергетичного нагляду чи розпоряджень його органів».

Аналіз змісту цих норм показує, що розмір штрафів за правопорушення, передбачені ними, є дуже низьким, в сучасних економічних реаліях – символічним. Мінімальний – один неоподатковуваний мінімум доходів громадян (ст. 95-1 та 188-20 КУпАП). Максимальний – десять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 95-1 та 188-20 КУпАП). Виключення – ст. 188-14, яка передбачає накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності від двадцяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Для порівняння: штраф за створення перешкод у діяльності уповноважених посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки, пов'язаній з проведенням перевірок (ст. 185-14 КУпАП) складає від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Окрім того, передбачається його підвищення від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за повторне вчинення цього правопорушення протягом року після накладення адміністративного стягнення.

На наше переконання, для підвищення ролі адміністративної відповідальності та для досягнення її мети необхідно переглянути у бік збільшення розмір штрафів як санкції за правопорушення законодавства у сфері енергетики взагалі та альтернативної енергетики зокрема (в ст. ст. 95-1, 99, 185-12, 188-14, 188-20 КУпАП).

Базовий для врегулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії законодавчий акт – Закон України «Про альтернативні джерела енергії» у ст. 14 «Відповідальність за порушення законодавства про використання альтернативних джерел енергії» обмежується лише однією загальною фразою: «порушення законодавства про використання альтернативних джерел енергії тягне за собою відповідальність згідно із законами» [185].

Ст. 11 цього ж закону визначає умови експлуатації альтернативних джерел енергії на об'єктах альтернативної енергетики. Ці умови охоплюють: безпечне ведення робіт; державний нагляд за режимами споживання енергії; забезпечення енергетичної безпеки; дотримання технологічних вимог (а саме до виробництва, акумуляування, передачі, постачання, споживання енергії); додержання суб'єктами, які пов'язані з будівництвом, введенням в експлуатацію та безпосередньо експлуатацією об'єктів альтернативної енергетики, включаючи системи диспетчеризації. Нарешті, до згаданих умов законодавець включає додержання правил експлуатації об'єктів

альтернативної енергетики. Ці правила повинен був встановити Кабінет Міністрів України і саме вони мали б відобразити особливості використання альтернативних джерел енергії. На даний час Правила експлуатації об'єктів альтернативної енергетики так і не були прийняті. Таким чином, Закон України «Про альтернативні джерела енергії» не містить конкретного переліку правопорушень у сфері використання альтернативних джерел енергії. Відсилка до неіснуючих Правил експлуатації об'єктів альтернативної енергетики однозначно ускладнює врегулювання питання про юридичну, у тому числі адміністративну, відповідальність у цій галузі.

Натомість Закон України «Про ринок електричної енергії» у ч. 2 ст. 77 наводить перелік правопорушень на ринку електричної енергії. Вони повною мірою стосуються і сфери альтернативної електроенергетики. За вказані правопорушення ч. 3 передбачає застосування санкцій у вигляді: зупинення дії ліцензії, анулювання ліцензії, штрафу, попередження про необхідність усунення правопорушень. Що ж до правової природи цих санкцій, то свого часу О.І. Кулик обґрунтував їх належність до адміністративно-господарських (як форми господарсько-правової відповідальності) [134, с. 165], виходячи з положень Господарського кодексу України та наукової доктрини. За ч. 1 ст. 238 Господарського кодексу України адміністративно-господарськими санкціями є заходи організаційно-правового або майнового характеру, які застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування до суб'єктів господарювання за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності та спрямовані на припинення порушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків [76].

Водночас О.І. Кулик справедливо піддав критиці віднесення до адміністративно-господарських санкцій попередження. Зважаючи на мету попередження, яка не несе додаткових негативних наслідків для порушника, дослідник пропонує виключити його з переліку санкцій, передбачених Законом України «Про ринок електричної енергії» та Законом України «Про

національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [134, с. 167].

Погоджуючись в цілому із наведеним вище, ми хотіли б зазначити, що фактично в існуючому вигляді серед відповідальності за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії (у тому числі отриманої з альтернативних джерел) законодавчо превалює господарсько-правова. Проте вона має, як мінімум, обмежений суб'єктний склад – застосовується до суб'єктів господарювання (господарських організацій та фізичних осіб - підприємців) з якого «випадають» приватні домогосподарства – виробники електроенергії з альтернативних джерел.

Адміністративна відповідальність, виконуючи виховну, превентивну функції, може і має «доповнювати» ту ж господарську відповідальність. Це, на нашу думку, слугуватиме покращенню стану правового регулювання в досліджуваній сфері.

Звідси ми пропонуємо уточнити матеріальні норми в частині адміністративної відповідальності за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії. Для цього доповнити КУпАП ст. 163-20 «Порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії», в якій передбачити відповідальність посадових осіб та громадян за відповідні правопорушення. І саме в межах адміністративної відповідальності передбачити застосування до правопорушників, серед інших санкцій, попередження як заходу, що повною мірою узгоджується з метою цього виду юридичної відповідальності.

Враховуючи складну комплексну природу відносин із використання альтернативних джерел енергії, що включає в себе і екологічну складову, до правопорушень, які стосуються досліджуваної нами тематики, варто віднести і передбачені ст. 91-5 КУпАП – порушення вимог законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля. За ч. 3 ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» підлягають оцінці впливу на довкілля (відносячись до так званої другої категорії видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати

значний вплив на довкілля) такі об'єкти енергетичної промисловості, як: гідроелектростанції на річках незалежно від потужності (відповідно, сюди включаються і об'єкти малої гідроенергетики); вітрові парки та вітрові електростанції. Щодо останніх, то вони підлягають оцінці впливу на довкілля за таких умов: 1) кількість турбін – дві і більше; 2) висота турбін – 50 метрів і більше. Як бачимо, оцінка впливу на довкілля передбачена для дуже обмеженого кола об'єктів альтернативної енергетики. Але на виконання п. 239 плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони на 2014-2017 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 847 [214] та врахування вимог Директиви 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27.06.2001 р. про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм [15] було прийнято Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» [237]. Стратегічна екологічна оцінка, будучи (за ст. 1 вищеназваного закону) «процедурою визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків», передусім оцінці впливу на довкілля щодо втілення в життя конкретних проектів, у тому числі об'єктів альтернативної енергетики. Надзвичайно важливим є включення до процедури стратегічної екологічної оцінки етапу громадських обговорень та консультацій, що є дієвим способом гарантування участі громадськості у прийнятті рішень державного планування в різних сферах, включаючи альтернативну енергетику. Практика реалізації норм Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» свідчить про значну роботу, яка провадиться саме щодо об'єктів альтернативної енергетики. Як стосовно окремих об'єктів, приміром: Звіт про стратегічну екологічну оцінку Детального плану території земельної ділянки орієнтовною площею 90,0000 га, яка розташована за

межами населених пунктів Неданчицької сільської ради, Ріпкинського району, Чернігівської області, для будівництва об'єкту альтернативної енергетики (сонячна електростанція) [105], Звіт про стратегічну екологічну оцінку Детального плану території та звіту про стратегічну екологічну оцінку щодо будівництва та обслуговування вітрових електростанцій на території сільських рад Зимненської та Зарічанської ОТГ (за межами населених пунктів) Володимир-Волинського району Волинської області [106], Звіт про стратегічну екологічну оцінку до детального плану території «Будівництво та обслуговування об'єкту альтернативної енергетики (сонячної електростанції) за межами населеного пункту, на території Червонівської сільради Ужгородського району Закарпатської області» [107] тощо. Так і в контексті стратегій регіонального розвитку. Наприклад, підтримка альтернативної енергетики визнана одним із завдань Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки [108], Проекту схеми теплопостачання м. Києва до 2030 року [109] тощо.

Не зважаючи на важливе значення стратегічної екологічної оцінки, на даний час КУпАП не містить норми, яка б передбачала відповідальність замовника за виконання положень законодавства про стратегічну екологічну оцінку, що на практиці призводить до системних зловживань, непроведення цієї процедури. На виправлення ситуації ще в 2021 році було зареєстровано у Верховній Раді України проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження відповідальності за недотримання вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [198]. Ним пропонувалось доповнити КУпАП статтею 91-б «Порушення законодавства у сфері стратегічної екологічної оцінки». Однак ця ініціатива так і не була підтримана. На нашу думку, роботу в цьому напрямі варто продовжувати, для чого пропонуємо викласти назву ст. 95-1 КУпАП у такій редакції: «Порушення вимог законодавства у сфері стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля». Доповнити ст. 95-1 КУпАП ч. 3 та 4 ст. наступного змісту: «Порушення встановленого законодавством

порядку здійснення стратегічної екологічної оцінки, у тому числі складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, порядку інформування громадськості, порядку проведення громадського обговорення у процесі стратегічної екологічної оцінки, врахування результатів громадського обговорення, нездійснення стратегічної екологічної оцінки, неврахування результатів стратегічної екологічної оцінки під час затвердження документів державного планування, порушення порядку здійснення та оприлюднення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Те саме діяння, вчинене повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від чотирьохсот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік».

Повноваження щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення у сфері стратегічної екологічної оцінки надати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (Державна екологічна інспекція України).

Що ж до суто спеціальних норм, які б стосувались виключно адміністративної відповідальності у сфері альтернативної енергетики, то свого часу С.Ю. Гоцалюк пропонував доповнити КУпАП ст. 101-2 «Відмова від придбання електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії за «зеленим» тарифом». Нею передбачався штраф від вісімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм

власності за відмову від придбання електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії за «зеленим» тарифом [77, с. 17] Це, на думку, С.Ю. Гоцалюка, мало б сприяти ефективній реалізації норм щодо стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел. Позитивно оцінюючи таку пропозицію та зважаючи на розширення в чинному законодавстві способів стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел (через набуття права на підтримку за результатами аукціону), ми теж стоїмо на позиції включення до КУпАП окремої норми, яка б встановлювала відповідальність за порушення законодавства про стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел. Органом, уповноваженим на притягнення винних у таких правопорушеннях до адміністративної відповідальності, має бути Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

Підсумовуючи викладене можемо стверджувати, що чинне законодавство про адміністративну відповідальність не містить окремих норм, які б передбачали склади адміністративних правопорушень у сфері альтернативної енергетики. Склади правопорушень у цій сфері передбачені нормами, що стосуються більш широких сфер – енергетики та електроенергетики. Вони охоплюють правопорушення, пов'язані з: 1) технічною експлуатацією електростанцій і електромереж, енергетичного обладнання та їх охороною; 2) управлінням у галузі енергетики; 3) ризиками екологічного змісту в процесі функціонування об'єктів енергетики. Всі ці норми КУпАП є бланкетними, мають відсильний характер до інших нормативних актів.

Напрямами удосконалення правового забезпечення адміністративної відповідальності у сфері використання альтернативних джерел енергії пропонується визначати. По-перше, розширення матеріальних норм, які встановлюють склади адміністративних правопорушень у сфері альтернативної енергетики через доповнення КУпАП статтями про: порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної

енергії; порушення законодавства про стратегічну екологічну оцінку; порушення законодавства про стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел. По-друге, завершення роботи над законодавством про умови експлуатації альтернативних джерел енергії на об'єктах альтернативної енергетики. По-третє, удосконалення процесуальних норм, які визначають систему уповноважених на притягнення до адміністративної відповідальності у сфері альтернативної енергетики органів. По-четверте, перегляд розміру (у бік збільшення) штрафів як санкцій за адміністративні правопорушення у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Висновки до розділу 3

В результаті дослідження стану міжнародно-правового врегулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії нами було зроблено наступні висновки.

На даний час функціонування механізму міжнародного співробітництва у сфері альтернативної енергетики забезпечується, в першу чергу, через діяльність міжнародних та регіональних міжурядових організацій.

В результаті вивчення ролі ООН у врегулюванні досліджуваних відносин. Визначено, що проблематика використання альтернативних джерел енергії була поступово включена до змісту діяльності ООН та її органів та спеціалізованих установ. Цьому сприяло: усвідомлення факту необхідності комплексного вирішення проблем навколишнього природного середовища; вичерпуваності традиційних енергоресурсів; енергетичні кризи; необхідність пошуку альтернативних способів отримання енергії для функціонування світової економіки.

Зважаючи на нову стратегію модернізації, підвищується роль Міжнародного енергетичного агентства в розвитку альтернативної енергетики на міжнародному рівні.

Проаналізовано значення Міжнародного агентства з відновлювальних

джерел енергії як осередку світового досвіду використання альтернативних джерел енергії та формування міждержавних/міжурядових партнерських відносин у цій сфері для розвитку альтернативної енергетики у світі. Визначено ключові можливості взаємодії України з Міжнародним агентством з відновлювальних джерел енергії.

Доведено ефективність співпраці України з Енергетичним співтовариством та належний стан виконання нашою державою зобов'язань, взятих внаслідок вступу до цієї організації регіонального рівня.

Враховуючи положення Європейської Енергетичної стратегії, плану REPowerEU та документів Європейської комісії з питань відновлення енергетики України, сформульовано основні напрями розвитку вітчизняної альтернативної енергетики в коротко- та довгостроковій перспективі. Серед них: запозичення досвіду Європейської ініціативи сонячних дахів; оновлення законодавства в напрямі спрощення та скорочення дозвільних процедур у сфері використання сонячної енергії для виробництва електро- та теплової енергії; забезпечення необхідної кількості кваліфікованої робочої сили для вирішення проблеми виробництва та розгортання сонячної енергії; забезпечення можливості участі вітчизняних суб'єктів у анонсованому Стратегією ЄС щодо сонячної енергії Європейському альянсі сонячної фотоелектричної промисловості. Обґрунтовано ключову роль держави в реалізації кожної з цих ініціатив.

Адміністративну відповідальність у сфері використання альтернативних джерел енергії слід визначати як «примусове застосування законодавчо закріплених адміністративних санкцій до суб'єктів адміністративно-правових відносин у разі невиконання чи неналежного виконання ними своїх юридичних обов'язків (повноважень), порушення норм законодавства у сфері виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі й споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел».

Для досягнення мети адміністративної відповідальності у досліджуваній сфері вбачається доцільним перегляд у бік збільшення розмір штрафів як

санкції за правопорушення законодавства у сфері енергетики взагалі та альтернативної енергетики зокрема (в ст. ст. 95-1, 99, 185-12, 188-14, 188-20 КУпАП).

Нагальним є розширення матеріальних норм, які встановлюють склади адміністративних правопорушень у сфері альтернативної енергетики. Сформульовано пропозиції доповнення КУпАП статтями про: порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії; порушення законодавства про стратегічну екологічну оцінку; порушення законодавства про стимулювання виробництва енергії з альтернативних джерел.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, на основі опрацювання джерел теоретичного спрямування, аналізу чинного, перспективного та ретроспективного вітчизняного законодавства, міжнародних нормативно-правових актів, практичних матеріалів було детально проаналізовано адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, що дало можливість отримати наступні результати:

1. Сформульовано авторське визначення поняття адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: це «адміністративно-правовий вплив уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою норм адміністративного права та інших адміністративно-правових засобів, орієнтований на цілеспрямовану діяльність із забезпечення публічного інтересу щодо розвитку альтернативної енергетики в Україні, та гарантування кожного реального дотримання прав щодо виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі і споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, а також належного рівня захисту цих прав у разі їх порушення».

2. Доведено, що адміністративно-правове регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії базується на системі правових принципів, структурними елементами якої є: загальні універсальні принципи, галузеві принципи, спеціальні принципи. В якості спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії виділено принципи: спрямованості на забезпечення енергетичної безпеки України через розвиток сфери альтернативної енергетики; врахування в адміністративно-правовому регулюванні міжнародних вимог та стандартів, міжнародної взаємодії; комбінування прямих та непрямих методів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії;

визначальної ролі в адміністративно-правовому регулюванні відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії органу виконавчої влади зі спеціальним статусом.

3. Встановлено, що зважаючи на відносно нетривалий час існування відносин із використання альтернативних джерел енергії, та, відповідно, й законодавства, що регулює ці відносини, сфера наукових досліджень правових проблем на даний час перебуває на етапі становлення, лише починає розроблятися, беручи свій початок в перших роках ХХІ століття. Зроблено висновок, що серед існуючого масиву наукових доробків у досліджуваній сфері домінують праці з природоресурсного та господарського права, а також роботи порівняльно-правового характеру. Доктрина адміністративного права наразі не містить окремих комплексних досліджень особливостей галузевого правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Ця проблематика наразі побічно зачіпається в роботах, присвячених адміністративно-правовому регулюванню енергетичної галузі, електроенергетики, паливно-енергетичного комплексу, енергетичної безпеки, енергозбереження.

4. Доведено, що об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є сукупність публічних потреб та інтересів, що реалізуються та забезпечуються суб'єктами таких правовідносин за допомогою норм адміністративного права з метою забезпечення розвитку альтернативної енергетики, нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, отриманої з альтернативних джерел, зменшення залежності України від традиційних паливно-енергетичних ресурсів та забезпечення реалізації енергетичної політики нашої держави.

За критерієм узагальнення та обсягу публічних інтересів виділено загальний, родовий, видовий та безпосередні об'єкти адміністративно-правових відносин у досліджуваній сфері.

Визначено предмет адміністративних правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: це є альтернативні джерела

енергії, об'єкти альтернативної енергетики (у розумінні ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»), інші матеріальні та нематеріальні цінності (енергія, послуги та роботи, продукти інтелектуальної власності тощо).

5. Сформульовано визначення поняття «суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії». Це: «наділені адміністративною правосуб'єктністю учасники таких відносин, які беруть у них активну участь, реалізуючи при цьому суб'єктивні права та/або виконуючи суб'єктивні обов'язки.

За критерієм правового статусу до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії віднесено: а) органи державної влади, їх структурні підрозділи та посадові особи, які формують та реалізують державну політику у сфері використання альтернативних джерел енергії через управлінські, контрольні та наглядові функції; б) органи місцевого самоврядування; в) суб'єкти господарювання різних форм власності та організаційно-правових форм у галузі використання альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, права та інтереси яких підлягають реалізації та захисту в публічному управлінні, та які зобов'язані виконувати суб'єктивні обов'язки у сфері використання джерел альтернативної енергії, передбачені адміністративним законодавством.

Зроблено висновок про вірний курс реформування в нашій державі інституційної основи для функціонування ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел, яка в цілому відповідає міжнародним вимогам та дозволяє забезпечити реалізацію адміністративних функцій державних органів у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Обґрунтовано необхідність збереження як окремого органу виконавчої влади Міністерства енергетики України та обов'язкового збереження в організаційній структурі Держенергоефективності Департаменту розвитку

відновлювальної енергетики.

6. Під формами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії запропоновано розуміти «обумовлені досягненням мети та вирішення відповідних завдань зовнішні вираження змісту діяльності органів публічного управління, дій уповноважених органів та посадових осіб, що вчиняються у межах їх компетенції у процесі здійснення виконавчої влади та адміністративної діяльності у сфері використання альтернативних джерел енергії».

Визначено та охарактеризовано правові та організаційні форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел та виділено їх різновиди.

Обґрунтовано, що основною правовою формою адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є видання нормативно-правових актів. Запропоновано авторське бачення нормативних актів як форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: «це офіційний документ, прийнятий на основі Конституції і законів України, міжнародних договорів України уповноваженим на це суб'єктом, у визначеній законом формі та порядку, який встановлює норми права у сфері використання альтернативних джерел енергії, породжуючи юридичні наслідки щодо конкретизації та деталізації законів до стадії їх правозастосування для невизначеного кола осіб і розрахований на неодноразове застосування».

Визначено, що індивідуально-правовими актами як правовою формою адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії - є «акти, що приймаються у встановленому порядку уповноваженими суб'єктами з метою реалізації нормативних актів та вирішення конкретних питань у сфері використання альтернативних джерел енергії, адресовані конкретним учасникам відповідних правовідносин, породжують для них юридичні наслідки та вичерпуються одноразовим застосуванням».

Охарактеризовано міжнародні договори як правову форму адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

Доведено, що перспективною правовою формою адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній сфері є адміністративні договори.

Під організаційними формами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії запропоновано розуміти «сукупність організаційних дій суб'єктів владних повноважень, а також виконання ними матеріально-технічних операцій, що здійснюються при підготовці, прийнятті та організації виконання управлінських рішень в процесі адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії».

7. Методами адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є сукупність визначених нормами адміністративного права способів, прийомів та засобів здійснення уповноваженими суб'єктами у межах їх компетенції, цілеспрямованого впливу на об'єкти управління з метою врегулювання суспільних відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

До прямих методів адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній сфері віднесено: дозвільну та ліцензійну діяльність у сфері альтернативної енергетики; особливе стимулююче тарифоутворення в галузі альтернативної енергетики; правове регулювання аукціонів із розподілу квоти підтримки.

До непрямих методів адміністративно-правового регулювання відносин у досліджуваній сфері віднесено: особливе оподаткування виробників енергії з альтернативних джерел; запровадження ринку «зелених облігацій».

Встановлено, що на сучасному етапі розвитку адміністративного права спостерігається послаблення прямих імперативних методів регулювання досліджуваної сфери зі зміщенням акцентів у бік диспозитивності, поширення

застосування непрямих, опосередкованих, економічних методів адміністративно-правового регулювання, чільне місце серед яких займають стимулюючі.

8. Обґрунтовано, що функціонування механізму міжнародного співробітництва у сфері альтернативної енергетики забезпечується, в першу чергу, через діяльність міжнародних та регіональних міжурядових організацій.

Фундаментальну роль в розвитку міжнародного рівня відносин у сфері альтернативної енергетики відіграє ООН та її органи та спеціалізовані установи.

Спеціалізованою міжурядовою інституцією, яка забезпечує функціонування організаційно-правового механізму міжнародної співпраці у сфері альтернативної енергетики, є Міжнародне енергетичне агентство, яке в частині альтернативної енергетики МЕА включає низку галузевих програм технічної співпраці (TCP). Вступ України до МЕА в якості асоційованого члена кардинально змінило позицію нашої держави (з пасивного спостерігача на активного учасника) як у сфері формування та реалізації заходів зі зміцнення енергетичної безпеки в європейському регіоні, так і в частині участі у заходах із розвитку альтернативної енергетики.

Членство України в Міжнародному агентстві з відновлювальних джерел енергії надає нашій державі можливість заявити про себе як про потенційно привабливого партнера у сфері альтернативної енергетики. Постійна співпраця з IRENA сприятиме розкриттю світовій спільноті потенціалу використання альтернативних джерел енергії в Україні, ознайомленню із особливостями вітчизняних механізмів підтримки цієї галузі, оприлюдненню досягнень вітчизняної науки та інших ключових аспектів функціонування української альтернативної енергетики.

Встановлено, що наша держава як член Енергетичного Співтовариства повною мірою виконує взяті на себе зобов'язання.

На основі аналізу положення Європейської Енергетичної стратегії,

плану REPowerEU та документів Європейської комісії з питань відновлення енергетики України сформульовано наступні основні напрями розвитку вітчизняної альтернативної енергетики в коротко- та довгостроковій перспективі, ключові роль в реалізації яких повинна відіграти держава: запозичення досвіду Європейської ініціативи сонячних дахів; оновлення законодавства в напрямі спрощення та скорочення дозвільних процедур у сфері використання сонячної енергії для виробництва електро- та теплової енергії; забезпечення необхідної кількості кваліфікованої робочої сили для вирішення проблеми виробництва та розгортання сонячної енергії; забезпечення можливості участі вітчизняних суб'єктів у анонсованому Стратегією ЄС щодо сонячної енергії Європейському альянсі сонячної фотоелектричної промисловості.

9. Визначено адміністративну відповідальність у сфері використання альтернативних джерел енергії як «примусове застосування законодавчо закріплених адміністративних санкцій до суб'єктів адміністративно-правових відносин у разі невиконання чи неналежного виконання ними своїх юридичних обов'язків (повноважень), порушення норм законодавства у сфері виробництва, збереження, транспортування, постачання, передачі й споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел».

Напрямами удосконалення правового забезпечення адміністративної відповідальності у сфері використання альтернативних джерел енергії пропонується визначати: розширення матеріальних норм, які встановлюють склади адміністративних правопорушень у сфері альтернативної енергетики; завершення роботи над законодавством про умови експлуатації альтернативних джерел енергії на об'єктах альтернативної енергетики; удосконалення процесуальних норм, які визначають систему уповноважених на притягнення до адміністративної відповідальності у сфері альтернативної енергетики органів; перегляд розміру (у бік збільшення) штрафів як санкцій за адміністративні правопорушення у сфері використання альтернативних джерел енергії.

10. Сформульовано пропозиції (із розробкою авторських редакцій) щодо внесення змін та доповнень до Законів України «Про альтернативні джерела енергії», «Про ринок електричної енергії», «Про державно-приватне партнерство», Податкового кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою вдосконалення правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. About IRENA. URL: <https://www.irena.org/aboutirena>
2. About UN Environment Programme. URL: <https://www.unep.org/about-un-environment>
3. Accompanying the document. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. REPowerEU Plan. Brussels, 18.05.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033922121>
4. Accompanying the Proposal for a Council Recommendation on ensuring a fair transition towards climate neutrality. Strasbourg, 14.12.2021. URL: file:///D:/Downloads/SWD_2021_452_3_EN_autre_document_travail_service_part1_v6.pdf
5. Annual Implementation Report 2020. Energy Community Secretariat. 1 November 2020. URL: file:///D:/Downloads/EnC_IR2020.pdf
6. Annual Implementation Report 2021. Energy Community Secretariat. 1 November 2021. URL: file:///D:/Downloads/EnC_IR2021.pdf
7. Artemenko O. V., Honcharuk L.Y., Kachur V. O., Lytvyn N. A. Environmental protection under the legislation of Ukraine and the Republic of Poland: a comparative analysis of the main features. *Науковий журнал «Вісник НАН РК»*, 2019. № 6. С. 178–183.
8. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Ukraine relief and reconstruction. Brussels, 18.05.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0233>
9. Consolidation of the Special Fund and the Expanded Programme of Technical Assistance in a United Nations Development Programme. UN. General Assembly (20th sess.: 1965). URL:

<https://digitallibrary.un.org/record/203477?ln=ru>

10. Council Directive 2003/96/EC of 27.10.2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity. OJ L 283 31.10.2003. P. 51–70.

11. Decision 2021/14/MC-EnC amending Article 20 and Annex I to the Treaty establishing the Energy Community and incorporating Directive (EU) 2018/2001, Directive (EU) 2018/2002, Regulation (EU) 2018/1999, Delegated Regulation (EU) 2020/1044, and Implementing Regulation (EU) 2020/1208 in the Energy Community acquis communautaire. URL: file:///D:/Downloads/19thMCDecision14_CEPII_30112021.pdf

12. Decision of the Council establishing an International Energy Agency of the Organisation of November 15, 1974 № C(74)203/FINAL. URL: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ba8c3ef8-f5b3-45db-86d2-719502e8d4ef/decesionofthecouncil.pdf>.

13. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.328.01.0082.01.ENG

14. Directive (EU) 2018/2002 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 amending Directive 2012/27/EU on energy efficiency. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2018.328.01.0210.01.ENG

15. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0042&from=EN>

16. Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0028

17. Economic development and the conservation of nature. UN. General Assembly (17th sess. : 1962) URL: <https://digitallibrary.un.org/record/204288>

18. European Energy Security Strategy. Brussels, 28.5.2014, COM(2014) 330 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0330>

19. European green bond standard. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/european-green-bond-standard_en

20. European Parliament resolution of 11 February 2021 on the implementation of the EU Association Agreement with Ukraine. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0050_EN.html

21. Fit for 55. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition>.

22. From oil security to steering the world toward secure and sustainable energy transitions. URL: <https://www.iea.org/about/history>

23. Golovko L., Yara O., Uliutina O., Tereshchenko A., Kudin A. Formation of Ukraine's Climate Policy in the Context of European Integration. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(4). P. 138–146.

24. Green Bond Principles. URL: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2021-updates/Green-Bond-Principles-June-2021-140621.pdf>

25. Green hydrogen pipeline more than doubles in five months. Wood Mackenzie. April 2020. URL: <https://www.woodmac.com/our-expertise/focus/transition/green-hydrogen-pipeline-soars-April-2020>.

26. Haas R., Panzer C., Resch G., Ragwitz M., Reece G., Held A. A historical review of promotion strategies for electricity from renewable energy sources in EU countries. *Renewable and sustainable energy reviews*. 2011. № 15(2). Pp. 1003–1034.

27. Immediate implementation of the Nairobi Programme of Action for the Development and Utilization of New and Renewable Sources of Energy : revised draft resolution / Bangladesh and Denmark. 1982. Bangladesh; Denmark. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/39494>

28. Institutional arrangements to follow up the United Nations Conference on Environment and Development : resolution / adopted by the General Assembly. UN. General Assembly (47th sess. : 1992-1993). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/159123?ln=en>

29. IPCC, 2011: IPCC Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation. Prepared by Working Group III of the Intergovernmental Panel on Climate Change. O. Edenhofer, R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, K. Seyboth, P. Matschoss, S. Kadner, T. Zwickel, P. Eickemeier, G. Hansen, S. Schlömer, C. von Stechow (eds). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York. NY. USA. 1075 pp.

30. IRENA estimates that to achieve the Paris agreement around 8% of global energy consumption will be provided by hydrogen. IRENA. Global Renewables Outlook. 2020.

31. Joint Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU external energy engagement in a changing world. Brussels, 18.05.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%3A2022%3A23%3AFIN&qid=1653033264976>

32. Key documents: REPowerEU / European Commission: Official site. 18 May 2022. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/key-documents-repowereu_en

33. Market integration of distributed energy resources: innovation landscape brief. URL: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Feb/IRENA_Market_integration_distributed_system_2019.pdf?la=en&hash=2A67D3A224F1443D529935DF471D5EA1E23C774A

34. New and renewable energy resources. UN. Economic and Social Council (63rd sess. : 1977 : New York and Geneva). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/199044?ln=ru>

35. Our work. International Energy Agency. URL: <https://www.iea.org/fuels-and-technologies/renewables>

36. Remap 2030. Renewable Prospects for Ukraine. URL: https://sae.gov.ua/sites/default/files/ENG%20IRENA_REmap_Ukraine_paper_2015%201304.pdf

37. Solar Highways: solar panels as integrated constructive elements in highway noise barriers. A multifaceted research into the design, construction and yield of a bifacial solar noise barrier. A LIFE + programme project executed by Rijkswaterstaat and TNO. ‘Layman’s report’ Author: Minne de Jong, June 2020. URL:

<https://www.solarhighways.eu/sites/all/files/default/documents/Solar%20Highways%20-%20Layman%27s%20report%20EN.pdf>

38. Statute of the International Renewable Energy Agency (IRENA), IRENA/FC/Statute, 26 January 2009, Bonn. URL: <https://www.state.gov/documents/organization/179955>. Pdf

39. Vyshnevskaya Y., Ladychenko V., Uliutina O., Kanaryk J., Movchun S. Regulatory and legal provision of alternative sources of energy as a component of the energy sector of the economy. *Economics and policy of energy and the environment. Franco Angeli Editore*. 2022. Vol. 2022(1). P. 119–130.

40. Wierling A., Schwanitz V. J., Zeiß J. P., Bout C., Candelise C., Gilcrease W., Sterling J. Gregg Statistical Evidence on the Role of Energy Cooperatives for the Energy Transition in European Countries. *Sustainability*. 2018. № 10(9). 3339.

41. Wright G. The International Renewable Energy Agency: A Global Voice for the Renewable Energy Era? *Renewable Energy Law and Policy Review*. 2011. № 4. P. 251–268.

42. Авер’янов В. Б. Державне управління: теорія і практика. К.:

Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

43. Административное право Украины : учебник. Под общей ред. С. В. Кивалова. Х. : Одиссей, 2004. 880 с.

44. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Л. С. Гулак., Н. Я. Отчак, Л. О. Остапенко. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.

45. Адміністративне право України : конспект лекцій. Шкарупа В. К., Коваль М. В., Савчук О. П. та ін. Ірпінь : Нац. акад. Держ. податкової служби України, 2005. 248 с.

46. Адміністративне право України : підруч. для юрид. вузів і фак. Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін.; за заг ред. Ю. П. Битяка. Х.: Право, 2000. 520 с.

47. Адміністративне право України : підручник. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

48. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина. Ред. Колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К, 2004. 584 с.

49. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2004. 583 с.

50. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.

51. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

52. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. За ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

53. Александрова Р. А. Вторинні енергетичні ресурси чорної металургії та їх використання. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2017. Вип. 15. С. 113–117.

54. Афанасьєв К. К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2002. 19 с.

55. Бенедик Я. С. Міжнародне енергетичне агентство в організаційному механізмі співробітництва держав у сфері відновлюваної енергетики. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 171–176.

56. Бенедик Я. С. Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері використання відновлюваних джерел енергії: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: 2016. 258 с.

57. Бенедик Я. С. Правова природа та місце Міжнародного агентства з відновлювальної енергетики в організаційному механізмі співробітництва держав у сфері використання відновлювальних джерел енергії. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Правознавство*. 2018. Т. 23. Вип. 2(33). С. 86–97.

58. Бенедик Я. С. Роль міжнародних організацій системи ООН у сфері відновлювальної енергетики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34. Том 3. С. 122–126.

59. Білоцький С. Д. Міжнародно-правове регулювання у сфері екологічно орієнтованої енергетики : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.11 К., 2015. 765 с.

60. Білько К. Ф. Форми і методи адміністративно-правового регулювання організації та діяльності нотаріату. *Правова держава*. Вип. 26. С. 542–549.

61. Білявський М. Орієнтири розвитку альтернативної енергетики України до 2030 р. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/oriientyry-rozvytku-alternatyvnoi-energetyky-ukrainy-do-2030r#a21>

62. Бодак О. Місце альтернативних джерел енергії в системі об'єктів

екологічного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 57–61.

63. Валькова Є. В. Форми адміністративно-правового регулювання у сфері охорони права інтелектуальної власності. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 61–64.

64. Варламов Г. Б., Любчик Г. М., Маляренко В. А. Теплоенергетичні установки та екологічні аспекти виробництва енергії : підручник. К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. 232 с.

65. Василюк О. В., Кривохижа М. В. Аналіз можливого впливу будівництва вітрових електростанцій на степові екосистеми та зміни клімату. *Бранта: Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции*. 2014. Вип. 17. С. 133–142.

66. Ващенко Ю. В. Державне регулювання у сфері енергетики України: адміністративно-правовий аспект: автореферат дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. К., 2015. 36 с.

67. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. та допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

68. Вінокуров Я. На вихід кожен другий. Уряд готує масштабне скорочення держслужбовців. *Економічна правда*. 4.07.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/4/688781/>

69. Волков В. Ю. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації та сертифікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2013. 20 с.

70. Габрель М. С. Особливості використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергозбереження у промисловості регіону. *Інноваційна економіка*. 2013. № 2(40). С. 101–106.

71. Галуцько В. В., Курило В. І., Короєд С. О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. [В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за

ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.

72. Гамбург І. А., Гамбург С. Л. Правова регламентація застосування «зеленого» тарифу в енергетиці України: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 218–220.

73. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) : посібник. Ірпінь: Український фінансово-економічний інститут, 1998. 112 с.

74. Гончаренко Г. А. Адміністративні правовідносини у сфері управління сектором безпеки: поняття, зміст та ознаки. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 114–121.

75. Горбач А. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. ч. 4. С. 172–174.

76. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19–20. № 21–22. Ст.144.

77. Гоцалюк С. Ю. Адміністративно-правова відповідальність за вчинення правопорушень у галузі електроенергетики: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К. 2015. 19 с.

78. Гоштинар С. Л. Шляхи розвитку законодавства з альтернативних джерел енергії в Україні. Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права : збірник матеріалів науково-практичної конференції (10.12.2021 р.). За ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Х.: Юрайт, 2021. С. 53–56.

79. Графік проведення «зелених» аукціонів. URL: <https://expro.com.ua/novini/mnenergo-diskutu-nad-varantami-provedennya-zelenih-aukconv-u-2021r>

80. Григор'єва Х. А. Сонячна енергетика і довкілля: правові гарантії взаємодії. Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права : збірник матеріалів науково-практичної конференції (10.12.2021 р.). За ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Х.: Юрайт,

2021. С. 56–60.

81. Гріцишина М. Що не так із зеленим тарифом? Обґрунтованість підходів щодо тарифоутворення для «зеленої» електроенергії. *Юридична газета онлайн*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/energetichne-pravo/shcho-ne-tak-iz-zelenim-tarifom.html>

82. Група ДТЕК вперше в історії українського бізнесу розмістила зелені єврооблігації. URL: <https://renewables.dtek.com/ru/media-center/press/gruppa-dtek-vpervye-v-istorii-ukrainskogo-biznesa-razmestila-zelenye-evroobligatsii/>

83. Губрієнко О. М. Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2006. 20 с.

84. Губрієнко О. М. Організаційно-правові засади державного управління у галузі електроенергетики в Україні : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.07. Запоріжжя, 2006. 248 с.

85. Дейнега М. А. Удосконалення правового забезпечення впровадження і реалізації механізму публічно-приватного партнерства у розвиток природно-заповідного фонду України. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. № 12(1). С. 35–44.

86. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.

87. Держенергоефективності: 9,2% - частка «чистої» енергії у кінцевому енергоспоживанні України у 2020 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhenergoefektivnosti-92-chastka-chistoyi-energiyi-u-kincevomu-energospozhivanni-ukrayini-u-2020-roci>

88. Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України : постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р. № 77. *Офіційний вісник України*. 2018. № 18. Ст. 610.

89. Деякі питання Державної регуляторної служби України : постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 р. № 724. *Офіційний*

вісник України. 2015. № 4. Ст. 68.

90. Джумагельдієва Г. Д. Правове забезпечення енергозбереження : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2012. 32 с.

91. Директива 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради про сприяння використанню електроенергії з відновлювальних джерел енергії, якою вносяться зміни та в подальшому відміняються Директива 2001/77/ЄС та Директива 2003/30/ЄС від 23.04.2009 р. *Official Journal*. L 140. 05.06.2009. P. 16–62.

92. Довгань М. Ю. Адміністративна відповідальність за порушення порядку державної закупівлі товарів, робіт і послуг : автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ : НАУ, 2013. 20 с.

93. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text

94. Драпак М. Дороге задоволення. Нинішні тарифи для підтримки зеленої енергетики неадекватно високі. URL: https://texty.org.ua/articles/84623/Doroge_zadovolenna_Nynishni_taryfy_dla_pidtrymky_zelenoji-84623/

95. Дятлова В. В., Петрик І. В. Сучасні підходи до розвитку відновлювальної енергетики як складової інноваційної економіки України. *Економіка і організація управління*. 2019. № 2(34). С. 20–27.

96. Ейдельберг М. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин, які виникають з приводу володіння земельною ділянкою. *Форум права*. 2010. № 2. С. 145–150.

97. Єрмоленко В. М. Об'єкт у структурі правовідносин. *Юридична Україна*. 2004. № 1. С. 11–15.

98. Єрмоєнко Д. О., Лебедев І. М. Напрямки використання вторинних енергоресурсів на підприємствах харчової промисловості. *Праці Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2012. Вип. 12. Т. 4. С. 133–138.

99. Жуков М. С. Форми та методи адміністративно-правового

регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 215–218.

100. Журавель Я. В. Деякі питання застосування методу переконання у публічному адмініструванні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 81–84.

101. За підсумками 2021 року ДТЕК Донецькі електромережі під'єднав до мереж понад 700 просьюмерів. URL: <https://grids.dtek.com/media-center/press/po-itogam-2021-goda-dtek-donetskie-elektroseti-podklyuchil-k-setyam-bolee-700-prosyumero/>

102. Завальна Ж. В. Адміністративний договір: теоретичні засади та застосування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 2010. 29 с.

103. Завальна Ж. Порівняльний аналіз адміністративного та цивільного договорів. *Право України*. 2007. № 3. С. 135–139.

104. Загальна теорія права : підручник. За заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

105. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Детального плану території земельної ділянки орієнтовною площею 90,0000 га, яка розташована за межами населених пунктів Неданчицької сільської ради, Ріпкинського району, Чернігівської області, для будівництва об'єкту альтернативної енергетики (сонячна електростанція). URL: [https://rpadm.cg.gov.ua/web_docs/35/2019/11/docs/%d0%97%d0%b2%d1%96%d1%82_%d0%a1%d0%95%d0%9e%20\(1\).pdf](https://rpadm.cg.gov.ua/web_docs/35/2019/11/docs/%d0%97%d0%b2%d1%96%d1%82_%d0%a1%d0%95%d0%9e%20(1).pdf).

106. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Детального плану території та звіту про стратегічну екологічну оцінку щодо будівництва та обслуговування вітрових електростанцій на території сільських рад Зимненської та Зарічанської ОТГ (за межами населених пунктів) Володимир-Волинського району Волинської області. URL: http://www.vvadm.gov.ua/files/diyalnistRDA/Zvitu/Zvit_vitriak.pdf.

107. Звіт про стратегічну екологічну оцінку до детального плану території «Будівництво та обслуговування об'єкту альтернативної енергетики

(сонячної електростанції) за межами населеного пункту, на території Червонівської сільради Ужгородського району Закарпатської області». URL: https://uzh-rda.gov.ua/sites/default/files/imce/zvit_pro_seo_chervone.pdf.

108. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/zvit_pro_seo_lug_obl.pdf

109. Звіт про стратегічну екологічну оцінку проекту схеми тепlopостачання м. Києва до 2030 року. URL: https://dzki.kyivcity.gov.ua/files/2021/6/11/Zvit_SEO_proektu_shemy_teplopостач_hanya_2030.pdf

110. Зінченко А., Кунбуттаєва А. Малі учасники ВДЕ-ринку в Україні. Фонд ім. Гайнріха Бьоля. 2020. 30 с.

111. Інформація щодо частки енергії, виробленої з відновлювальних джерел, у кінцевому енергоспоживанні у 2019 році. URL: https://sae.gov.ua/sites/default/files/RE_SAE 2019.pdf

112. Калетнік Г. М., Пиндик М. В. Поняття альтернативних джерел енергії та їх місце в реалізації політики енергоефективності України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 8. С. 7–18.

113. Кишко-Єрлі О. Б. Інститут правового регулювання використання відновлюваних джерел енергії природоресурсного права України. *Часопис Київського університету права*. 2010. Вип. 2. С. 251–254.

114. Кишко-Єрлі О. Б. Правове регулювання використання відновлювальних джерел енергії : дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.06. К., 2010. 230 с.

115. Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2009. 205 с.

116. Клімова С. Види нормативних актів управління у сфері публічних фінансів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 126–130.

117. Кодекс адміністративного судочинства України. *Офіційний вісник України*. 2005. № 32. Ст. 1918.
118. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122.
119. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
120. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
121. Комарницький В. М. Правові питання використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 138–145.
122. Комзюк А. Г., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навч. посіб. К.: Прецедент, 2007. 531 с.
123. Коробкін В. В. Адміністративно-правове регулювання енергопостачання в Україні: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 18 с.
124. Корогод А. Акциз для ВДЕ протиставляє Україні Європейському «зеленому» курсу. URL: <https://dixigroup.org/comment/akcziz-dlya-vde-protistavlya%D1%94-ukra%D1%97nu-%D1%94vropejskomu-zelenomu-kursu/>
125. Косович В. М. Нормативне закріплення принципів права як чинник досконалості нормативно-правових актів України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. Вип. 7. С. 40–50.
126. Кострубіцька О. Є. Адміністративна відповідальність за правопорушення в паливно-енергетичному комплексі України: автореферат дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2009. 19 с.
127. Костюхіна В. М. Організаційно-правові засади галузевого управління: на прикладі електроенергетики: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2010. 20 с.

128. Крамар Р. І. Протидія марнотратному витрачанню паливно-енергетичних ресурсів в Україні: адміністративно-правові аспекти : монографія. Львів, 2015. 188 с.
129. Кривошеїн П. П. Адміністративно-правове регулювання будівництва в Україні : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.07. Київ, 2017. 163 с.
130. Крисак А. І., Крисак М. Ф. «Зелені» тарифи відновлювальних джерел енергії як чинник екологічної безпеки. *Агросвіт*. 2018. № 24. С. 3–9.
131. Круглов В. В. Розвиток альтернативної енергетики з використанням механізмів державно-приватного партнерства. *Теорія і практика державного управління*. 2015. Вип. 5. С. 127–131.
132. Кувакін С. В. Організаційні форми управління органами внутрішніх справ: загальнотеоретичний аспект : автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.07. Х., 2001. 18 с.
133. Кузьміна М. М. Сучасні тенденції правового регулювання відновлювальної енергетики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 193–196.
134. Кулик О. І. Господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Вінниця, 2019. 231 с.
135. Курило В. І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.07. К., 2008. 39 с.
136. Курінний Є. В. Адміністративне право України: тенденції трансформації в умовах реформування: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. 92 с.
137. Леонова О. В. Об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 91–94.
138. Литвин І. Об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6.

С. 114–118.

139. Литвин І. Сутність системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 63–66.

140. Літошенко О. С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2005. 21 с.

141. Лук'янець Д. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Право*. 2010. № 845. С. 288–291.

142. Лук'янець Д. М. Підстави адміністративної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. К., 2000. 207 с.

143. Майданевич Н. В. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері електроенергетики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 19 с.

144. Майстро С., Волошин О. Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики: теоретичні підходи до визначення та змісту. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 36–43.

145. Малин реалізує перший в Україні проект ДПП з питань енергоефективності. URL: <http://ppp-ukraine.org/malyn-on-track-with-ukraines-first-energy-efficiency-ppp/>

146. Маслюківська О. П. Використання податку на двоокис вуглецю як інструмент енергозбереження в Україні. Економіка природокористування і охорони довкілля: Збірник наукових праць РВПС України НАН України. К.: РВПС України НАН України. 2007. С. 174–180.

147. Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. 342 с.

148. Мельник О. Г. Поняття та види об'єктів правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 5–10.

149. Меморандум про взаєморозуміння: рік після підписання. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-release/749203.html>

150. Миронець І. М. Адміністративно-правове регулювання будівельної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К., 2012. 235 с.

151. Миронюк Р. В., Голобородько Д. В. Курс лекцій навчальної дисципліни «Адміністративне право». Дніпро, 2019. 164 с.

152. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45. № 46-47. № 48. Ст. 552.

153. Міненерго: під час війни виведено з ладу 30% сонячної та понад 90% вітрової генерації. *Фінанси та економіка*. 15.06.2022 р. URL: <https://finbalance.com.ua/news/minenerho-pid-chas-viyni-znishcheni-30-sonyachno-ta-ponad-90-vitrovo-heneratsi>

154. Молдованов Д. В. Фінансово-правове забезпечення державної політики у сфері альтернативної енергетики : дисертація доктора філософії: 081 «Право». Х., 2020. 238 с.

155. Музичук О. М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. *Форум права*. 2008. № 1. С. 316–321.

156. Настанови щодо державної допомоги на охорону довкілля і розвиток енергетики на 2014-2020 роки : Міжнародний документ Європейського Союзу, перелік від 28.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-14#Text

157. НЕК «Укренерго» успішно здійснила випуск зелених єврооблігацій на суму 825 млн доларів. URL: <https://ua.energy/zagalni-novyny/nek-ukrenergo-uspishno-zdijsnyla-vypusk-zelenyh-yevroobligatsij-na-sumu-825-mln-dolariv/>

158. Нікола С. О., Гусев А. О. Екологічне оподаткування як інструмент державного впливу на економіку природокористування. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 4(115). С. 108–111.

159. Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування : дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. К.: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2008. 173 с.

160. Новицький А. М. Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 19 с.

161. Оболенська С. А. Правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2017. 20 с.

162. Огляд аналітичних робіт міжнародних енергетичних організацій щодо стану та сценаріїв розвитку світової енергетичної сфери з прогнозом інвестування в енергоефективність. К., 2018. 94 с.

163. Олефір В. І., Короєд С. О. Щодо питання нечинності, припинення та скасування адміністративних договорів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 66. С. 90–97.

164. Павлиш О. Україна попросила асоційоване членство у Міжнародному енергетичному агентстві. 16.06.2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/16/688217/>

165. Паризька угода. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 35. Ст. 595.

166. Пастух А. В. Правове регулювання вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. К., 2017. 200 с.

167. Пастух А.В. Правове регулювання вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2017. 18 с.

168. Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права

(затверджених у 2018 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України. Упоряд.: В. А. Журавель, Д. В. Лук'янов, Н. М. Вапнярчук. Х.: Право, 2019. 290 с.

169. Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (затверджених у 2019 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України. Упоряд.: В. А. Журавель, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Х.: Право, 2020. 264 с.

170. Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій : постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 293. *Урядовий кур'єр*. 15.04.2016 р. № 72.

171. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства : постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2019 р. № 838. *Офіційний вісник України*. 2019. № 74. Ст. 2588.

172. Питання приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA) : указ Президента України від 10.05.2016 р. № 200/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200/2016#Text>

173. Піддубний О. Ю. Конституційно-правові засади адміністративного договору. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. № 1. С. 97–99.

174. Положення про Департамент із регулювання відносин у сфері енергетики, затверджене керівником апарату НКРЕКП 01.03.2021 р. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=23971>

175. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України : постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 р. № 124. *Офіційний вісник України*. 2021. № 17. Ст. 676.

176. Полюхович Д. О. Адміністративний договір як форма адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 91. С. 164–173.

177. Полухович Д. О. Альтернативні джерела енергії як об'єкт адміністративних правовідносин: проблеми визначення поняття. «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії». Міжнародна науково-практична конференція. м. Львів. 18–19 грудня 2020 року: тези доповіді. Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». Львів, 2020. Ч. 2. С. 96–99.

178. Полухович Д. О. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 113–119.

179. Полухович Д. О. Форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: поняття та види. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 3. С. 120–127.

180. Полухович Д. О. До питання ліцензування діяльності у сфері альтернативної енергетики. «Сучасні вектори розвитку юридичної освіти і науки». Міжнародна науково-практична конференція. м. Київ. 21–22 жовтня 2021 року: тези доповіді. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021. С. 191–194.

181. Поляк А. Зелені облигації: перевіряємо готовність України на фактах. URL: <https://ecopolitic.com.ua/news/zeleni-obligacii-pereviryaiemo-gotovnist-ukraini-na-faktah-2/>

182. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії (№ 8449 - доопрацьований). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65076

183. Природоресурсове право України : навч. посіб. За ред. І. І. Каракаша. К: Істина, 2005. 376 с.

184. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 р. № 1391-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 12. Ст. 94.

185. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003

р. № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155.

186. Про анулювання ліцензії з виробництва електричної енергії, виданої ТзОВ «СП «Нива»: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 24.01.2020 р. № 205. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=48921>

187. Про видачу ліцензії з виробництва електричної енергії ПП «Солар Блоссом»: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 23.06.2021 р. № 1018. URL: <https://www.nerc.gov.ua/index.php?id=62392>

188. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018525-21#Text>

189. Про відмову у видачі ліцензії з виробництва електричної енергії ПрАТ «АКХЗ»: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 25.11.2020 р. № 2181. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=56207>

190. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу : Закон України від 25.09.2008 р. № 601-VI. *Відомості Верховної ради України*. 2009. № 13. Ст. 155.

191. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії : Закон України від 25.04.2019 р. № 2712-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 23. Ст. 89.

192. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії : Закон України від 21.07.2020 р. № 810-IX. *Відомості Верховної ради*. 2020. № 50. Ст. 456.

193. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру : Закон України від

09.04.2014 р. № 1193-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 23. Ст. 873.

194. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів : Закон України від 19.06.2020 р. № 738-IX. *Урядовий кур'єр*. 05.11.2020 р. № 215.

195. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії : проект постанови Кабінету Міністрів України від 14.05.2021 р. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245534726&cat_id=167475

196. Про внесення змін до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» щодо віднесення теплових насосів до обладнання, яке використовує відновлювальні джерела енергії : Закон України від 01.11.2016 р. № 1711-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 1. Ст. 1.

197. Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії : Закон України від 01.04.2009 р. № 1220-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 32–33. Ст. 312.

198. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження відповідальності за недотримання вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» : проект Закону України від 25.02.20215 р. № 5160. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71241

199. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 7–8. № 9. Ст. 55.

200. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень : Закон України від 30.11.2021 р. № 1914-IX. *Голос України*.

21.12.2021 р. № 244.

201. Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію та надбавки до «зелених» тарифів за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва для суб'єктів господарювання : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.06.2021 р. № 1057. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1057874-21#n6>

202. Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію, вироблену генеруючими установками приватних домогосподарств : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 31.03.2021 р. № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527874-21#Text>

203. Про встановлення «зеленого» тарифу ТОВ «КТД Солар» : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 23.06.2021 р. № 1028. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=62337>

204. Про встановлення «зеленого» тарифу ТОВ «Юрокейп Юкрейн І» : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 22.04.2021 р. № 712. URL: <https://www.nerc.gov.ua/index.php?id=61013>

205. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 52.

206. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру : постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. *Офіційний вісник України*. 2015. № 7. Ст. 164.

207. Про енергетичну ефективність: Закон України від 21.10.2021 р. № 1818-IX. *Голос України*. 12.11.2021 р. № 214.

208. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30. Ст. 283.

209. Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 р. № 1175. *Офіційний вісник України*. 2020. № 10. Ст. 388.

210. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 22.03.2017 р. № 308. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 90.

211. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 27.12.2017 р. № 1467. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 115.

212. Про затвердження Методики обчислення частки енергії, виробленої тепловими насосами з відновлювальних джерел : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 12.03.2018 р. № 52. *Офіційний вісник України*. 2018. № 34. Ст. 1210.

213. Про затвердження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26.04.2019 р. № 641. *Урядовий кур'єр*. 14.05.2019. № 88.

214. Про затвердження Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони на 2014-2017 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. №847. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80#Text>

215. Про затвердження плану заходів з реалізації етапу «Реформування енергетичного сектору (до 2020 року)» Енергетичної стратегії України на

період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.06.2018 р. № 497-р. *Урядовий кур'єр*. 19.07.2018. № 133.

216. Про затвердження Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 676. *Офіційний вісник України*. 2014. № 97. Ст. 2801.

217. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України : постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 р. № 507. *Офіційний вісник України*. 2020. № 52. Ст. 1628.

218. Про затвердження Порядку видачі, використання та припинення дії гарантії походження електричної енергії для суб'єктів господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії : постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 771. *Урядовий кур'єр*. 13.11.2013. № 209.

219. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.08.2019 р. № 1817. *Урядовий кур'єр*. 14.09.2019. № 176.

220. Про затвердження Порядку складання та подання запитів на одержання публічної інформації, розпорядником якої є Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, і форми для подання запиту на одержання публічної інформації: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.02.2013 р. № 142. *Офіційний вісник України*. 2013. № 25. Ст. 849.

221. Про затвердження Статуту державного підприємства

«Гарантований покупець» : постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 455. *Офіційний вісник України*. 2019. № 45. Ст. 1560.

222. Про затвердження Статуту державного підприємства «Оператор ринку» : постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 454. *Офіційний вісник України*. 2019. № 45. Ст. 1559.

223. Про затвердження Типового договору про проведення електронних аукціонів з розподілу квоти підтримки між замовником аукціону та оператором електронного майданчика : наказ Міністерства енергетики України від 14.09.2020 р. № 596. *Офіційний вісник України*. 2020. № 98. Ст. 3194.

224. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів : Закон України від 09.07.2010 р. № 2480-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 1. Ст. 1.

225. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 23. Ст. 158.

226. Про Національний план дій з відновлювальної енергетики на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 902-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 81. Ст. 2298.

227. Про Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» : указ Президента України від 12.03.2012 р. № 187/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 22. Ст. 825.

228. Про національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 р. № 1540-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 51. Ст. 833.

229. Про перезатвердження Методик: наказ Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів від 23.01.2008 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0008656-08#Text>

230. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : постанова Верховної ради України. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 35. Ст. 147.

231. Про підписання Спільної декларації про асоціацію між Урядом України та Міжнародним енергетичним агентством : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.07.2022 р. № 601-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pidpysannia-spilnoi-deklaratsii-pro-asotsiatsiiu-mizh-uriadom-ukrainy-ta-mizhnarodnym-enerhetychnym-ahentstvom-i150722-601>

232. Про приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA) : Закон України від 05.12.2017 р. № 2222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 2. Ст. 6.

233. Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства : Закон України від 15.12.2010 р. № 2787-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 170.

234. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

235. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 р. № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 27–28. Ст. 312.

236. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 34. Ст. 1167.

237. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 р. № 2354-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 16. Ст. 138.

238. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. *Урядовий кур'єр*. 08.09.2017. № 167.

239. Про схвалення Меморандуму про взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері відновлювальної енергетики в Україні : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання

у сферах енергетики та комунальних послуг від 17.06.2020 р. № 1141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1141874-20#Text>.

240. Про теплопостачання : Закон України від 02.06.2005 р. № 2633-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 28. Ст. 373.

241. Про утворення державних підприємств «Гарантований покупець» та «Оператор ринку» : постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 324. *Офіційний вісник України*. 2019. № 34. Ст. 1206.

242. Проведення «зелених» аукціонів у 2021 році. Міністерство енергетики України. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245495495&fbclid=IwAR2ly-kV6VwdNOwg1UJ5twrWYq2Q0BPVjmoR4Jc2vT1QxUtYUQnltneer3o>

243. Проект Закону про нормативні акти. Картка законопроекту. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id%20=&pf3516=1343&skl=7

244. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Національний план дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року». URL: <https://sae.gov.ua/uk/content/elektronni-consultatsii>

245. Проект Дорожньої карти для виробництва та використання водню в Україні. URL: https://unece.org/sites/default/files/2021-03/Hydrogen%20Roadmap%20Draft%20Report_UKR%20March%202021.pdf

246. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень від 02.06.2021 р. № 5600. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72106

247. Пропозиції Президента до Закону «Про нормативні правові акти». Картка законопроекту. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31416

248. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2009. 17 с.

249. Раїмов Р. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності

суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг: автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.07. Суми, 2020. 22 с.

250. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/reyestr/reyestr/>

251. Рибнікова Е. Ю. Господарсько-правове стимулювання використання відновлюваних джерел енергії в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2018. 20 с.

252. Рибнікова Е. Ю. Господарсько-правове стимулювання використання відновлювальних джерел енергії в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 222 с.

253. Рибнікова Е. Ю. Економіко-правовий механізм стимулювання виробництва та використання альтернативної енергії в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 62–65.

254. Рибнікова Е. Ю. Поняття нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 56–59.

255. Рішення Адміністративної колегії Кіровоградського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України від 14.11.2019 р. № 61/10-р/к. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=85832&schema=kid>

256. Рудь Ю. М. Правове регулювання енергозбереження у сільському господарстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.06. К., 2015. 20 с.

257. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the committee of the Regions, A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe Brussels, 08.07.2020. COM/2020/301 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0301>

258. Communication from the Commission to the European Parliament, the

Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU Solar Energy Strategy. Brussels, 18.05.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A221%3AFIN&qid=1653034500503>

259. Саміло Г.О. Теорія держави і права: навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.

260. Сергєєв Р. С. Засоби забезпечення раціонального використання і збереження електричної енергії в Україні (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

261. Сердюченко О. В. Адміністративно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки України : автореферат дис. ... к.ю.н. 12.00.07. К. 2009. 22 с.

262. Серета В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р.В. Адміністративне право : навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 520 с.

263. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.

264. Скільки податків заплатила ВДЕ та вугільна генерація за 10 років. URL: <https://kosatka.media/uk/category/vozobnovlyaemaya-energiya/analytics/skolko-nalogov-zaplatili-vie-i-ugolnaya-generaciya-za-10-let>

265. Скороход І. В. Адміністративно-правове регулювання податкової діяльності в Україні: автореф. дис. ... д.ю.н. 12.00.07. К., 2019. 34 с.

266. Слова на вітер: як виконання меморандуму з інвесторами позначилося на вітровій енергетиці. URL: <https://sk.ua/uk/publications-uk/vitrova-energetika/>

267. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. (І-М). К.: Наукова думка, 1973. 840 с.

268. Словничок юридичних термінів : навч. посіб. Уклад. В. П. Марчук. К.: МАУП, 2003. 128 с.

269. Слупський Б. В., Малюська В. А. Форми та методи державного управління електроенергетичною галуззю. URL: <http://academy.gov.ua/>

ej/ej15/txts/12SBVUEG.pdf

270. Сонячне місто. Славутич. URL: <https://solartown.com.ua/>

271. Стоян О. Ю. Державно-приватне партнерство у сфері відновлювальної енергетики: особливості, тенденції, перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015 № 2. С. 123–126.

272. Стратегія розвитку Біленьківської сільської об'єднаної територіальної громади Запорізького району Запорізької області до 2027 року. URL: <https://bilenke-silrada.gov.ua/news/1592391271/>

273. Струкова В. Д. Місце адміністративного договору в публічно-приватному партнерстві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2(99). С. 86–98.

274. Теорія держави і права : підручник. О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

275. Теорія держави та права : навч. посіб. Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

276. Тімашов В. О. Адміністративно-правові засади забезпечення енергетичної галузі в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 219–221.

277. Тітамір О. Воднева енергетика в Україні: лише на рівні розмов, а чи реально? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3315760-vodneva-energetika-v-ukraini-lise-na-rivni-rozmov-a-ci-realno.html>

278. Ткачук Я. Зелений тариф, меморандум і борги: чи досі Україна розвиває ВДЕ. URL: <https://kosatka.media/uk/category/blog/news/zelenyy-tarif-memorandum-i-dolgi-razvivaet-li-ukraina-vie>

279. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2545.

280. Укренерго реорганізовано в акціонерне товариство. URL: https://ua.energy/zagalni-novyny/ukrenergo-reorganizovano-v-aktsionerne-tovarystvo/?fbclid=IwAR0R3FKXTvvbqkR2qn0cov_UVJ5ZbD_XlnhbNJuFGgVutlSjrawg5BHOyvc.

281. Улютіна О. А., Полюхович Д. О. Учасники ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел як суб'єкти адміністративних правовідносин: окремі аспекти. «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права і України». Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. м. Київ. 23 березня 2021 року: тези доповіді. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021. С. 22–24.

282. Улютіна О. А., Полюхович Д. О. До питання визначення об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 280–285.

283. Уряд пропонує встановити акциз на «зелену» енергетику. Як це вплине на інвестиційну привабливість України? URL: <https://everlegal.ua/uryad-proponue-vstanovyty-aktyz-na-zelenu-energetyku-yak-tse-vplyne-na-investytsiynu-pryvablyvist-ukrayiny>

284. Усікова О. В. Форми та методи адміністративно-правового управління у сфері трудових відносин. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С. 259–262.

285. Філіпович І. О. Об'єкт податкових правовідносин у сучасній доктрині податкового права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 280–282.

286. Фролов А. Формування державної політики організації та розвитку ринку «зелених» облігацій в Україні. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. К.: Центр Разумкова, 2019. С. 281–294.

287. Фролов А. Зелені облігації як інструмент залучення фінансування в проекти екологічного спрямування. URL:

https://sae.gov.ua/sites/default/files/SAEE_Frolov_25_09_2020.pdf

288. Харитоновна О. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : монографія. Одеса: Юридична література, 2004. 328 с.

289. Цюприк Н. О. Принципи та підстави адміністративної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. *Митна справа*. 2014. № 3(2). С. 448–452.

290. Черній В. Д. Адміністративно-правове регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 26 с.

291. Чистоклетов Л. Г., Хитра О. Л., Губені М. Ю. Адміністративний договір у системі правових відносин. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. 30.05.2019 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 111–113.

292. Чіпко М. В. Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері використання відновлюваної енергетики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». 2017. 237 с.

293. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет державної податкової служби України. Ірпінь, 2008. 216 с.

294. Чуприна Ю. Ю. Адміністративно-правові методи правового регулювання: сутність та зміст : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 18 с.

295. Шафаренко Ю. Стан та перспективи розвитку відновлювальної енергетики в Україні. URL: https://keepwarmeurope.eu/fileadmin/user_upload/Learning_Centre/Ukraine/T2.3-7_Yuriy_Shafarenko_Status_and_perspectives_of_renewable_energy_sector_in_Ukraine.pdf

296. Шкурідін Є. Є. Поняття альтернативних джерел енергії. *Молодий*

вчений. 2014. № 4(07). С. 42–44.

297. Шопіна І. М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. Київ, 2012. 514 с.

298. Штода Д. О. Аукціони з розподілу квоти підтримки як спосіб стимулювання державою використання альтернативних джерел енергії. «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України». Міжнародна науково-практична конференція. м. Запоріжжя, 28–29 січня 2022 року: тези доповіді. Запорізька міська громадська організація «Істина». Запоріжжя, 2022. С. 67–70.

299. Штода Д. О. Стимулююче тарифоутворення як засіб адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 230–237.

300. Щодо застосування окремих норм матеріального права під час розгляду адміністративних справ : інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 01.06.2010 р. № 781/11/13-10. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/ASS00033?an=185&ed=2010_06_01

301. Юровська В. Метод адміністративного права: теоретико-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 188–192.

302. Як в Україні зробити ефективнішим екологічний податок на викиди CO₂. URL: <https://ecolog-ua.com/news/yak-v-ukrayini-zrobyty-efektyvnishym-ekologichnyy-podatok-na-vykydy-so2>

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Статті у наукових фахових виданнях України**

1. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 2. С. 113–119.

2. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Адміністративний договір як форма адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. Актуальні проблеми держави і права. 2021. Вип. 91. С. 164–173.

3. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Форми адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії: поняття та види. Науковий вісник публічного та приватного права. 2021. № 3. С. 120–127.

4. Штода Д. О. Стимулююче тарифоутворення як засіб адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 230–237.

Стаття у науковому виданні іншої держави

5. Улютіна О. А., **Полюхович Д. О.** (Штода Д. О.) До питання визначення об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. Visegrad Journal on Human Rights. 2021. № 3. С. 280–285. *(Здобувачкою визначено об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії як один з обов'язкових елементів складу відповідних правовідносин).*

Тези наукових доповідей

6. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) Альтернативні джерела енергії як об'єкт адміністративних правовідносин: проблеми визначення поняття. Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 18–19 грудня 2020 року: тези доповіді. Львів, 2020. Ч. 2. С. 96–99.

7. Улютіна О. А., **Полюхович Д. О. (Штода Д. О.)** Учасники ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел як суб'єкти адміністративних правовідносин: окремі аспекти. Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права і Україні: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, м. Київ, 23 березня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 22–24. *(Здобувачкою вивчено окремі аспекти діяльності учасників ринку електричної енергії, отриманої з альтернативних джерел як суб'єктів адміністративних правовідносин).*

8. Полюхович Д. О. (Штода Д. О.) До питання ліцензування діяльності у сфері альтернативної енергетики. Сучасні вектори розвитку юридичної освіти і науки: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 21–22 жовтня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 191–194.

9. Штода Д. О. Аукціони з розподілу квоти підтримки як спосіб стимулювання державою використання альтернативних джерел енергії. Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини та держави: науково-практична конференція, м. Одеса, 7–8 квітня 2023 року: тези доповіді. Одеса, 2023. С. 86–90.